

**UŽSIENIO TYRĖJŲ PRITRAUKIMO
Į LIETUVOS MOKSLO IR STUDIJŲ
INSTITUCIJAS
MODELIS**

Socialinių inovacijų institutas

**Vilnius
2019**

TURINYS

SANTRAUKA	3
ĮVADAS	6
1. UŽSIENIO ŠALIŲ PATIRTIES PRITRAUKIANT UŽSIENIO TYRĖJUS ANALIZĖ	6
2. ES INICIATYVŲ TYRĖJŲ MOBILUMUI SKATINTI PASINAUDOJIMO ĮVERTINIMAS	10
2.1. Marie Skłodowska-Curie programos veiklos	10
2.2. EURAXESS iniciatyva	13
3. UŽSIENIO TYRĖJŲ PRITRAUKIMO SITUACIJA LIETUVOJE	16
3.1. MTEP finansavimas	16
3.2. MTEPI infrastruktūra	16
3.3. Žmogiškieji ištekliai mokslinių tyrimų ir aukštojo mokslo srityje	18
3.4. Tarptautinis studentų bei tyrėjų mobilumas	20
3.4.1. „Išvykstamasis“ tarptautinis mobilumas	20
3.4.2. „Atvykstamasis“ tarptautinis mobilumas	24
4. 2014-2020 LIETUVOS PRIEMONIŲ UŽSIENIO TYRĖJŲ PRITRAUKIMUI APŽVALGA	29
6 lentelė. LMT administruojamos 2014–2020 m. ES struktūrinių fondų investicijų priemonės ir veiklos bei joms skirtas finansavimas	30
4.1. Priemonė „Mokslininkų, kitų tyrėjų, studentų mokslinės kompetencijos ugdymas per praktinę mokslinę veiklą“	31
4.2. Priemonė „Tiksliniai moksliniai tyrimai sumanios specializacijos srityje“	35
5. „MOKSLININKŲ IŠ UŽSIENIO PRITRAUKIMAS VYKDYTI MOKSLINIUS TYRIMUS“ PROGRAMOS 1 KVIETIMO VERTINIMAS	39
5.1. Veiksnių, darančių įtaką užsienio tyrėjų pasirinkimui atvykti į Lietuvą įvertinimas	39
5.2. Lietuvos mokslo ir studijų institucijų atvirumo ir vidaus kultūros tyrėjų pritraukimui iš užsienio įvertinimas	40
5.3. „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ programos 1 kvietimo vertinimas	42
5.4. „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ programos 1 kvietimo projektų įgyvendinimo aspektai	44
5.5. Užsienio tyrėjų ir Lietuvos institucijų atstovų pateiktos rekomendacijos užsienio tyrėjų pritraukimo tobulinimui	45
5.6. Lietuvos užsienio tyrėjų pritraukimo situacijos Lietuvoje SSGG	48
6. UŽSIENIO TYRĖJŲ PRITRAUKIMO Į LIETUVOS MOKSLO IR STUDIJŲ INSTITUCIJAS MODELIS	50
IŠVADOS	57
LITERATŪRA	59

SANTRAUKA

Užsienio tyrėjų pritraukimo į Lietuvos mokslo ir studijų institucijas modelis (toliau – Užsienio tyrėjų pritraukimo modelis) sukurtas Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos užsakymu. Šiuo modeliu siekiama išnagrinėjus visų karjeros etapų užsienio tyrėjų pritraukimo situaciją pateikti rekomendacijas ir siūlymus dėl svarbiausių valstybinio lygmens ir institucinio lygmens priemonių, kurios padėtų veiksmingiau pritraukti tyrėjus į Lietuvos mokslo ir studijų institucijas. Šiam tikslui pasiekti buvo suformuluoti tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti užsienio šalių patirtį pritraukiant užsienio tyrėjus;
2. Išnagrinėti Lietuvos institucijų pasinaudojimą ES iniciatyvomis skirtomis tarptautiniam tyrėjų mobilumui skatinti: Marie Skłodowska Curie actions (Horizontas 2020), Euraxess, Human Resources Strategy for Researchers (HRS4R);
3. Ištirti Lietuvoje 2014-2020 laikotarpiu Lietuvos mokslo tarybos vykdomas konkursinio finansavimo priemones užsienio tyrėjų pritraukimo aspektu;
4. Remiantis užsienio ir Lietuvos analize sukurti Užsienio tyrėjų pritraukimo į Lietuvos mokslo ir studijų institucijas modelį.

Situacijos apžvalgai buvo taikyti šie informacijos rinkimo metodai: literatūros, dokumentų analizė, interviu su Lietuvos mokslo tarybos darbuotojais, susijusiais su užsienio tyrėjų pritraukimo programos įgyvendinimu bei interviu su finansuotų projektų pagal veiklą „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ vadovais ir priimančių institucijų atstovais. Užsienio tyrėjų pritraukimo į Lietuvos mokslo ir studijų institucijas modelis išdiskutuotas tiek su kalbintų Lietuvos mokslo institucijų, tiek su Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos atstovais.

Apžvelgus užsienio literatūrą, matyti, kad globaliose tyrėjų pritraukimo varžybose šalys imasi tiek tiesioginių, tiek netiesioginių priemonių. Pagrindiniai veiksniai, skatinantys mokslininkus migruoti, yra noras plėtoti tarptautinius mokslinių tyrimų tinklus ir bendradarbiavimą bei naudotis specifinėmis žiniomis, ištekliais ar prestižu, leidžiančiais mokslininkams vystyti savo karjerą. Akademinių institucijų ir tradicijų, įstatyminės bazės, reputacijos ir įvaizdžio aspektai, taip pat atvira ir patraukli mokslinė aplinka, grįsta kokybiškais moksliniais tyrimais, konkurencingu darbo užmokesčiu ir patraukliomis tyrėjų karjeros perspektyvomis išryškėja kaip itin svarbūs protų nutekėjimo ir jų pritraukimo veiksniai. Užsienio patirties analizė atskleidžia, kad biurokratinės, reguliavimo kliūtys yra pagrindiniai trukdžiai, kliudantys užsienio tyrėjams atvykti gyventi ir dirbti kitoje šalyje.

Užsienio tyrėjų pritraukimo situacijos statistinė analizė parodė, kad Lietuvos MTEP veiklai skiriamų išlaidų dalis daugiau nei du kartus mažesnė už ES vidurkį, o žemi tyrėjų atlyginimai lemia tai, kad tyrėjo karjera Lietuvoje nėra patraukli ir yra viena esminių protų nutekėjimo priežasčių. Lyginant su ES vidurkiu, Lietuvos tyrėjų skaičius yra mažas ir mažėjantis, ypač nedidelė doktorantūrą baigusiujų dalis ir mokslo laipsnį įgijusių tyrėjų skaičius taip pat mažėja. Aukštųjų mokyklų studentų skaičius dėl demografinių pokyčių bei išvykimo į kitas šalis Lietuvos mažėja sparčiau nei daugelyje ES šalių, o pagal iš užsienio pritrauktų studentų (ypač doktorantų) dalį Lietuva atsilieka nuo ES vidurkio. Tokia situacija atskleidžia, kad Lietuva kol kas nėra pajėgi be užsienio tyrėjų pritraukimo ne tik toliau vystyti turimas stiprias mokslo sritis, bet ir išlaikyti esamą mokslo lygį.

Nors pagal aukštųjų mokyklų studentų tarptautinio mobilumo rodiklius Lietuva viršija ES vidurkį, tyrėjų tarptautinis mobilumas yra mažesnis už ES vidurkį tiek pagal daktaro laipsnį užsienyje įgijusių, tiek pagal užsienyje dirbančių tyrėjų bei mokslininkų dalį. Lietuvos tyrėjai mokslininkai į užsienį dažniau išvyksta trumpiems iki 3 mėn. laikotarpiais. Po studijų baigimo Lietuvoje įsidarbina tik nedidelė absolventų iš užsienio dalis (apie 7 proc.). Didžiąją daugumą Lietuvoje likusių aukštųjų mokyklų absolventų sudaro atvykusieji iš Rusijos, Baltarusijos ir Ukrainos. Užsienio tyrėjai sudaro tik labai nedidelę iki 3 proc. Lietuvos mokslo ir technologijų srities darbuotojų dalį. Pagrindinės

klūtys pritraukti tyrėjus yra nekonkurencingas tyrėjų atlyginimas ir užsieniečių įsidarbinimo sąlygas reglamentuojantys įstatymai ir kiti teisės aktai. Tokia situacija atskleidžia nepalankią Lietuvos padėtį konkuruojant dėl tyrėjų pritraukimo su kitomis šalimis.

Vertinant pasinaudojimą ES iniciatyvomis tyrėjų mobilumui skatinti, galima pažymėti, kad, lyginant su kitomis ES valstybėmis, Lietuvos dalyvavimo Marie Skłodowska-Curie programoje rodikliai nėra geri ir, apskritai, iš „Horizontas 2020“ Lietuva pasiima daugiau nei dvigubai mažiau lėšų nei siekia jos įmokos. Nepakankamai išnaudojamos ir EURAXESS iniciatyvos galimybės: Lietuvoje nėra EURAXESS centro, veikia 5 EURAXESS kontaktiniai punktai, kurie informaciją ir pagalbą teikia tik instituciniu lygiu; nacionaliniame tinklapyje www.euraxess.lt Lietuvos MSI talpina mažai informacijos apie darbo pasiūlymus; Lietuvoje yra tik 1 organizacija gavusi „HR Excellence in Research“ apdovanojimą.

Aptariant pritrauktų tyrėjų į Lietuvą motyvacinius veiksnius, jie iš esmės atliepia užsienio šalių patirties pritraukiant užsienio tyrėjus analizėje paminėtus motyvacinius veiksnius, pabrėžiančius geresnės karjeros galimybes. „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ programa vertinama už tai, kad suteikia galimybę turėti savo projektą, lyderystės poziciją, geras sąlygas, didelį projektą išvengiant didelės konkurencijos užsienyje. Šiek tiek skiriasi išvykusių iš Lietuvos tyrėjų ir užsienio tyrėjų paminėti motyvaciniai veiksniai – išvykusiems iš Lietuvos tyrėjams prie bendrų motyvacinių veiksnių prisideda noras grįžti į gimtąją šalį, perduoti žinias, prisidėti prie Lietuvos mokslo vystymosi bei šeimyninės priežastys, dažniausiai susijusios su noru vaikus auginti Lietuvoje.

Dalis Lietuvos mokslo ir studijų institucijų ar jų padalinių yra labai suinteresuota užsienio tyrėjų pritraukimu, mato didelę naudą tiek mokslo vystymo prasme, tiek sveikos konkurencijos, vietinių tyrėjų kompetencijų augimo, pasitempimo prasme. „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ programa vertinama labai pozityviai, nes Lietuvos mokslo ir studijų institucijoms padėjo pritraukti iš užsienio aukšto lygio tyrėjus, kurių jos pačios dėl lėšų trūkumo negalėtų pritraukti.

Didžiausios programos problemos siejamos su sunkesniu nei užsienyje administravimo procesu, nekonkurencingu tyrėjų atlyginimu Lietuvoje, institucijų nepasirengimu priimti užsienio tyrėją, komunikacijos trukumu tarp programos dalyvių ir bendromis mokslo vadybos problemomis. Taip pat buvo paminėta nemažai programos kvietimo aspektų, kuriuos galima būtų tobulinti: paraiškos teikimo sąlygas priartinti prie globalaus mokslo pasaulyje priimtinių standartų, daugiau kvietimo viešinimo, aiškiau suformuluoti kvietimo adresatą, supaprastinti kvietimo taisyklių aprašymą, nereikalauti pildyti paraišką lietuvių kalba, supaprastinti lėšų apskaičiavimą, numatyti lėšų ilgalaikiam turtui (remiantis Lenkijos pavyzdžiu, kai šalia struktūrinių fondų lėšų buvo skirta lėšų ilgalaikiam turtui iš valstybės lėšų), atsisakyti lėšų konferencijoms ir persikėlimui detalizavimo, nustatant fiksuotas sumas.

Šalia pasidžiaugimo atliekamais darbais, buvo įvardinti ir sunkumai, su kuriais tenka susidurti įgyvendinant projektus: projektų valdymo administraciniai reikalavimai, tyrėjų savarankiškumo ribojimas, vėluojantis išlaidų padengimas, neaiškus tęstinumo klausimas, neaiškios programoje siekiamo tyrimų rezultatų komercializavimo galimybės, sunkumai į projektus pritraukti kitus užsienio tyrėjus dėl atlyginimo apribojimo, apsigyvenimo sunkumai, neapgalvota užsienio tyrėjo sutuoktinio/sutuoktinės integracija, gyvenamosios vietos deklaravimo ir gyvenimo Lietuvoje suderinimo su įsipareigojimais savo darbovietėje užsienyje problemos.

Programos dalyvių išsakytos rekomendacijos valstybiniu lygmeniu: Lietuvos kaip aukštųjų technologijų šalies įvaizdžio stiprinimas, verslo įsitraukimo į užsienio tyrėjų pritraukimą skatinimas, Lietuvos tyrėjų atlyginimų konkurencingumo kėlimas, tolesnė orientacija pritraukti užsienio tyrėjus sumanios specializacijos kryptyse, patobulinus sumanios specializacijos strategiją. Taip pat buvo pasiūlyta nauja mokslinio startup'o fondo įkūrimo priemonė pagal Toronto universiteto gerąją praktiką.

Rekomendacijos instituciniu lygmeniu: palaikyti ryšius su išvykusiais iš Lietuvos tyrėjais bei potencialiais užsienio tyrėjais, toliau stiprinti tyrimų infrastruktūrą, stiprinti institucinio mokslo potencialo matomumą, pavyzdžiui, per tarptautines publikacijas, projektus, ieškoti galimybių sudominti verslą prisidėti pritraukiant užsienio tyrėjus, stiprinti universiteto, mokslo centrų administracinius gebėjimus pritraukti užsienio tyrėjus, stiprinti institucinės aplinkos tarptautiškumą, atlaisvinti mokslininkus nuo dalies administracinio darbo projekte, perkeltant tą dalį paskirtam institucijos atstovui ar net skyriui pagal užsienio universitetų patirtį.

Rekomendacijos programos lygmeniu: paraiškos teikimo sąlygas priartinti prie globalaus mokslo pasaulyje priimtinių standartų, užtikrinti programos kvietimų aiškumą (minėtas 2 metų periodas), labiau reklamuoti programos kvietimą, aiškiau suformuluoti kvietimo adresatą, supaprastinti kvietimo taisyklių aprašymą, nereikalauti pildyti paraišką lietuvių kalba, supaprastinti finansinės dalies pildymą, numatyti lėšų ilgalaikiam turtui (minima 50-100 tūkst. suma ilgalaikiam turtui), sudaryti galimybę lanksčiau disponuoti projekto lėšomis, atsisakyti lėšų konferencijoms ir persikėlimui apskaičiavimo, nustatant fiksuotas sumas, parodyti darbo Lietuvoje tęstinumo galimybes.

Remiantis užsienio šalių patirties ir Lietuvos situacijos pritraukiant užsienio tyrėjus analize bei užsienio tyrėjų programos 1 kvietimo vertinimu ir rekomendacijomis buvo sukurtas Užsienio tyrėjų pritraukimo modelis, apimantis Europos Sąjungos, nacionalinio, tarpinstitucinio ir institucinio lygmenų užsienio tyrėjų pritraukimo tiesiogines ir netiesiogines priemones. Šių priemonių kompleksinis derinimas sukurtų sinergiją, didinančią priemonių taikymo efektyvumą.

IVADAS

Tyrėjų mobilumas – tai neatsiejama šiuolaikinio globalaus mokslo dalis, nes tik keičiantis žiniomis ir patirtimi galima užtikrinti studijų, mokslo ir inovacijų plėtrą bei šalies ekonominį konkurencingumą. Tačiau tokioms šalims kaip Lietuva, kurios patiria vienpusį protų nutekėjimą, yra ypač svarbu pritraukti užsienio tyrėjus siekiant sustiprinti savo šalies intelektinį potencialą ir ekonominį konkurencingumą tarptautiniu mastu.

2008 m. Lietuvoje buvo atliktas plataus masto Lietuvos mokslininkų, išvykusių į užsienį, susigrąžinimo ir užsienio tyrėjų pritraukimo tyrimas įgyvendinant projektą „Protų susigrąžinimo programos parengimas ir įgyvendinimas“. Atsižvelgiant į šio tyrimo rezultatus, išvadas ir rekomendacijas buvo parengta Protų susigrąžinimo ir pritraukimo programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2008 m. lapkričio 20 d. įsakymu Nr. ISAK-3207 (Žin., 2008, Nr. 54-2140). Praėjus dešimčiai metų nuo šios programos patvirtinimo iškilo poreikis apžvelgti užsienio tyrėjų pritraukimo situacijos pokyčius bei numatyti galimas pritraukimo priemonių tobulinimo kryptis.

Užsienio tyrėjų pritraukimo į Lietuvos mokslo ir studijų institucijas modelis (toliau – Užsienio tyrėjų pritraukimo modelis) sukurtas Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos užsakymu. Šiuo modeliu siekiama išnagrinėjus visų karjeros etapų užsienio tyrėjų pritraukimo situaciją pateikti rekomendacijas ir siūlymus dėl svarbiausių valstybinio lygmens ir institucinio lygmens priemonių, kurios padėtų veiksmingiau pritraukti tyrėjus į Lietuvos mokslo ir studijų institucijas. Šiam tikslui pasiekti buvo suformuluoti tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti užsienio šalių patirtį pritraukiant užsienio tyrėjus;
2. Išnagrinėti Lietuvos institucijų pasinaudojimą ES iniciatyvomis skirtomis tarptautiniam tyrėjų mobilumui skatinti: Marie Skłodowska Curie actions (Horizontas 2020), Euraxess, Human Resources Strategy for Researchers (HRS4R);
3. Ištirti Lietuvoje 2014-2020 laikotarpiu Lietuvos mokslo tarybos vykdomas konkursinio finansavimo priemones užsienio tyrėjų pritraukimo aspektu;
4. Remiantis užsienio ir Lietuvos analize sukurti Užsienio tyrėjų pritraukimo į Lietuvos mokslo ir studijų institucijas modelį.

Atsižvelgiant į užsakymo techninę užduotį tyrimo apimtis yra nedidelė, tad buvo taikyti šie informacijos rinkimo metodai: literatūros, dokumentų analizė, interviu su Lietuvos mokslo tarybos darbuotojais, susijusiais su užsienio tyrėjų pritraukimo programos įgyvendinimu (3 interviu), interviu su finansuotų projektų pagal veiklą „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ vadovais (10 interviu) bei priimančiomis institucijomis (4 interviu). Užsienio tyrėjų pritraukimo į Lietuvos mokslo ir studijų institucijas modelis išdiskutuotas tiek su kalbintų Lietuvos mokslo institucijų, tiek su Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos atstovais.

1. UŽSIENIO ŠALIŲ PATIRTIES PRITRAUKIANT UŽSIENIO TYRĖJUS ANALIZĖ

Tarptautinis tyrėjų mobilumas yra „būtinasis mokslo ir tyrimų plėtrai, nes nuolat reikia keistis žiniomis, patirtimi ir naujomis idėjomis“ (Užduotis Lietuvai – nuo protų nutekėjimo prie protų pritraukimo, 2008, p. 44). Stiprėjant globalizacijos tempui ir tyrėjų paklausai, pasaulinė konkurencija dėl protų darosi vis aštresnė. Ilgą laiką didžiausiu protų traukos centru buvo Jungtinės Amerikos Valstijos, tačiau jau 2011 m. šią šalį aplenkė Kinija, sugebėjusi padidinti savo tyrėjų dalį 2013 m. iki 19,1 proc. visų pasaulio tyrėjų (UNESCO, 2015, p. 33). Europos Sąjungos bendra tyrėjų dalis tik šiek tiek didesnė nei Kinijos, tačiau ši dalis linkusi po truputį mažėti – nuo 22,5 proc. 2009 m. iki 22,2

proc. 2013 m. Akivaizdu, kad tradiciniai pasauliniai tyrėjų traukos centrai pamažu praranda savo pozicijas ir patiria protų nutekėjimo grėsmę.

Nepaisant naujų tendencijų, išlieka ir ankstesnė tendencija, kai labiausiai išsivysčiusių valstybių mokslo centrai lengviau pritraukia geriausias pasaulio talentus dėl išplėtos mokslo infrastruktūros, koncentruotos mokslinės kompetencijos, mokslinės karjeros galimybių bei aukšto tyrėjų atlygio. Visgi ši tendencija šiek tiek pakeitė pobūdį, nes po 2008 m. krizės prasiplėtė tyrėjų karjeros tikslo šalių pasirinkimas, kai net nuo protų nutekėjimo kenčiančios šalys, galėdamos pasiūlyti aukštesnį nei aplinkinių šalių tyrėjų atlyginimą, geba pritraukti tyrėjus į savo mokslo institucijas (UNESCO, 2015, p. 33).

Tokiu būdu visos – tiek gebančios pritraukti, tiek neturinčios tokio pajėgumo – šalys, kurios yra suinteresuotos savo mokslo potencialo vystymu, siekia tapti patraukliomis savo šalies tyrėjams ir pritraukti talentus iš kitų šalių. Nors įvairiose šalyse tyrėjų pritraukimo aktualumas neretai traktuojamas skirtingai, vis dėlto, pastebimos kelios bendros tendencijos.

Akademinių struktūrų ir tradicijų, įstatyminės bazės, reputacijos ir įvaizdžio aspektai išryškėja kaip itin svarbūs protų nutekėjimo ir jų pritraukimo veiksniai (Mahroum, 2005). Taip pat atvira ir patraukli mokslinė aplinka, grįsta kokybiškais moksliniais tyrimais, konkurencingu darbo užmokesčiu ir patraukliomis tyrėjų karjeros perspektyvomis, yra būtinos sąlygos norint pritraukti geriausias mokslininkus iš užsienio (European Commission, 2018 (3)).

Tyrėjų pritraukimui būtinos sąlygos: atvira ir patraukli mokslinė aplinka, aukšta mokslinių tyrimų kokybė ir žinomumas, konkurencingas atlyginimas, patrauklios karjeros galimybės, palanki įstatyminė bazė.

Valstybines protų pritraukimo politikos priemones galima skirstyti į tiesiogines (užsienio tyrėjų pritraukimo programos, teikiančios finansavimą projektams, stipendijoms ir pan.) bei netiesiogines (tyrimų infrastruktūros gerinimas, tyrimų tarptautinės aplinkos gerinimas, vizų ir imigracijos politika, socialinės ir kultūrinės pagalbos persikeliant ir pan.). 1 lentelėje pateikiamos pagrindinės protų pritraukimo politikos priemonės skirtingose šalyse.

1 lentelė. Pagrindinės užsienio tyrėjų pritraukimo politikos priemonės užsienio šalyse

Politikos sritis	Priemonių tipai	Pavyzdžiai
Finansinės paskatos	Priemonės, siekiančios išugdyti kritinę masę tyrėjų	Vokietija (Graduate School Scholarship Programme); Airija (International Scholarships)
	Podoktorantūrinės stažuotės	Daugelis šalių
	Subsidijos (dotacijos) visų karjeros etapų tyrėjams (doktorantų, stažuotojų (post-doc), jaunų tyrėjų (15 metų po disertacijos gynimo), patyrusių tyrėjų)	Europos mokslinių tyrimų taryba (ERC) yra sukūrusi tris pagrindinius finansavimo mechanizmus - ERC Starting Grants, ERC Consolidator Grants, ERC Advanced Grants
	Tyrėjų mobilumą skatinančios iniciatyvos	Marie Skłodowska Curie veiklos
	Specialios stipendijos, subsidijos užsienio tyrėjams	Starting Grant (Lenkija), naudojama Čekijoje, Jungtinėje Karalystėje, Suomijoje, Nyderlanduose, Švedijoje
	Subsidijos (dotacijos) tyrėjams vystyti inovacijas (tyrimų komercializavimas)	Europos mokslinių tyrimų taryba (ERC) – Proof of Concept Grants
	Aukščiausios kvalifikacijos tyrėjų pozicijų finansavimas	Programa „The International Research Agendas“, kuria norima sukurti inovatyvų mokslinių tyrimų centrą Lenkijoje Suomija (Nusipelnusių profesorių programa)
	Konkurencingas atlyginimas	(naudojama Nyderlanduose, Suomijoje)

	Mokesčių lengvatos tyrėjams	(naudojama Nyderlanduose, Suomijoje)
Mokslų infrastruktūros gerinimas	Mokslų centrų, laboratorijų įrangos atnaujinimas	ESF fondai
Akademinių sistemų atvirumas ir lankstumas		naudojama Nyderlanduose, Prancūzijoje, Suomijoje, Danijoje
Informavimas apie tyrėjų darbo vietas mokslų ir studijų institucijose bei verslo įmonėse	Nacionalinės priemonės, europinio masto priemonės	EURAXESS (EU), nacionaliniu mastu – Prancūzija, Suomija, Lenkija
Vizų ir imigracijos politika	Supaprastintos vizos aukštos kvalifikacijos žmonėms ir studentams	Europos Sąjungoje nauja mokslininko viza; Trumpalaikio rezidentų programa (Kanada), naudojama Prancūzijoje, JAV
	Darbo leidimo pabaigusiems studijas studentams užtikrinimas	Australija
	Kitų šalių suteiktos kvalifikacijos pripažinimas	Kvalifikacijos pripažinimo aktas 2012 (Vokietija); Šveicarija
Mokslų laipsnio pripažinimas	Bendras užsienyje gauto laipsnio ar kreditų pripažinimas pagal vienodas taisykles	Europa (Bologna process)
Socialinė apsauga, socialinė ir kultūrinė parama	Teisės į socialinę apsaugą ir pensiją užtikrinimas	https://cdn1.euraxess.org/sites/default/files/policy_library/final_report_2.pdf
	Persikėlimo informacija ir pagalba; finansinė parama sutuoktiniui/-ei ir šeimai	Dviguba karjeros stipendija (Austrija), Mobilumo centrai (Belgija)
Tarptautinės aplinkos kūrimas	Akademinių kalendoriaus struktūra, akademinė atostogų (sabbaticals) taisyklės	Vokietija
	Anglų ar kitos užsienio kalbos mokymo stiprinimas	Slovėnija (Nacionalinė aukštojo mokslo programa)

Duomenų šaltiniai: OECD STI Outlook policy questionnaire 2014 (OECD 2014) (cit. Guthrie et al., 2017), UNESCO Science Report 2015, Boekholt ir kt., 2001, interviu duomenys.

Ilgalaikis, nuoseklus stebėjimas yra labai svarbus tolesniems tyrimams mokslininkų tarptautinio mobilumo srityje. Tarptautinis tyrėjų mobilumas išsamiai išanalizuotas MORE1, 2 ir 3 studijose, rodančiose, kad ES tyrėjų mobilumas yra stabilus nepriklausomai nuo besikeičiančios politinės situacijos. Politinių pokyčių, tokių kaip tyrėjų pensijų planas ir kt. ilgalaikis poveikis bus matomas tik laikui bėgant, o nuolatinė stebėseną suteiks būtinas išvagas jų vertinimui (European Commission, 2017).

Ilgalaikis tyrėjų tarptautinio mobilumo stebėjimas padeda įvertinti tyrėjų pritraukimo priemonių efektyvumą.

Ne tik valdžios institucijos, bet ir patys universitetai įvairiais būdais bando pritraukti užsienio tyrėjus – patys aktyviai rūpinasi užsienio tyrėjų paieška ir pritraukimu. Pavyzdžiui, JK, JAV, kiek mažiau – Suomijos, Nyderlandų universitetai siūlo daug finansavimo galimybių tyrėjams iš viso pasaulio. Taip pat universitetų lygmenyje yra vykdoma rinkodara tarptautiniu mastu bei aktyviai dalyvaujama tarptautiniuose tinkluose bei konferencijose, leidžiančiose identifikuoti potencialius kandidatus ir užmegzti su jais ryšį (Boekholt ir kt., 2001).

Tyrėjų motyvacija tarptautiniam mobilumui. Pastebima, jog tyrėjai daugiausia migruoja dėl profesinių priežasčių, kurios gali būti tiek trumpalaikės, tiek ilgalaikės.

Pagrindiniai veiksniai paprastai yra noras plėtoti tarptautinius mokslinių tyrimų tinklus ir bendradarbiavimą bei naudotis specifinėmis žiniomis, ištekliais ar prestižu, leidžiančiais mokslininkams vystyti savo karjerą. Tai reiškia, kad santykinis nacionalinių tyrimų sistemų stiprumas gali būti ir variklis, ir kliūtis mokslininkų mobilumui (Guthrie et al., 2017, p. V). MORE3 ES aukštojo mokslo studijos rezultatai rodo, kad dažniau minimi motyvai, susiję su moksline veikla, pvz., galimybė užmegzti ryšius, dirbti su žymiais mokslininkais, mokslinių tyrimų autonomija ar galimybė naudotis tyrimų infrastruktūra ir įranga (European Commission, 2017, p.173).

Pagrindinė tarptautinio mobilumo motyvacija yra siejama su moksline veikla: geresnės karjeros galimybės, prisijungimas prie geresnių tarptautinių mokslo tinklų, galimybė atlikti aukštesnės kokybės tyrimus.

Veiksniai, susiję su tikslo šalių kultūra, kalba ir geografiniu artumu taip pat iš dalies daro įtaką tyrėjų mobilumui, o vaikai ir šeimyniniai / partnerių santykiai gali tapti kliūtimi mobilumui, ypač moterims. Santykinė šių veiksnių svarba skiriasi priklausomai nuo tyrėjo karjeros etapo, geografinės padėties ir lyties. Pavyzdžiui, neseniai savo karjerą pradėję tyrėjai prioritetą teikia finansavimo galimybėms, pareigoms ir karjeros progreso galimybėms, o vyresniems tyrėjams svarbiau galimybė dirbti savarankiškai, jie taip pat daugiau reikšmės skiria asmeniniam gyvenimui (Guthrie et al., 2017, p. V). Vis dėlto, labiausiai tyrėjų mobilumas yra siejamas su galimybe prisijungti prie geresnių tarptautinių mokslo tinklų, aukštesnės kokybės tyrimais ir, svarbiausia, geresniais karjeros rezultatais (Guthrie et al., 2017, p. VI).

Tyrėjų pritraukimo barjerai. Užsienio patirties analizė atskleidžia, kad biurokratinės reguliavimo kliūtys yra pagrindiniai trukdžiai, kliudantys užsienio tyrėjams atvykti gyventi ir dirbti kitoje šalyje. Dažniausiai susiduriama su tokiomis problemomis, kaip nepakankama ir neskaidri informacija apie finansavimo galimybes ir taisykles, sudėtingos imigracijos procedūros, taip pat ir

Tyrėjų mobilumo kliūtys siejamos su sunkumais gauti finansavimą, nepalankia įstatymine baze, biurokratiniais reguliavimo aspektais bei praktinėmis persikėlimo problemomis.

praktinės kliūtys, pavyzdžiui, būstas, mokyklos bei darželiai vaikams (Boekholt ir kt., 2001). Kiti tyrėjai taip pat atskleidžia, kad nepaisant ES pastangų plėtoti Europos mokslinių tyrimų erdvę, atskirų šalių įstatyminės bazės ir imigracijos taisyklių skirtumai gali tapti kliūtimi mokslininkų judrumui, net ir ES viduje. Be to, darbo rinkos sąlygos ir galimybė gauti finansavimą gali būti svarbios kliūtys kai kurioms tyrėjų grupėms, nes sunkumai gaunant finansavimą yra

pagrindinė tyrėjų, ypač ankstesniuose karjeros etapuose, mobilumo kliūtis (Guthrie et al., 2017, p. V).

Kitas svarbus veiksnys – galimybė grįžti ir reintegruoti savo kilmės šalyje. MORE3 studijos rezultatai rodo, kad išvykusių tyrėjų susigrąžinimo galimybė yra didesnė, kai jie yra dar ankstyvoje karjeros stadijoje, tačiau kai jie įsitvirtina prestižiniuose universitetuose ar tyrimų institutuose, juos sugrąžinti yra labai sunku. Taigi, talentingų tyrėjų siuntimas į šalis, turinčias geriau išvystytą, patrauklesnę mokslinę bazę, gali būti rizikingas, o pastangos, kuriomis siekiama įdarbinti perspektyviausius tyrėjus ankstyvoje jų karjeros stadijose, greičiausiai bus sėkmingesnės.

Praktiškai tai reiškia, kad jauniems, perspektyviems tyrėjams turi būti pasiūlytos patrauklios karjeros galimybės: jauni tyrėjai galėtų prisijungti prie aukštosios mokyklos komandos kaip dėstytojai, dirbantys pagal terminuotą darbo sutartį, tačiau šios sutarties pakeitimas į nuolatinę priklausytų tik nuo tyrėjų pasiektų tyrimų rezultatų. Bandytas įdarbinti daug pasiekusių tyrėjus vėlesniuose jų karjeros etapuose būtų brangesnis, lyginant su jaunais tyrėjais. Tai nereiškia, kad tyrėjų susigrąžinimo politika yra būtina neveiksminga, tačiau ji negali pakeisti patrauklios mokslinių tyrimų sistemos jauniems tyrinėtojams (MORE3 study, 2017, p. 173).

Išvykusių tyrėjų susigrąžinimo galimybė yra didesnė, kai jie yra dar ankstyvoje karjeros stadijoje, tačiau kai jie įsitvirtina prestižiniuose universitetuose ar tyrimų institutuose, juos sugrąžinti yra labai sunku.

2. ES INICIATYVŲ TYRĖJŲ MOBILUMUI SKATINTI PASINAUDOJIMO ĮVERTINIMAS

Vienas iš bandymų paskatinti Europos tyrėjų mobilumą yra ES pastangos sukurti Europos mokslinių tyrimų erdvę (ERA), kuri turėtų veikti kaip atvira mokslo darbuotojų darbo rinka, didinanti tyrėjų mobilumą, taip pat padedanti plėtoti karjerą ir padaryti Europą patrauklesne mokslinių tyrimų vieta (Europos Komisija, 2012). Daugybė ERA iniciatyvų buvo siekiama pašalinti kai kurias kliūtis mobilumui, gerinant prieigą prie informacijos, užtikrinant sąžiningą įdarbinimą (Smith, 2015) ir mažinant biurokratinės kliūtis (Europos Komisija, 2012).

Horizontas 2020 – tai Europos Sąjungos mokslinių tyrimų ir inovacijų finansavimo programa, kurios tikslas – kurti žinių ir inovacijų visuomenę, prisidėti prie „Europos 2020“ įgyvendinimo ir Europos mokslinių tyrimų erdvės kūrimo. Septynerių metų (2014–2020 m.) programos „Horizontas 2020“ įgyvendinimo biudžetas sudaro beveik 80 mlrd. eurų.

Programa „Horizontas 2020“ skirta įgyvendinti 3 pagrindinius prioritetus, kurių kiekvienas apima įvairias programas: 1) Pažangus mokslas (*angl. Excellent Science*), skatinant aukšto lygio mokslinius tyrimus; 2) Pirmavimas pramonės srityje (*angl. Industrial Leadership*), remiant inovatyvias mažas ir vidutines įmones ir tyrimus pramonės technologijų srityse; 3) Visuomenės iššūkiai (*angl. Societal Challenges*), sprendžiant visuomenei svarbius klausimus, susijusius su klimato kaita, transportu, energetika, maisto sauga, saugumu ir kt.

2 lentelė. Programos „Horizontas 2020“ struktūra

Pažangus mokslas	Pirmavimas pramonės srityje	Visuomenės iššūkiai
Europos mokslo taryba	Lyderystė didelio poveikio ir pramonės technologijų srityse (IRT, nanotechnologijos, medžiagos, biotechnologijos, gamyba, kosmosas)	– Sveikata, demografiniai pokyčiai ir gerovė – Maisto sauga, žemės ūkis ir miškininkystė, jūrų ir vidaus vandenys, bioekonomika – Energetika – Transportas
Ateities ir kuriamos technologijos	Prieiga prie rizikos kapitalo	– Klimato kaita, aplinka, ištekliai ir žaliavos
Marie Skłodowska-Curie veiklos	Inovacijos mažose ir vidutinėse įmonėse	– Įtrauki, inovatyvi ir reflekyvi visuomenė – Saugi visuomenė
Mokslinių tyrimų infrastruktūra		
Pažangos sklaida ir dalyvavimo plėtra (priemonės „ERA-Chairs“ ir „Twinning“ ir „Widening Fellowships“)		
Mokslas dalyvaujant visuomenei ir jai skirtas mokslas		
Europos inovacijų ir technologijų institutas	Jungtinis tyrimų centras	EURATOMAS

Su tyrėjų pritraukimu yra labiausiai susijusios Marie Skłodowska-Curie programos veiklos bei EURAXESS.

2.1. Marie Skłodowska-Curie programos veiklos

Tarptautinis bei tarpsektorinis tyrėjų mobilumas yra esminis Marie Skłodowska-Curie veiklų (MSCA) aspektas. MSCA skirtos aukštos kokybės inovatyviam tyrėjų lavinimui, apsišvietimui žiniomis, patraukios karjeros galimybėms užtikrinti.

Bendras programos Marie Skłodowska-Curie biudžetas sudaro 6,162 mlrd. eurų ir yra paskirstytas per įvairius MSCA veiklų tipus. Pagal šią programą finansuojamos tokios veiklos:

3 lentelė. Marie Skłodowska-Curie programos veiklos

<p>Inovatyvūs lavinimo tinklai (<i>angl. Innovative Training Networks – ITN</i>); Europos lavinimo tinklai (<i>angl. European Training networks – ETN</i>); Europos pramonės doktorantūra (<i>angl. European Industrial Doctorates – EID</i>); Europos jungtinė doktorantūra (<i>angl. European Joint Doctorates – EJD</i>).</p>	<p>Finansuojamos konkurso būdu atrinktos bendros mokslinių tyrimų bei lavinimo ir (arba) doktorantūros programos, kurias įgyvendina Europos universitetų, mokslinių tyrimų institucijų ir neakademiinių organizacijų konsorciškai.</p> <p>Mokslinių tyrimų bei lavinimo programos numato darbo ir mokymų neakademiiniame sektoriuje galimybes ir taip padeda ugdyti tyrėjų inovacinius gebėjimus bei didina jų įsidarbinimo galimybes. ITN projektuose papildomų partnerių teisėmis gali dalyvauti ir organizacijos iš Trečiųjų šalių, todėl lavinimo metu doktorantai ir kiti pradedantieji tyrėjai įgyja ir tarptautinės patirties.</p>
<p>Individualios stipendijos (<i>angl. Individual Fellowships – IF</i>); Europos stipendijas (<i>angl. European Fellowships – EF</i>); Tipinė Europos stipendija (<i>angl. Standard European Fellowships – standard EF</i>); Stipendija karjerai neakademiiniame sektoriuje (<i>angl. Society and Enterprise Panel – SE</i>); Stipendija karjerai po pertraukos tęsti (<i>angl. Career Restart Panel – CAR</i>); Reintegracijos stipendija (<i>angl. Reintegration Panel – RI</i>); Pasaulio stipendija (<i>angl. Global Fellowships – GF</i>).</p>	<p>Remiamas tyrėjų mobilumas Europoje ir už jos ribų, taip pat siekiama pritraukti geriausias užsienio mokslininkus atvykti dirbti į Europos Sąjungą. Paraišką gali teikti pavienis tyrėjas kartu su priimančiąja organizacija. Paraiškos vertinamos atsižvelgiant į planuojamų mokslinių tyrimų kokybę, tyrėjo karjeros perspektyvas ir priimančios organizacijos teikiamą paramą. Siekdamas sustiprinti stažuotės poveikį, dalį stažuotės tyrėjas gali praleisti kitose Europos šalyse.</p>
<p>Mokslinių tyrimų ir inovacijų srities personalo mainai (<i>angl. Research and Innovation Staff Exchanges – RISE</i>);</p>	<p>Finansuojamas trumpalaikis visų karjeros tarpsnių tyrėjų ir su mokslinių tyrimų ir inovacijų veiklomis susijusio administracinio bei techninio personalo mobilumas. RISE projektuose gali dalyvauti universitetų, mokslinių tyrimų institucijų ir neakademiinių organizacijų konsorciškai, plėtojantys partnerystę tiek Europoje, tiek už jos ribų.</p>
<p>Regioninių, nacionalinių ir tarptautinių programų kofinansavimas (<i>angl. Co-funding of regional, national and international programmes – COFUND</i>)</p>	<p>Teikiamas papildomas finansavimas regioninėms, nacionalinėms ir tarptautinėms tyrėjų stipendijų programoms, kuriose numatyta privaloma tyrėjo mobilumo į kitą šalį (iš kitos šalies) sąlyga. Finansavimas skiriamas doktorantūros ir patyrusių tyrėjų stažuotės programoms. COFUND skatina tyrėjų tarpvalstybinį mobilumą ir užtikrina geras darbo sąlygas.</p>
<p>Tyrėjų naktis (<i>angl. The European Researchers' Night – NIGHT</i>).</p>	<p>Tai visoje Europoje vykstantis viešas renginys, skatinantis domėjimąsi mokslininko profesija. Renginys yra skirtas plačiajai visuomenei, todėl galimos įvairios jo formos, pavyzdžiui praktiniai eksperimentai, mokslo šou, diskusijos, konkursai ar viktorinos. Tyrėjų naktis organizuojama kasmet, paprastai paskutinįjį rugsėjo mėnesio penktadienį. Kvietimai teikti paraiškas skelbiami kas du metus.</p>

Europos komisijos 2018 m. duomenimis (European Commission, 2018 (1)) Marie Skłodowska-Curie programoje dalyvavo 29 Lietuvos įstaigos bei organizacijos, kurioms skirtas 6,82 mln. eurų finansavimas. Buvo paremtas 104 Lietuvos tyrėjų tarptautinis mobilumas. Lietuvoje apsilankė 80 užsienio tyrėjų (žr. 4 lent.).

4 lentelė. MSCA dalyvaujančios Lietuvos organizacijos, skirtas finansavimas ir tyrėjų mobilumas

	Organizacijų dalyvavimų skaičius*	ES parama organizacijoms, mln. EUR	Projektų skaičius	Dalyvaujančių tyrėjų skaičius	Į Lietuvos organizacijas iš užsienio atvykusių tyrėjų skaičius
COFUND	1 (1)**	n.d.	1	2	0
IF	7 (-)	0,91	7	16	7
ITN	18 (6)	3,32	13	28	10
NIGHT	8 (-)	0,14	1	n.d.	0
RISE	17 (-)	2,44	14	58	63
Iš viso	51 (7)	6,82	36	104	80

*Organizacijų dalyvavimų skaičius, t. y. kiek kartų organizacijos dalyvavo kiekviename veiksmo.

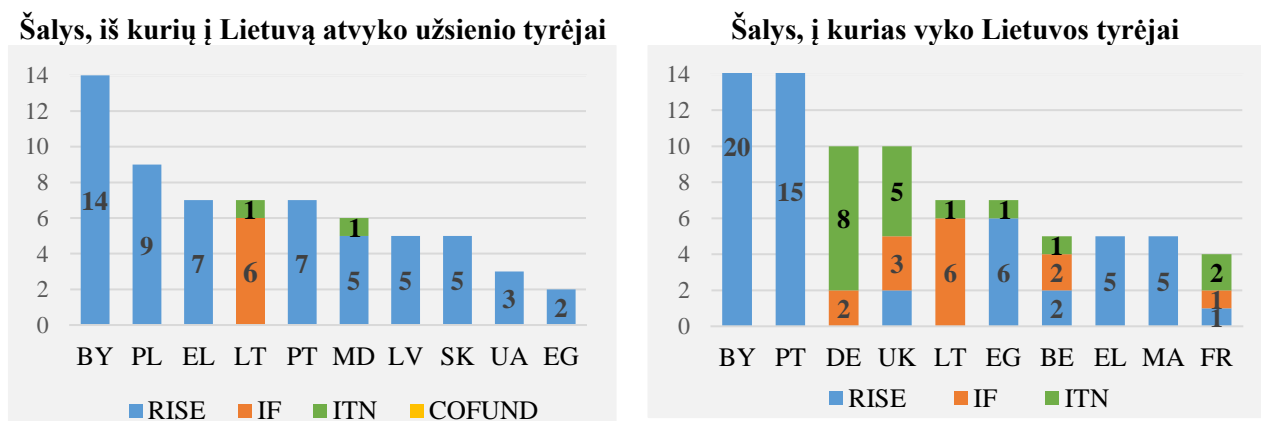
**Skiaustuose – partnerių organizacijos (įskaičiuotas į bendrą skaičių).

Lyginant su kitomis ES valstybėmis, Lietuvos dalyvavimo Marie Skłodowska-Curie programoje rodikliai nėra itin geri – Lietuvos pareiškėjų sėkmės rodiklis, skaičiuojamas sėkmingų organizacijų dalyvavimo skaičių padalijus iš reikalavimus atitinkančių organizacijų skaičiaus, sudaro 10,92 proc., kai ES vidurkis yra 13,12 proc.:

- pagal pateiktų paraiškų skaičių Lietuva užima 22 vietą tarp 28 ES valstybių – pateikta 490 paraiškų iš 146828 (0,33 proc.);
- pagal gautą finansavimą Lietuva užima 24 vietą – Lietuva gavo 6,82 mln. EUR paramą iš ES mastu paskirstytos 3593,70 mln. EUR paramos (019 proc.);
- pagal organizacijų dalyvavimų skaičių Lietuva užima 24 vietą ES – dalyvavo 51 organizacija, o ES 17279 (0,30 proc.).

Marie Skłodowska-Curie programos rėmuose paramą gavusių tyrėjų mobilumo kryptys atvaizduotos 1 pav., išskiriant, kokių šalių atstovų daugiausiai atvyko į Lietuvą ir į kokias šalis dažniausiai vyko Lietuvos tyrėjai (10 populiariausių šalių).

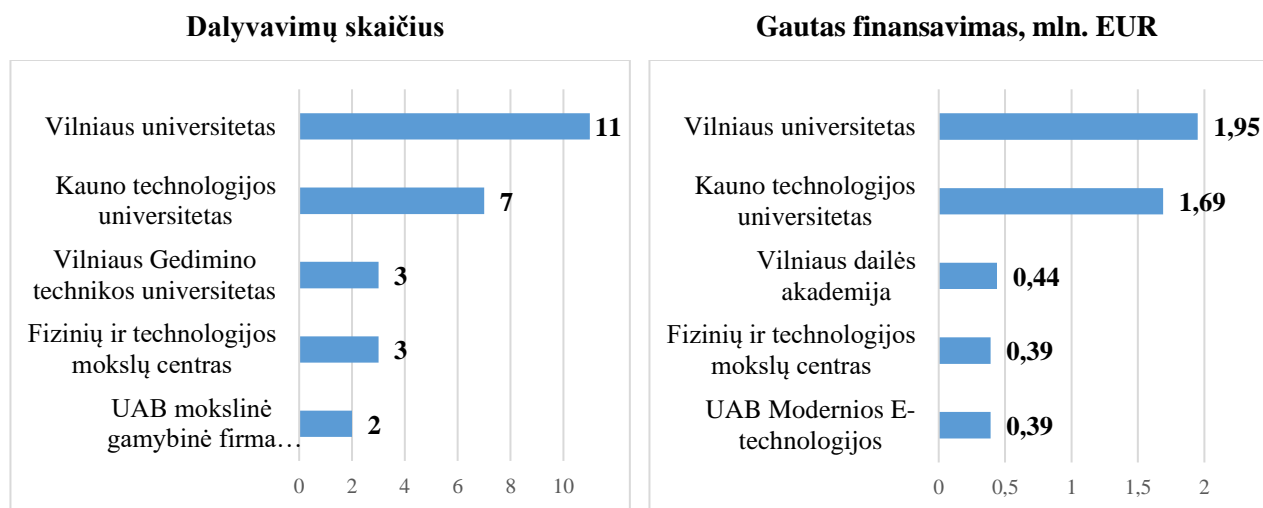
1 pav. MSCA paskatintas tyrėjų mobilumas pagal šalis

Šalių pavadinimų trumpinimas: BY – Baltarusija; PL – Lenkija; EL – Graikija; PT – Portugalija; MD – Moldova; LV – Latvija; SK – Slovakija; UA – Ukraina; EG – Egiptas; DE – Vokietija; UK – Jungtinė Karalystė; BE – Belgija; MA – Marokas; FR – Prancūzija.

Pagal dalyvavimo aktyvumą, įgyvendinant Marie Skłodowska-Curie veiklas, išsiskiria Vilniaus universitetas ir Kauno technologijos universitetas, kurie pirmauja tiek pagal dalyvavimo skaičių, tiek pagal gautą finansavimą (žr. 2 pav.).

2 pav. MSCA veiklose aktyviausiai dalyvaujančios Lietuvos organizacijos

2.2. EURAXESS iniciatyva

EURAXESS iniciatyvos tikslas tyrėjų mobilumo skatinimas Europoje bei tarp Europos ir kitų pasaulio regionų. EURAXESS – tai Europos Komisijos (EK) remiama unikali Europos masto iniciatyva, siūlanti informaciją ir individualizuotas paramos paslaugas tyrėjams, mokslinių tyrimų organizacijoms, universitetams ir įmonėms.

Europos mokslininkų mobilumo centrų tinklas EURAXESS apima 39 Europos Sąjungos ir asocijuotas šalis¹, kuriose veikia daugiau kaip 200 mokslininkų mobilumo centrų (angl. EURAXESS Service Centres). Šių centrų misija – teikti mokslininkams ir tyrėjams praktinę informaciją, susijusią su valstybių, į kurias išvyksta karjeros ar mobilumo tiksliai, teisine sistema, socialine apsauga, garantijomis ir mokesčių sistema, karjeros plėtra.

EUROAXESS apima ir kitus kontinentus. Skleidžiant informaciją apie Europos mokslinių tyrimų politiką, taip pat apie mobilumą, finansavimą ir kitas bendradarbiavimo galimybes, pasaulinis EURAXESS tinklas yra įsteigęs informaciją ir pagalbą teikiančias atstovybes tokiuose pasaulio regionuose ir šalyse:

- Azijoje (pagrindinis dėmesys skiriamas Singapūrai, Tailandui, Indonezijai, Malaizijai ir Vietnamui);
- Lotynų Amerikoje ir Karibuose (fokusuojantis į Braziliją, Argentiją, Čilę, Meksiką ir Kolumbiją);
- Kinijoje;
- Indijoje;
- Japonijoje;
- Korėjoje;
- Šiaurės Amerikoje (JAV ir Kanada)
- Australijoje ir Naujojoje Zelandijoje.

¹ Airija, Albanija, Austrija, Belgija, Bosnija, Bulgarija, Čekija, Danija, Estija, Farerai, Graikija, Islandija, Ispanija, Italija, Izraelis, Jungtinė Karalystė, Juodkalnija, Kroatija, Kipras, Latvija, Lenkija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Norvegija, Olandija, Portugalija, Prancūzija, Rumunija, Serbija, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Š. Makedonija, Švedija, Šveicarija, Turkija, Vengrija, Vokietija.

Lietuvoje taip pat veikia nacionalinė EURAXESS interneto svetainė, kuri yra Europos mokslininkų mobilumo svetainės (<http://ec.europa.eu/euraxess>) sudėtinė dalis. Nuo 2011 LMT vykdo Lietuvos EURAXESS koordinatoriaus funkciją: konsultuoja ir teikia praktinę informaciją mokslininkams ir tyrėjams aktualiais su mobilumu Lietuvoje ir užsienio šalyse susijusiais klausimais, administruoja www.euraxess.lt tinklalapį, kuriame teikiama informacija apie renginius, darbo skelbimus mokslininkams ir tyrėjams Lietuvoje ir užsienio valstybėse, mokslinių tyrimų ir stažuočių finansavimo galimybes.

Pažymėtina, kad iš daugiau nei 200 Europoje veikiančių mokslininkų mobilumo centrų, Lietuvoje nėra veikiančio EUAXESS centro, tačiau veikia 5 EURAXESS kontaktiniai punktai (Mykolo Riomerio universitete, Vilniaus Gedimino technikos universitete, Vilniaus universitete, Kauno technologijų universitete ir Vytauto Didžiojo universitete), kurie informaciją ir pagalbą teikia tik instituciniu lygiu. Galima teigti, kad informacinė EURAXESS infrastruktūra Lietuvoje nėra itin išplėtotą. Palyginimui, Latvijoje veikia 1 EURAXESS centras ir 17 kontaktinių punktų, Estijoje – 6 EURAXESS centrai ir 8 kontaktiniai punktai.

Užsienio tyrėjų pritraukimo požiūriu, svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad Lietuvos mokslo ir tyrimų institucijos gana mažai talpina informacijos apie darbo pasiūlymus bei finansavimo galimybes nacionaliniame tinklapyje www.euraxess.lt – šiuo metu² tinklapyje patalpinti 9 darbo pasiūlymai, iš kurių 6 susiję su doktorantų paieška, ir 3 LMT skelbimai apie galimą finansavimą.

Kitas EURAXESS veiklos aspektas – parama organizacijoms, kurios įgyvendina Europos tyrėjų žmogiškųjų išteklių strategiją (angl. *The Human Resources Strategy for Researchers*) ir organizacijos veiklos politikoje ir praktikoje taiko Europos komisijos patvirtintą Europos mokslininkų chartiją (angl. *European Charter for Researchers*) bei Tyrėjų priėmimo į darbą kodeksą (angl. *Code of Conduct for the Recruitment of Researchers*). Chartijos ir kodekso principų pripažinimas užtikrina, kad tyrėjams užtikrinama galimybė naudotis tomis pačiomis teisėmis ir pareigomis bet kurioje Europos šalyje. Šiuo metu 1142 organizacijos yra pripažinusios ir patvirtinusios įsipareigojimus Chartijos ir Kodekso principams³, tarp jų 18 Lietuvos organizacijų⁴.

Organizacijoms, kurios parengia ir įgyvendina tyrėjų žmogiškųjų išteklių strategiją, atitinkančią Europos tyrėjų chartijos ir tyrėjų priėmimo į darbą kodekso principus, suteikiamas Mokslinių tyrimų žmogiškųjų išteklių kompetencijos apdovanojimas (Human Resources Excellence in Research), t.y. leidimas naudoti „HR Excellence in Research“ logotipą.

Europos Sąjungoje „HR Excellence in Research“ logotipas yra gerai žinomas ir pripažįstamas, Tai ženklas padedantis išlaikyti ir pritraukti geriausius talentus iš viso pasaulio, nes rodo, kad organizacija ar institucija remia palankios darbo kultūros kūrimą ir vykdo skaidrias bei aiškias darbuotojų priėmimo procedūras. Tai, kad mokslinių tyrimų institucijos ar kitos organizacijos įgyvendina chartijos ir kodekso principus, daro juos patrauklesnius tyrinėtojams, ieškantiems naujo darbo ar tyrimų projekto galimybių.

Chartijos ir kodekso principų priėmimas yra savanoriškas, tai reiškia, kad bet kuri Europos mokslinių tyrimus vykdanči įstaiga ar organizacija gali įsipareigoti juos taikyti savo veikloje. Tačiau Mokslinių tyrimų žmogiškųjų išteklių kompetencijos apdovanojimo suteikimo procedūros nėra paprastos – pirmiausia organizacija turi atlikti savianalizę bei sukurti Tyrėjų žmogiškųjų išteklių strategiją, po to savianalizės santrauka pateikiama Europos Komisijai, Žmogiškųjų išteklių strategiją vertina Europos Komisijos paskirti nepriklausomi ekspertai. Visas logotipo suteikimo procesas gali trukti iki 1,5 m.

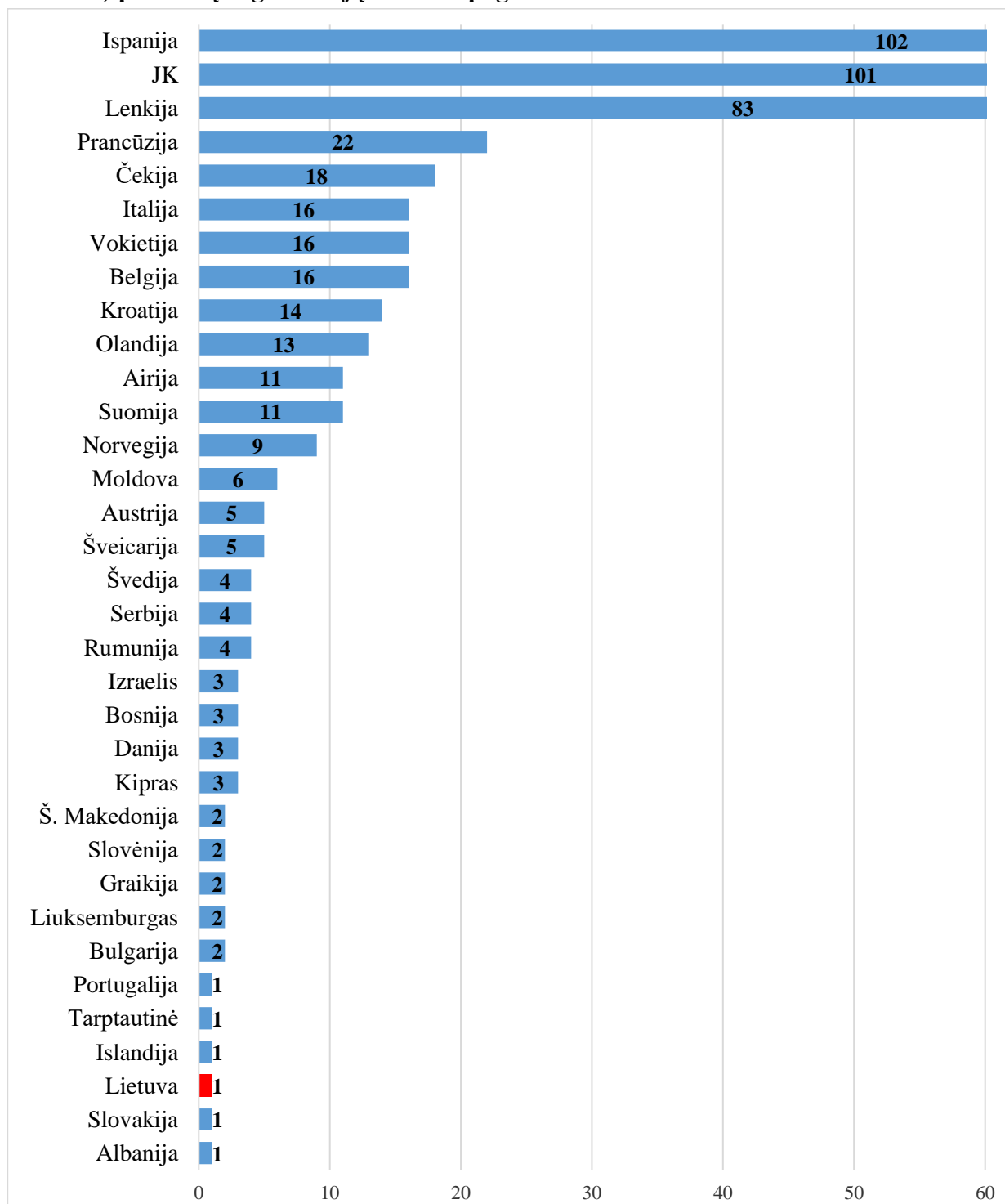
² 2019-08-18

³ <https://euraxess.ec.europa.eu/jobs/charter>

⁴ Generolo Jono Žemaičio karo akademija, Kauno technologijos universitetas, Klaipėdos universitetas, Lietuvos muzikos ir teatro akademija, Lietuvos kūno kultūros ir sporto akademija, Lietuvos sporto universitetas, Lietuvos žemės ūkio universitetas, Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, Mykolo Riomerio universitetas, Šiaulių universitetas, Šiaulių valstybinė kolegija, Lietuvos Vyriausybė, Lietuvos Mokslo taryba, Vilniaus dailės akademija, Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Vilniaus pedagoginis universitetas, Vilniaus universitetas, Vytauto Didžiojo universitetas.

Šiuo metu Europoje yra 488 organizacijos, kurioms suteikta teisė naudoti „HR Excellence in Research“ logotipą. Daugiausiai šį logotipą turinčių organizacijų yra Ispanijoje, Jungtinėje Karalystėje ir Lenkijoje (žr. 3 pav.). Lietuvoje yra tik 1 organizacija gavusi „HR Excellence in Research“ apdovanojimą – tai Lietuvos sporto universitetas, kuris buvo pirmasis tarp Lietuvos ir kaimyninių Baltijos šalių aukštųjų mokyklų pelnęs šį Europos Komisijos apdovanojimą.

3 pav. Mokslinių tyrimų žmogiškųjų išteklių kompetencijos apdovanojimą (HR Excellence in Research“) pelniusių organizacijų skaičius pagal šalis

3. UŽSIENIO TYRĖJŲ PRITRAUKIMO SITUACIJA LIETUVOJE

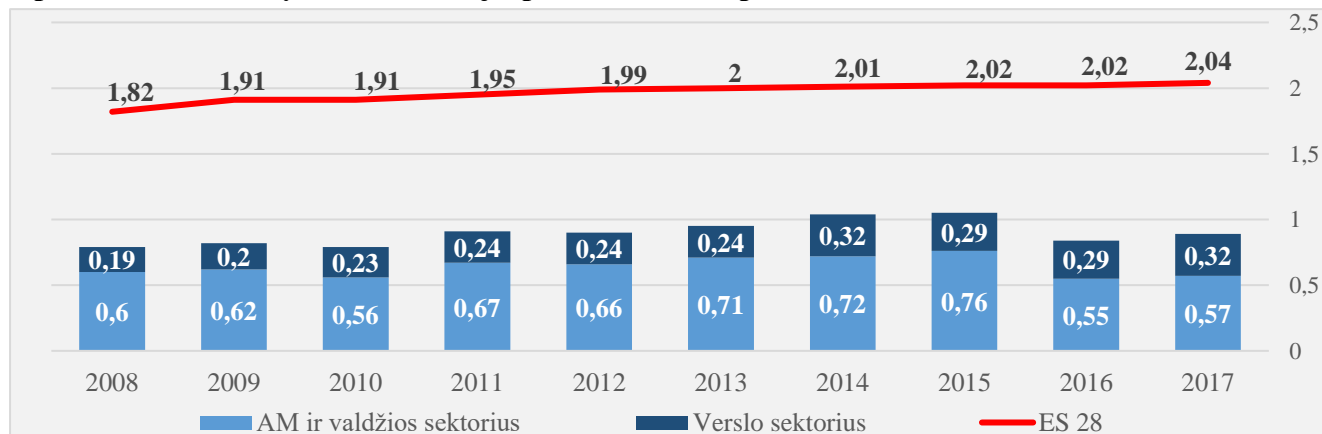
Siekiant apžvelgti užsienio tyrėjų pritraukimo situaciją Lietuvoje šioje dalyje aptariami šie aspektai:

- MTEP finansavimas;
- MTEPI infrastruktūros situacija;
- Žmogiškųjų išteklių mokslinių tyrimų ir aukštojo mokslo srityje.
- Tarptautinis studentų ir tyrėjų mobilumas.

3.1. MTEP finansavimas

Lietuvos mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (toliau – MTEP) veiklai skiriamų išlaidų dalis (proc. nuo BVP) daugiau nei du kartus mažesnė už ES vidurkį. 2017 m. bendros Lietuvos išlaidos MTEP sudarė 0,89 proc. – 22 vieta ES. Ypač Lietuva atsilieka pagal verslo investicijas į MTEP – 2017 m. vidutiniškai ES verslo išlaidos sudarė 1,36 proc., o Lietuvoje – 0,32 proc. (žr. 4 pav.).

4 pav. MTEP išlaidų kaita Lietuvoje, proc. nuo BVP, proc.

Duomenų šaltinis: Eurostat

MTEP finansavimas Lietuvoje palaipsniui augo nuo 0,79 proc. BVP 2008 m. iki 1,05 proc. BVP 2015 m., tačiau 2016 m. vėl sumažėjo iki 0,84 proc. BVP. Be to, Lietuvoje absoliučiais skaičiais labai mažai lėšų skiriama darbo sąnaudoms. Todėl „dėl mažų atlyginimų Lietuvoje nepatraukli tyrėjo karjera“ ir „pakankamai dažnai gambiausieji jos Lietuvoje nesirenka“ (MTEPI sistemos problemos ir galimi jų sprendimo būdai, 2018).

Lietuvos MTEP veiklai skiriamų išlaidų dalis daugiau nei du kartus mažesnė už ES vidurkį.

3.2. MTEPI infrastruktūra

Siekiant paskatinti mokslo, studijų ir verslo sąveiką, perspektyvių technologijų kūrimą, sudaryti sąlygas komercinti mokslinių tyrimų rezultatus ir diegti inovacijas, skirtinguose Lietuvos regionuose universitetų pagrindu sukurti penki integruoti mokslo, studijų ir verslo centrai (slėniai) – „Santara“ ir „Saulėtekis“ Vilniuje, „Santaka“ ir „Nemunas“ Kaune bei Jūrinis slėnis Klaipėdoje. Slėniuose telkiama naujausia mokslinių tyrimų ir technologijų bazė, siekiant ne tik padidinti mokslinių tyrimų potencialą, bet ir pagerinti mokslo, studijų ir verslo sąveikos sąlygas.

Igyvendinant Slėnių programų projektus sukurti mokslo ir technologijų parkai, kuriuose steigiasi įmonės, atliekančios taikomuosius mokslinius tyrimus bei vykdančios kitą inovacinę veiklą. Šiuo metu Lietuvoje 7 mokslo ir technologijų parkai⁵: Fizikos instituto mokslo ir technologijų parkas; Kauno mokslo ir technologijų parkas; Klaipėdos mokslo ir technologijų parkas; Panevėžio mokslo ir technologijų parkas; Saulėtekio slėnio mokslo ir technologijų parkas; Šiaurės miestelio technologijų parkas; Visorių informacinių technologijų parkas.

Taip pat Slėniuose sukurtos ir atnaujintos mokslo ir studijų institucijų laboratorijos, kurios veikia atviros prieigos principu, t. y. jų ištekliai prieinami ne tik tų institucijų darbuotojams, studentams ar stažuotojams, bet ir kitų institucijų ar verslo atstovams. Lietuvoje veikia 25 atviros prieigos centrai.

Kitaip sakant, 2007-2013 m. Europos Sąjungos fondų investicijomis Lietuvoje sukurta moderni, MTEPI vystymui tinkama infrastruktūra (Vadapalas, 2016). Tačiau, ši infrastruktūra nepakankamai efektyviai išnaudojama. Remiantis valstybinio audito ataskaita (LR Valstybės kontrolė, 2017), atviros prieigos principu veikiančių laboratorijų įranga verslas naudoja mažai, o, vykdant šalies ūkio subjektų užsakymus, tik 31 proc. darbų buvo atlikta atviros prieigos centruose. Taip pat auditas parodė, kad Slėniuose įsteigtų Mokslo ir technologijų parkų, turėjusių pritraukti ir remti MTEPI srityje veikiančias verslo įmones bei komercinti mokslo ir studijų institucijų atliekamų mokslinių tyrimų rezultatus, pagrindinė veikla – patalpų nuoma. Todėl 2014–2020 m. laikotarpiu dėl Europos Komisijos reikalavimų investicijos į MTEPI infrastruktūrą gerokai sumažėjo, daugiau dėmesio skiriama 2007–2013 m. laikotarpiu sukurtai MTEPI infrastruktūrai įveikinti (MOSTA, LR ūkio ministerija, 2018).

Lietuvoje sukurta moderni, MTEP vystymui tinkama infrastruktūra.

Svarbu pažymėti, kad nuo 2011 m. Lietuvoje kas 4 metus yra atnaujinamas mokslinių tyrimų infrastruktūrų (MTI) kelrodis, kurio tikslas pritaikyti europinius ir pasaulinius MTI kriterijus Lietuvos akademiniam laukui ir įvardinti akademinis tinklus, kurie turi pakankamai išteklių, kad galėtų lygiuotis į tarptautines infrastruktūras. Tokiu būdu siekiama Lietuvos mokslinių tyrimų infrastruktūrų integracijos į tarptautines MTI.

Mokslinių tyrimų infrastruktūrų kelrodis identifikuoja brandžiausius nacionalinių MTI projektus, įvertinta nacionalinių mokslinių tyrimų infrastruktūrų pažangą ir nustato naujas, pajėgias atstovauti Lietuvos akademinėi bendruomenei infrastruktūras. Naujausias trečias mokslinių tyrimų infrastruktūrų kelrodis bus parengtas 2019 m.

Šiuo metu Lietuva yra visateisė Europos socialinio tyrimo infrastruktūros konsorciumo (ESS ERIC) ir Bendros kalbos išteklių ir technologijų tinklinės infrastruktūros (CLARIN ERIC) narė. Pastaraisiais metais Lietuva pradėjo stojimo į Europos branduolinių mokslinių tyrimų organizaciją (CERN), tarptautinėje infrastruktūroje European Spallation Source (ESS) ir Europos molekulinės biologijos laboratorijoje (EMBL) procesus.

MOSTA, analizuodamas Lietuvos studijų, mokslo ir inovacijų būklę, pažymi per didelį susitelkimas į MTEPI infrastruktūrą ir jos fragmentaciją: „MTEPI infrastruktūra išlieka fragmentuota ir pasklidusi tarp universitetų, mokslinių tyrimų institutų, klasterių, mokslo ir technologijų parkų. Trūksta geresnio MTEPI infrastruktūros plėtros koordinavimo tarp skirtingų ministerijų“ (MOSTA, 2016).

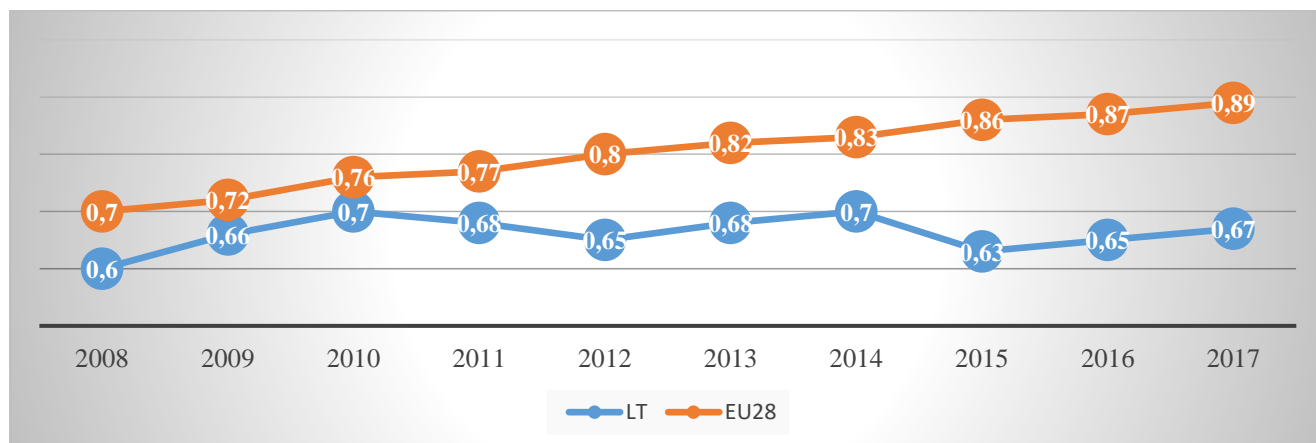
Sukurta MTEP infrastruktūra fragmentuota, nepakankamai efektyviai išnaudojama.

⁵ <https://mita.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/inovaciju-ekosistema/mokslo-ir-technologiju-parkai>

3.3. Žmogiškieji ištekliai mokslinių tyrimų ir aukštojo mokslo srityje

Kitų ES šalių kontekste Lietuvos tyrėjų skaičius yra sąlyginai yra mažas – 2017 m. sudarė 0,67 proc. visos darbo jėgos (ES vidurkis 0,89 proc.) – 18 vieta ES. Pastaraisiais Lietuvos atotrūkis nuo ES vidurkio yra padidėjęs (žr. 5 pav.).

5 pav. Sąlyginių tyrėjų⁶ dalis nuo visų užimtųjų gyventojų Lietuvoje ir ES, proc.

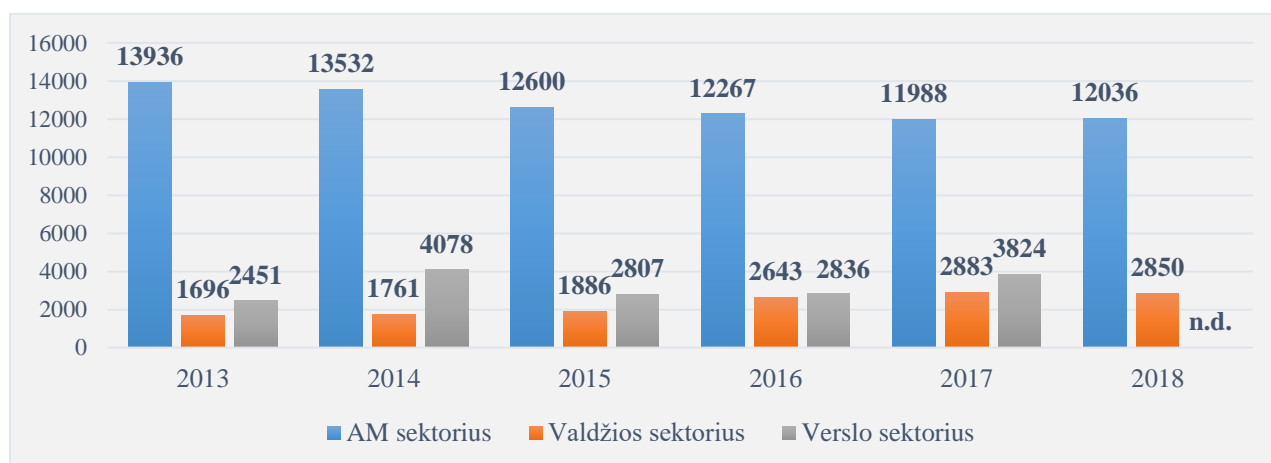

Duomenų šaltinis: Eurostat

2017 m. Lietuvoje iš viso dirbo 18695 tyrėjai. Didžioji dalis tyrėjų (64,1 proc.) buvo užimta aukštojo mokslo sektoriuje. Verslo sektoriuje dirbo 20,5 proc., o valdžios sektoriuje – 15,4 proc. tyrėjų (žr. 6 pav.). Palyginti su 2013 m., 2018 m. tyrėjų, dirbančių aukštojo mokslo sektoriuje, sumažėjo 1900 tyrėjų.

Lyginant su ES vidurkiu, Lietuvos tyrėjų skaičius yra mažas ir jis mažėja.

6 pav. Tyrėjų skaičius pagal sektorių, vnt.

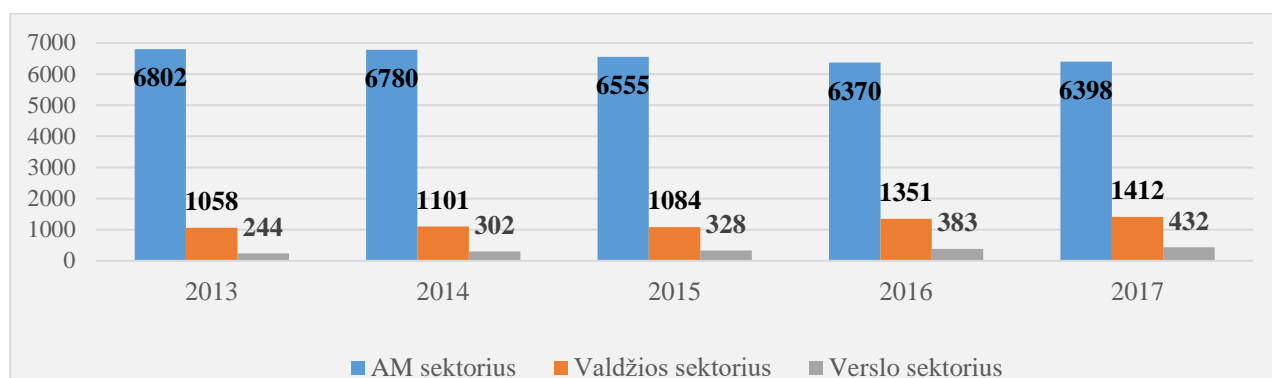

Duomenų šaltinis: STD

Lietuvos tyrėjai yra aukštos kvalifikacijos, net 53,4 proc. aukštojo mokslo institucijose dirbančių tyrėjų turi mokslo laipsnį, valdžios sektoriaus tyrėjai, turintys mokslo laipsnį, sudaro 49 proc. Mažiausiai mokslo laipsnį turinčių tyrėjų yra verslo sektoriuje – 11,3 proc.

⁶ Perskaičiavus asmenis, dirbančius mokslinį darbą ne visą darbo dieną, į asmenų, dirbančių mokslinį darbą visą darbo dieną, skaičių.

7 pav. Tyrėjai, turintys mokslo laipsnį, pagal sektorių, vnt.

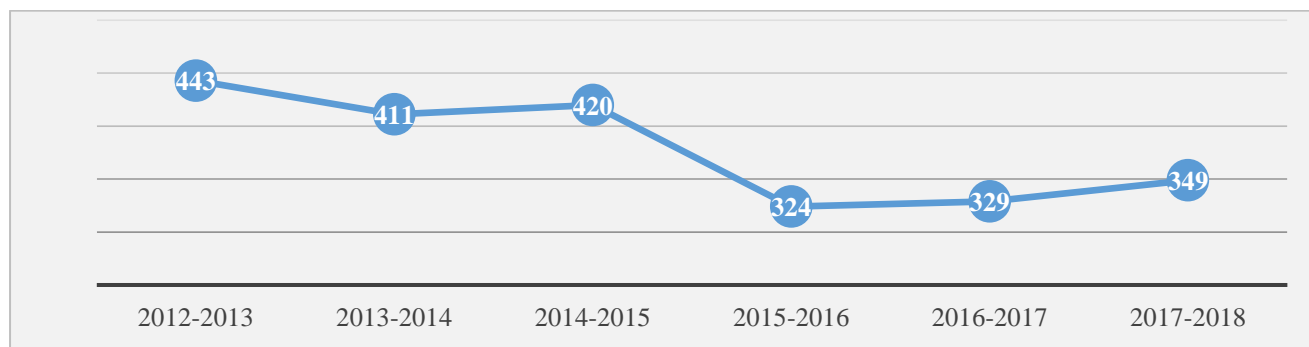

Duomenų šaltinis: STD

Kiekvienais metais Lietuvos mokslo ir studijų institucijos parengia daugiau nei 300 aukščiausios kvalifikacijos tyrėjų. 2017-2018 m. Lietuvos mokslo ir studijų institucijose mokslo laipsnį įgijo 349 tyrėjai (žr. 8 pav.). Tačiau doktorantūrą baigusių absolventų dalis Lietuvoje yra 2 kartus mažesnė už ES vidurkį – 2017 m. šalies doktorantūros absolventai sudarė 2 proc. visų studijų pakopų absolventų, kai tuo tarpu ES vidurkis yra 4 proc. (MOSTA, 2019 (1)). Be to, pastaraisiais metais mokslo laipsnį įgijusių tyrėjų skaičius šalyje yra gerokai sumažėjęs (žr. 8 pav.).

Doktorantūrą baigusiųjų dalis Lietuvoje yra 2 kartus mažesnė už ES vidurkį. Be to mokslo laipsnį įgijusių tyrėjų skaičius mažėja.

8 pav. Tyrėjų, įgijusių mokslo laipsnį Lietuvos mokslo ir studijų institucijose, skaičius

Duomenų šaltinis: ŠIS, LSD

Mokslo laipsnį įgijusių tyrėjų skaičiaus mažėjimas iš dalies aiškinamas nekonkurencingais dėstytojų bei mokslininkų atlyginimais, dėl kurių tyrėjo karjera Lietuvoje nėra patraukli. Lietuvos tyrėjų vidutinis atlyginimas, perskaičiavus pagal perkamosios galios paritetą, yra net 4 kartus mažesnis negu ES vidurkis⁷.

Žemi tyrėjų atlyginimai lemia tai, kad tyrėjo karjera Lietuvoje nėra patraukli ir yra viena esminių protų nutekėjimo priežasčių.

Žemi tyrėjų atlyginimai yra ir viena esminių protų nutekėjimo priežasčių (MOSTA, 2019 (2)), be to, tai trukdo Lietuvos mokslo ir studijų institucijoms konkuruoti tarptautinėje darbo rinkoje ir pritraukti geriausius mokslininkus. Todėl, siekiant paskatinti jaunas žmones rinktis mokslininko karjerą ir motyvuoti Lietuvoje dirbančius mokslininkus, numatyta, kad per 2018-2019 metus dėstytojų, mokslo darbuotojų ir tyrėjų darbo

⁷ <http://mokslolietuva.lt/2018/05/nuo-2019-uju-apie-16-proc-dides-mokslo-darbuotoju-atlyginimai/>

užmokestis, lyginant su 2017 metais, vidutiniškai turėtų padidėti 40 proc. (LRV, 2019), taip pat nuo 2019 m. beveik dvigubai didinamos doktorantų stipendijos⁸.

3.4. Tarptautinis studentų bei tyrėjų mobilumas

Tarptautinis studentų bei tyrėjų mobilumas, sąlygotas profesinio tobulėjimo bei tarptautinės patirties siekių, yra viena iš esminių prielaidų, užtikrinančių žinių apykaitą, tarpvalstybinių mokslinių tyrimų tinklaveikų plėtotę ir sudarančių prielaidas didinti Lietuvos mokslinį potencialą. Todėl Lietuvoje studijų ir mokslinių tyrimų tarptautiškumo didinimo poreikis akcentuojamas daugelyje strateginių ir programinių dokumentų. Šioje dalyje aptariamas tiek išvykstamasis, tiek atvykstamasis mobilumas.

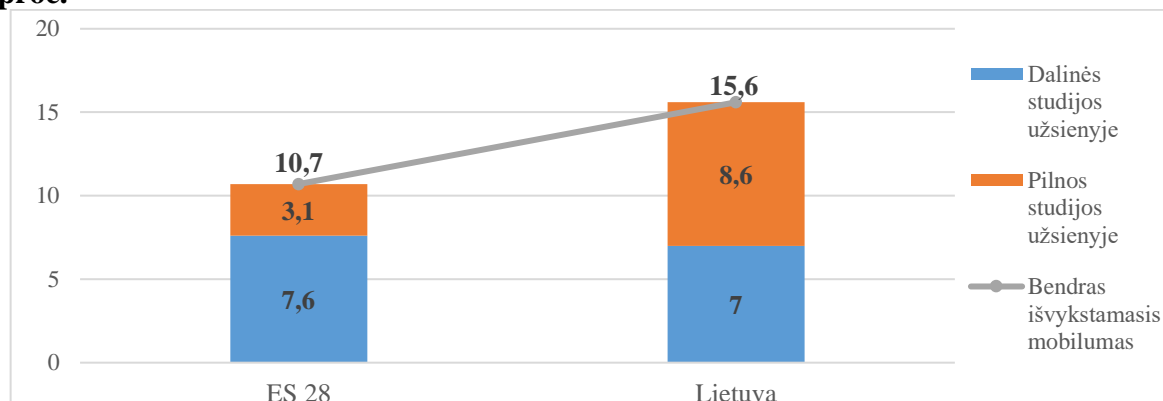
3.4.1. „Išvykstamasis“ tarptautinis mobilumas

2011 m. ES valstybės sutarė iki 2020 m. pasiekti, kad ne mažiau kaip 20 proc. aukštojo mokslo absolventų dalį studijų praleistų kitoje šalyje.

Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų „išvykstamojo“ tarptautinio mobilumo bendras rodiklis šaliai užtikrina pakankamai aukštą vietą ES kontekste – 2016 m. duomenimis 15,6 proc. Lietuvos studentų turėjo su studijomis susijusios tarptautinės patirties. Neskaitant kelių į priekį išsiveržusių šalių, t. y. tikslą viršijusių Liuksemburgo ir Olandijos bei tikslą beveik pasiekusios Suomijos, Lietuva kartu su Kipru, Prancūzija ir Vokietija, patenka į grupę šalių, kurios viršijo 15 proc. ribą ir yra aukščiau ES vidurkio (žr. 9 pav. ir 5 lent.).

Pagal aukštųjų mokyklų studentų tarptautinio mobilumo rodiklius Lietuva viršija ES vidurkį.

9 pav. Išvykstamasis aukštojo mokslo studentų tarptautinis mobilumas ES ir Lietuvoje 2016 m., proc.

Duomenų šaltinis: *Education and Training Monitor (European Commission, 2018 (2))*

Lietuva neženkliai atsilieka nuo ES vidurkio pagal dalį studentų, išvykstančių dalinėms studijoms (ES daugiausiai siejamoms su Erasmus programa). Tačiau Lietuvos studentų, kurie užsienyje mokosi pagal pilną studijų programą yra beveik tris kartus daugiau ne vidutiniškai ES.

⁸ https://www.smm.lt/web/lt/pranesimai_spaudai/didamos-studijoms-skiriamos-lesos

5 lentelė. Išvykstamasis studentų tarptautinis mobilumas ES šalyse pagal studijų pobūdį ir aukštojo mokslo lygmenį (L)⁹ 2016 m., proc.

	Bendras išvykstamasis mobilumas (dalinėms ir visoms studijoms)					Dalinės studijos (angl. credit mobility)					Pilnos studijos (angl. degree mobility)				
	L5-8	L5	L6	L7	L8	L5-8	L5	L6	L7	L8	L5-8	L5	L6	L7	L8
ES 28	10,7	3,7	9,5	14,7	9,8	7,6	2,4	7,1	10,4	1,4	3,1	1,4	2,5	4,3	8,4
Airija	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6,9	4,0	4,0	14,0	23,9
Austrija	14,4	0,2	20,2	22,2	29,1	9,81	0,01	14,3	15,2	13,8	4,6	0,2	6,0	7,0	15,3
Belgija	-*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2,7	3,4	1,8	3,8	10,1
Bulgarija	8,9	n	8,9	7,8	10,5	1,5	n	1,6	1,4	1,9	7,4	n	7,3	6,4	8,6
Čekija	8,2	-	5,4	11,5	7,0	6,5	-	4,3	9,5	2,8	1,7	25,6	1,2	2,0	4,2
Danija	9,8	3,7	9,0	13,6	-	8,4	3,4	8,2	11,1	-	1,4	0,3	0,8	2,5	5,0
Estija	-	n	-	-	-	-	n	-	-	-	8,6	n	6,5	10,1	17,5
Graikija	13,3	n	7,1	27,4	-	2,2	n	3,1	0,2	-	11,1	n	4,0	27,2	27,3
Ispanija	9,1	1,8	14,1	9,6	-	7,7	1,6	13,0	6,9	-	1,4	0,2	1,1	2,8	3,8
Italija	11,1	16,0	7,6	15,1	-	7,8	0,0	6,0	10,8	-	3,3	16,0	1,7	4,3	15,2
Jungtinė karalystė	4,1	0,4	6,0	1,8	4,0	3,4	0,1	5,5	0,1	1,8	0,7	0,3	0,4	1,7	2,2
Kipras	15,8	0,4	28,0	7,2	18,2	2,5	0,0	5,5	0,2	1,0	13,3	0,4	22,6	7,0	17,2
Kroatija	6,9	66,0	3,8	9,5	23,2	4,4	0,0	2,1	6,9	10,2	2,4	66,0	1,7	2,6	13,0
Latvija	14,4	6,0	18,0	14,0	24,4	6,4	1,1	9,6	4,5	8,1	8,0	4,8	8,4	9,5	16,3
Lenkija	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,9	64,6	0,6	1,1	11,3
Lietuva	15,6	n	15,0	14,1	28,9	7,0	n	7,8	4,8	9,1	8,6	n	7,2	9,3	19,8
Liuksemburgas	84,4	-	92,5	81,6	-	13,8	-	23,1	0,0	-	70,6	14,9	69,4	81,6	76,6
Malta	13,9	1,2	12,6	22,8	68,7	5,4	0,0	10,4	2,3	1,0	8,5	1,2	2,2	20,4	67,7
Olandija	23,2	9,9	22,8	26,1	-	20,8	5,5	21,7	21,3	-	2,4	4,5	1,1	4,8	10,7
Portugalija	10,6	42,3	9,3	12,7	12,5	7,7	0,0	7,8	8,3	0,7	2,9	42,3	1,5	4,4	11,9
Prancūzija	16,1	5,3	13,3	26,7	12,1	13,2	4,3	9,3	23,6	5,1	2,9	1,0	4,0	3,1	7,0
Rumunija	6,8	n	6,4	6,2	14,2	1,9	n	1,9	1,9	1,5	4,9	n	4,4	4,3	12,7
Slovakija	12,0	-	12,8	11,0	12,8	0,1	-	0,1	0,1	0,5	11,9	20,4	12,7	10,8	12,3
Slovėnija	1,8	1,1	1,1	2,8	1,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8	1,1	1,1	2,8	1,5
Suomija	19,5	n	19,9	19,4	7,0	15,8	n	17,0	14,8	2,0	3,6	n	2,9	4,6	5,0
Švedija	14,4	2,5	14,2	18,8	13,2	10,2	0,5	10,9	13,2	5,5	4,1	2,0	3,4	5,7	7,7
Vengrija	6,2	8,8	4,4	9,3	9,6	2,9	0,2	2,2	4,8	0,8	3,3	8,7	2,2	4,6	8,8
Vokietija	17,8	66,0	15,6	22,5	-	12,9	n	12,0	16,2	-	4,9	66,0	3,6	6,4	8,7

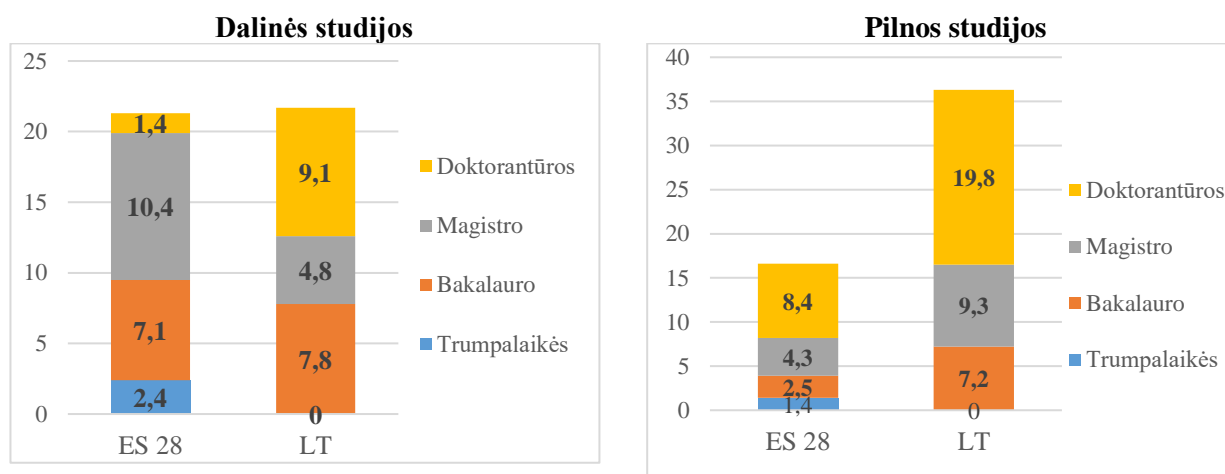
Duomenų šaltinis: Education and Training Monitor (European Commission, 2018 (2))

*,-, reiškia nėra duomenų; „n“ – netaikoma

Iš Lietuvos dalinėms studijoms į užsienį išvykstančių magistrų dalis yra beveik dvigubai mažesnė už ES vidurkį (4,8 proc. ir 10,4 proc. atitinkamai), tačiau Lietuva yra tarp pirmaujančių ES pagal mobilių (dalinėms studijoms išvykstančių) doktorantų dalį (žr. 10 pav.). Lietuvių, besimokančių užsienyje pagal pilną studijų programą, dalis viršija ES vidurkius visuose aukštojo mokslo lygmenyse.

⁹ Pagal tarptautinį standartizuotą švietimo klasifikatorių (ISCED – International Standard Classification of Education) aukštasis mokslas apima 5-8 lygmenis, kur 5 lygmuo atitinka trumpalaikį aukštąjį mokslą (Lietuvoje šis lygmuo nenustatytas); 6 lygmuo atitinka bakalauro studijas, 7 lygmuo – magistro studijas ir 8 lygmuo – doktorantūros studijas.

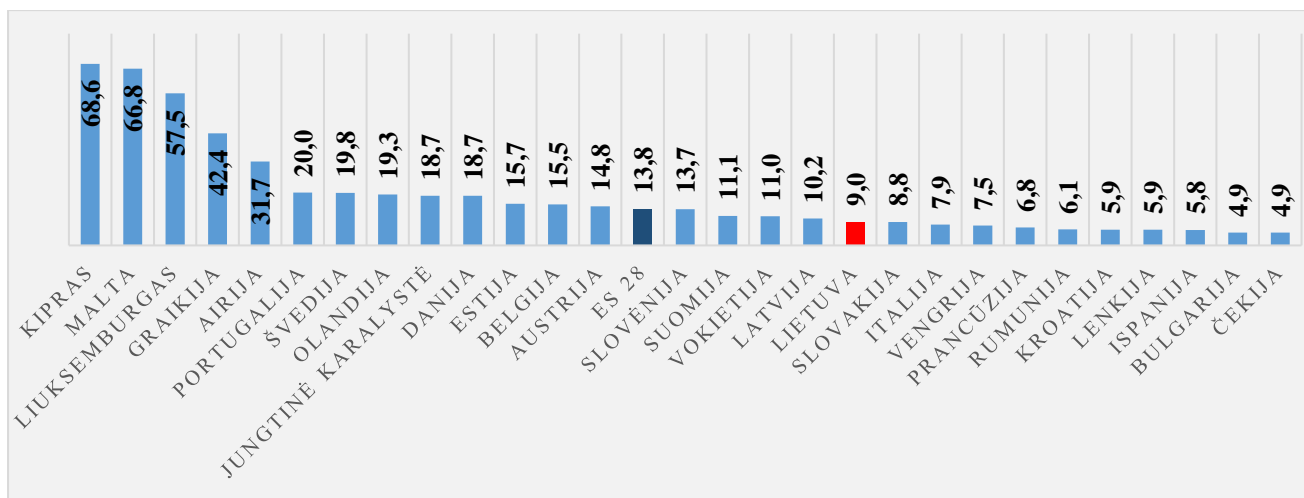
10 pav. Užsienyje studijuojantys pagal aukštojo mokslo lygmenį 2016 m., proc.

Duomenų šaltinis: Education and Training Monitor (European Commission, 2018 (2))

Lietuvos tyrėjų „išvykstamasis“ tarptautinis mobilumas, lyginant su kitomis ES valstybėmis, yra mažesnis – 2016 m. užsienyje daktaro laipsnį įgijusių Lietuvos tyrėjų dalis sudarė 9 proc. (ES vidurkis 13,8 proc.). Pažymėtina, kad kai kuriose ES valstybėse (Kipre, Maltoje, Liuksemburge) apie 60 proc. tyrėjų daktaro laipsnį įgyja užsienyje (žr. 11 pav.).

11 pav. Tyrėjų įgyjančių ar įgijusių daktaro laipsnį užsienyje dalis 2016 m., proc.

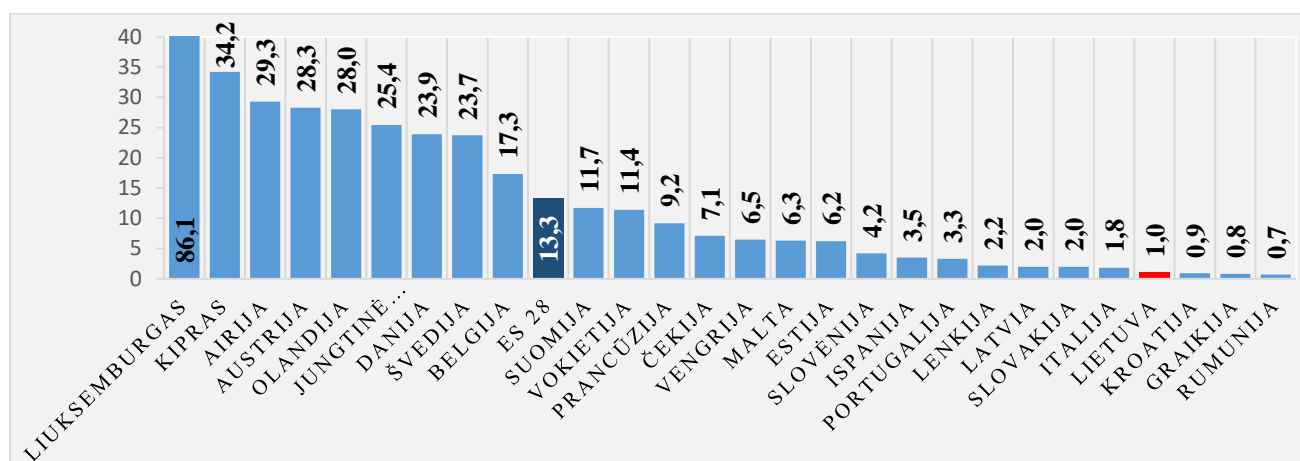

Duomenų šaltinis: MORE3 (European Commission, 2017)

Gana maža dalis Lietuvos tyrėjų dirba užsienyje – 2016 m. duomenimis tik 1 proc., kai ES vidutiniškai apie 13 proc. tyrėjų dirba užsienyje (žr. 12 pav.). Pastebėtina, kad šį rodiklį sunku vertinti vienareikšmiškai – darbo užsienyje patirties turintys tyrėjai potencialiai naudingi savo šalies mokslinių tyrimų plėtotei, dėl mokslinių idėjų ir žinių apykaitos, tarptautinių kontaktų palaikymo. Tačiau, kartu, tai kelia protų susigrąžinimo arba tyrėjų iš kitų šalių pritraukimo iššūkius.

Lietuvos tyrėjų tarptautinis mobilumas yra mažesnis už ES vidurkį tiek pagal daktaro laipsnį užsienyje įgijusių, tiek pagal užsienyje dirbančių tyrėjų bei mokslininkų dalį. Lietuvos tyrėjai mokslininkai į užsienį dažniau išvyksta trumpiems iki 3 mėn. laikotarpiais.

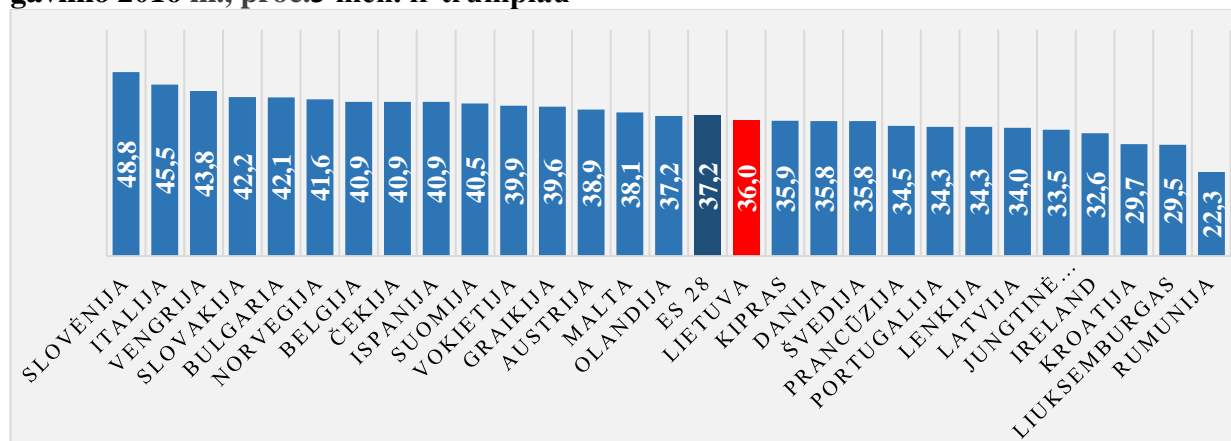
12 pav. Tyrėjų dirbančių užsienyje dalis ES šalyse narėse 2016 m., proc.

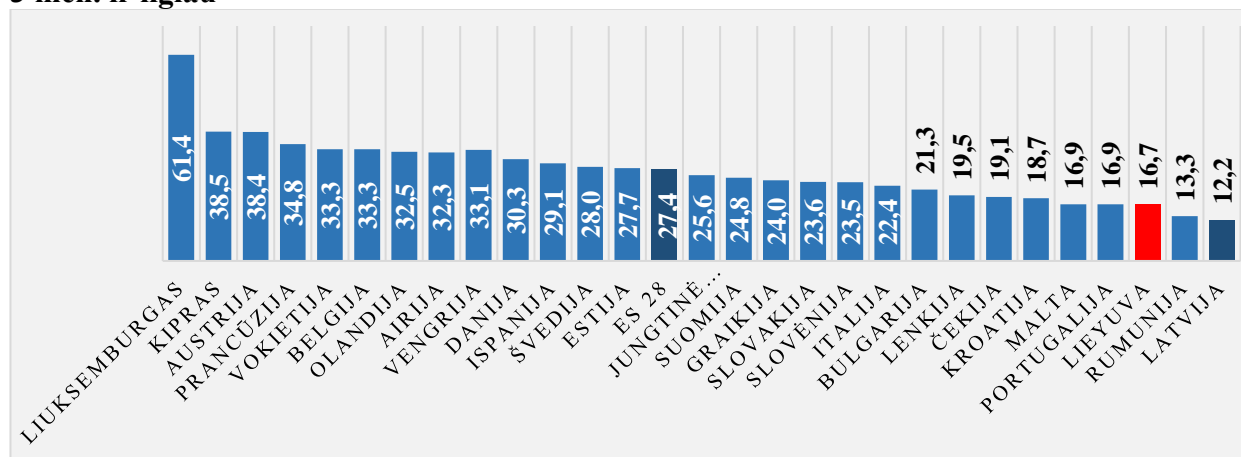
Duomenų šaltinis: MORE3 (European Commission, 2017)

Lietuvos tyrėjai mokslininkai į užsienį dažniau išvyksta trumpiems laikotarpiais – 2016 m. 36 proc. tyrėjų per paskutinius 10 metų po daktaro laipsnio gavimo dirbo užsienyje 3 mėn. arba trumpiau. Pagal šį rodiklį Lietuva beveik atitinka ES vidurkį ir pastebėtina, kad skirtumai tarp ES šalių pagal trumpalaikį mokslininkų išvykstatamąjį mobilumą nėra labai ženklūs (žr. 13 pav.).

13 pav. Tyrėjų dalis, dirbusių užsienyje per paskutinius 10 metų po daktaro laipsnio gavimo 2016 m., proc. 3 mėn. ir trumpiau

3 mėn. ir ilgiau

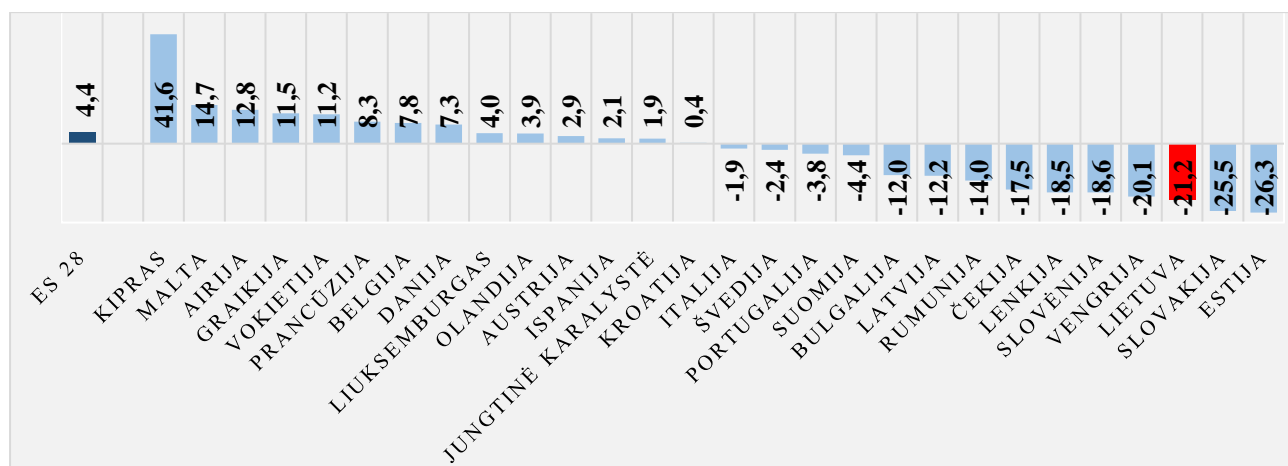
Duomenų šaltinis: MORE3 (European Commission, 2017)

Didesni skirtumai ES šalyse stebimi pagal mokslininkų, išvykstančių ilgesniam nei 3 mėn. laikotarpiui, dalį. 2016 m. duomenimis 16,7 proc. Lietuvos mokslininkų yra dirbę užsienyje per 10 metų po daktaro laipsnio gavimo (ES vidurkis – 27,4 proc.). Pagal šį rodiklį Lietuva yra 3-čia nuo galo tarp 28 ES valstybių, užsienyje ilgiau nei 3 mėn. dirbusių mokslininkų dalis mažesnė buvo tik Latvijoje ir Rumunijoje (žr. 13 pav.). Kita vertus, tikėtina, kad ilgalaikis darbas užsienyje potencialiai grėsmingesnis protų nutekėjimo požiūriu nei trumpalaikis.

3.4.2. „Atvykstamasis“ tarptautinis mobilumas

Atvykstamasis tarptautinis mobilumas svarbus, siekiant protų judumo balanso. Be to, studentų iš užsienio pritraukimas Lietuvai aktualus ir dėl demografinių priežasčių – mažėjančio jaunų žmonių ir, atitinkamai, studentų skaičiaus. Pastaraisiais metais Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų skaičius sumažėjo beveik penktadaliu (21,2 proc.). Pagal aukštojo mokslo studentų skaičiaus mažėjimą Lietuva kartu su Slovakija ir Estija pirmuoja tarp ES šalių. Tuo tarpu bendrai ES aukštojo mokslo studentų skaičius 2013-2017 m. augo (žr. 14 pav.).

14 pav. Aukštųjų mokyklų studentų pokytis 2013-2017 m., proc.

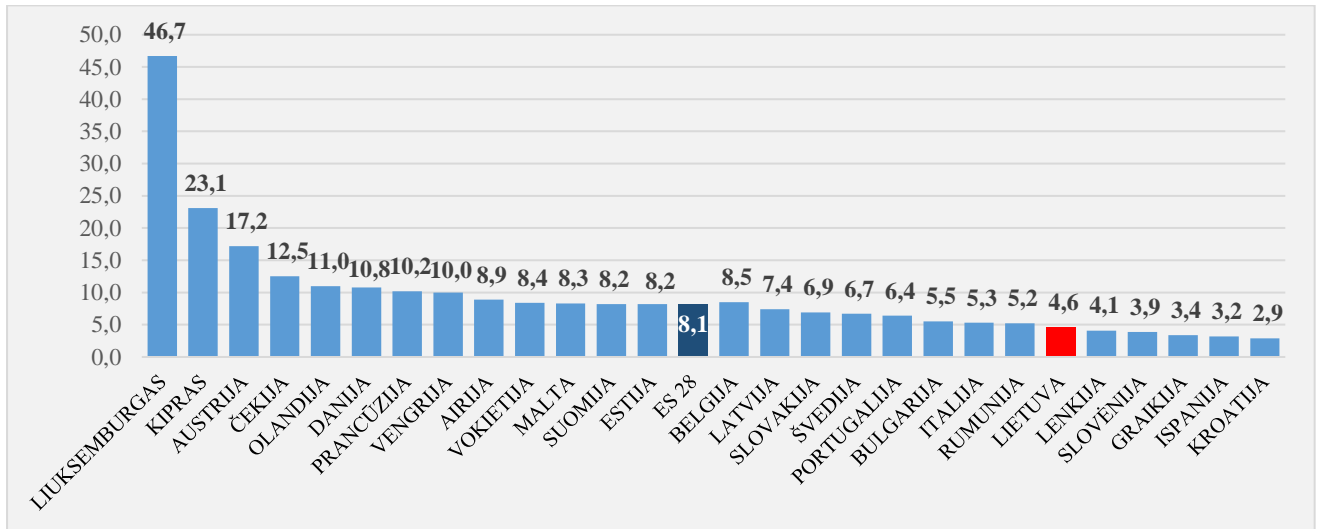
Duomenų šaltinis: autorių skaičiavimai, remiantis Eurostat duomenimis¹⁰

Pagal iš užsienio pritrauktų studentų dalį, Lietuva atsilieka nuo ES vidurkio. 2017 m. užsienio studentai sudarė tik 4,6 proc. visų Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų (beveik 2 kartus mažiau nei vidutiniškai ES). Pagal šį rodiklį Lietuva buvo ES valstybių sąrašo pabaigoje – 23 vietoje iš 28 (žr. 15 pav.). Dar blogesnė situacija pagal į Lietuvą iš užsienio pritrauktų doktorantų skaičių. 2017 m. užsienio doktorantai sudarė 4,2 proc. Lietuvos doktorantų ir tai buvo beveik 5 kartus mažiau nei vidutiniškai ES (20,1 proc.). Pagal iš užsienio pritrauktų doktorantų skaičių Lietuva užėmė 25 vietą tarp kitų ES valstybių (žr. 16 pav.).

Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų skaičius mažėja sparčiau nei daugelyje ES šalių, o pagal iš užsienio pritrauktų studentų dalį Lietuva atsilieka nuo ES vidurkio. Ypač ženklus Lietuvos atsilikimas pagal iš užsienio pritrauktų doktorantų skaičių.

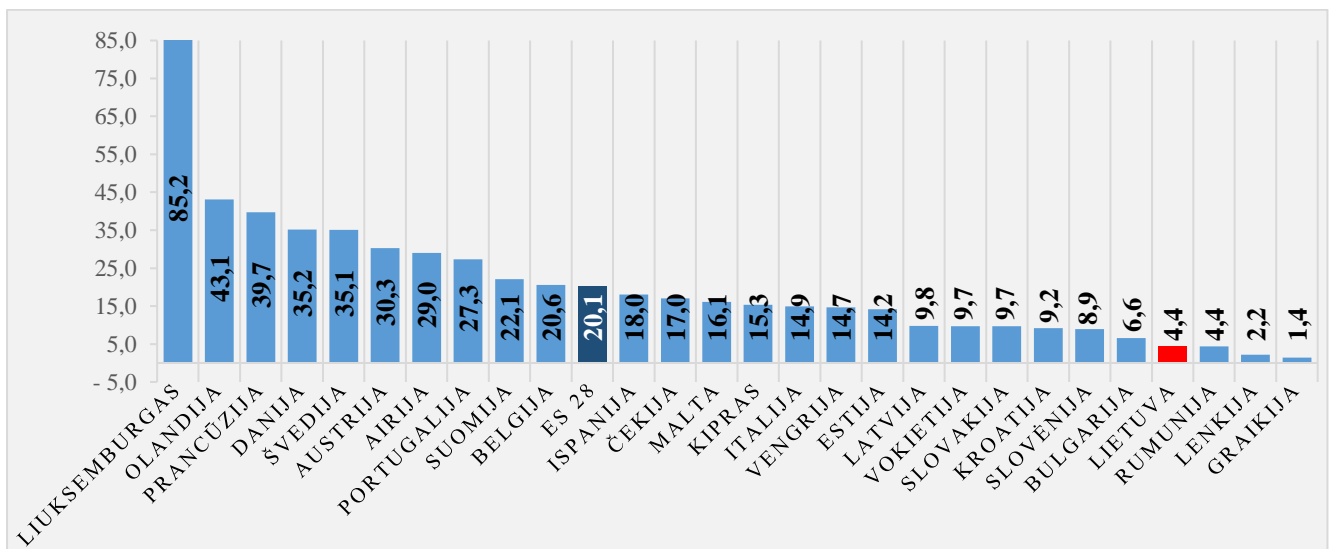
¹⁰ Olandija nepateikusi duomenų už 2013 m. ir 2014 m., todėl skaičiuotas 2015-2017 m. pokytis; Liuksemburgas nepateikęs duomenų už 2013 m., todėl skaičiuotas 2014-2017 m. pokytis.

15 pav. Užsienio studentų dalis ES valstybėse narėse 2017 m., proc.

Duomenų šaltinis: Eurostat¹¹

16 pav. Doktorantų iš užsienio dalis ES valstybėse narėse 2017 m., proc.

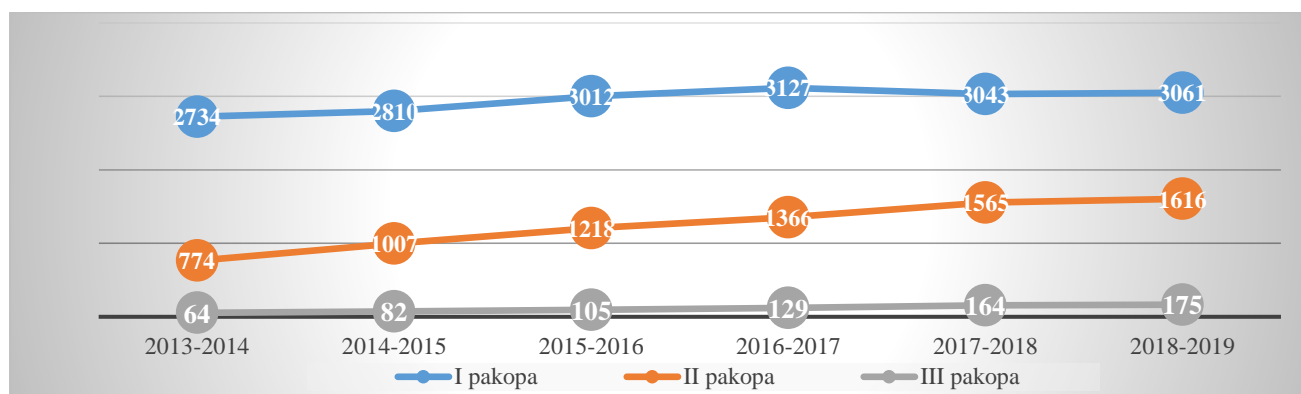
Duomenų šaltinis: Eurostat¹²

Pastaraisiais metais stebimi teigiami pokyčiai pagal į Lietuvą atvykstančių studentų dalį visose studijų pakopose. Lyginant 2013-2018 m., užsieniečių magistrantūros studijose padaugėjo beveik 2 kartus, o doktorantūros studijose – beveik 3 kartus (žr. 17 pav.).

¹¹ Jungtinė Karalystė neįtraukta, nes nėra duomenų.

¹² Jungtinė Karalystė neįtraukta, nes nėra duomenų.

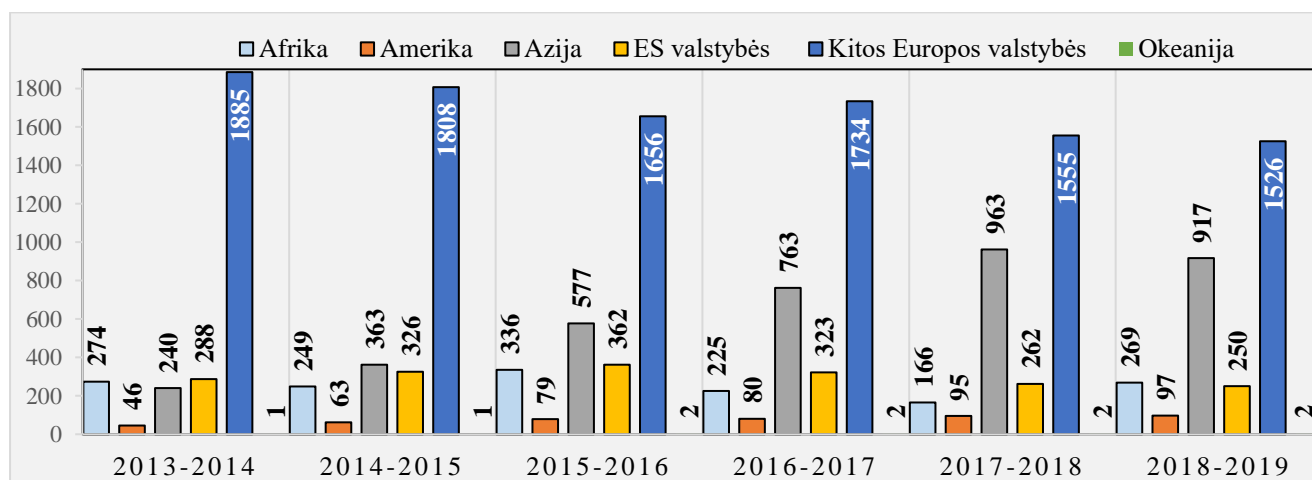
17 pav. Atvykusių iš užsienio studentų skaičius pagal mokslo pakopą, vnt.

Duomenų šaltinis: LSD, ŠVIS, MOSTA

Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centro (MOSTA) duomenimis¹³, tarp atvykstančių bakalaurų daugiausiai yra kitų Europos šalių atstovų (dominuoja Baltarusijos ir Ukrainos piliečiai). Kitą didelę užsieniečių grupę sudaro Azijos šalių atstovai, tarp kurių dominuoja iš Indijos atvykę studentai. Pastebėtina tendencija, kad bakalauro studijoms iš kitų Europos šalių atvykstančių studentų mažėja, o iš Azijos – daugėja (žr. 18 pav.).

18 pav. Bakalaurų iš užsienio skaičius pagal kontinentus, vnt.

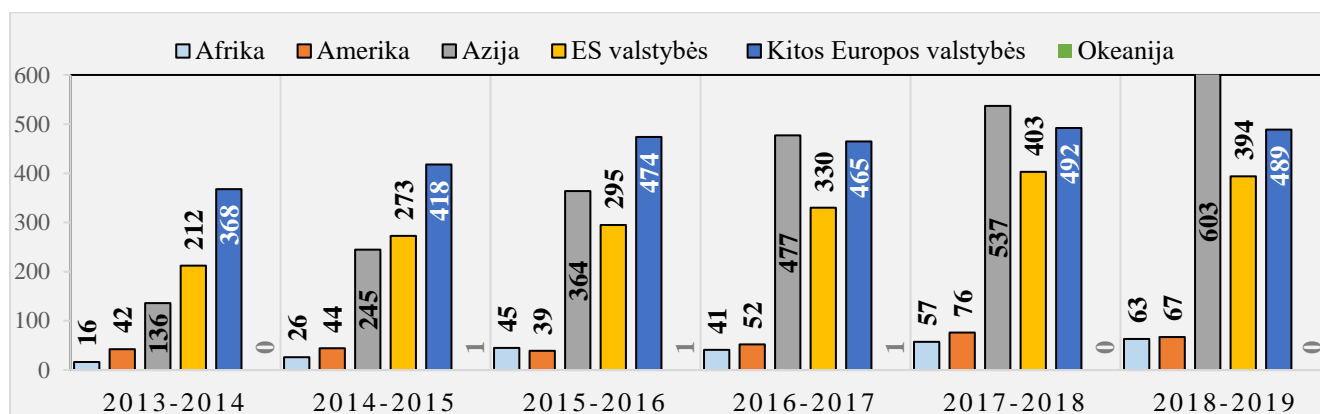

Duomenų šaltinis: MOSTA

Lietuvos aukštųjų mokyklų magistrantūros studijose daugiausiai studentų yra atvykusių iš Azijos (dominuoja Indijos, Kinijos, Kazachstano atstovai). Antrą pagal dydį grupę sudaro studentai atvykę iš kitų Europos valstybių – Turkijos, Rusijos, Baltarusijos. Trečią pagal dydį magistrų užsieniečių grupę sudaro atvykusieji iš ES šalių, tarp kurių daugiausia JK ir Italijos atstovų.

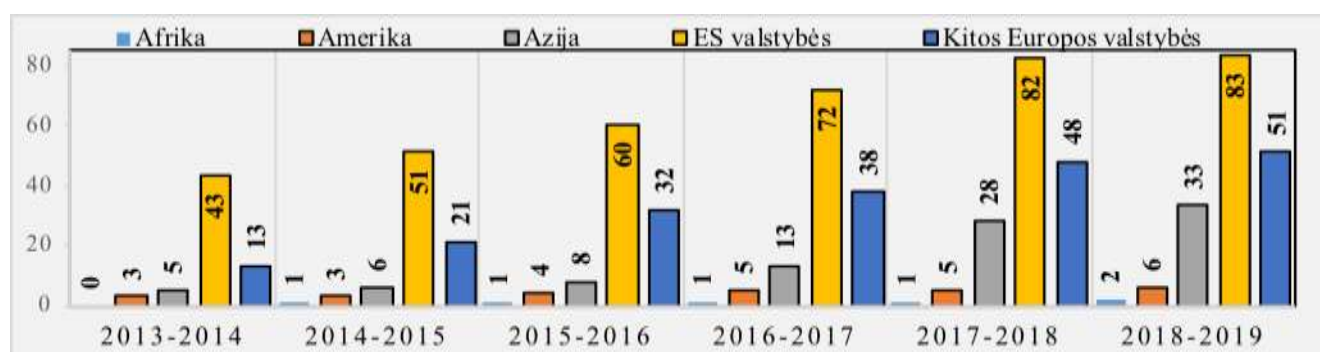
2013-2018 m. didžiausias atvykstančių į magistrantūros studijas teigiamas pokytis stebimas iš Azijos valstybių – per penkerius metus iš šio kontinento atvykusių studentų skaičius padidėjo daugiau nei keturgubai (žr. 19 pav.).

¹³ http://rodikliai.mosta.lt/?lang=lt&kpi_type=nlevel&kpi_group=9

19 pav. Magistrų iš užsienio skaičius pagal kontinentus, vnt.

Duomenų šaltinis: MOSTA

Didžiąją Lietuvoje studijuojančių užsienio doktorantų dalį sudaro ES šalių studentai (daugiausiai iš JK, Vokietijos), be to pastaraisiais metais jų skaičius nuosekliai augo. Tačiau iš Azijos (daugiausiai Indijos, Kazachstano) ir kitų Europos valstybių (daugiausiai Ukrainos, Baltarusijos) atvykstančių į doktorantūros studijas augimo tempai buvo didesni: 2013-2018 m. doktorantų iš ES skaičius padidėjo beveik 2 kartus, doktorantų iš kitų Europos valstybių – beveik 4 kartus, o iš Azijos – daugiau nei 6 kartus (žr. 20 pav.).

20 pav. Doktorantų iš užsienio skaičius pagal kontinentus, vnt.

Duomenų šaltinis: MOSTA

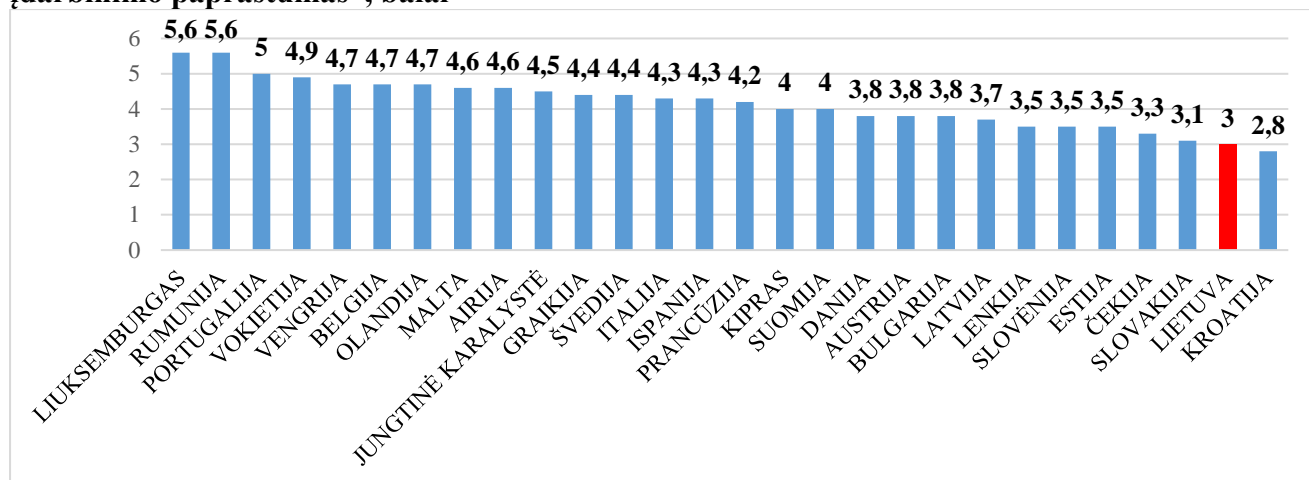
Nors į Lietuvos aukštąsias mokyklas įstojusių užsieniečių absolventų skaičius kasmet auga, vis dėlto po MOSTA 2017 m. atlikto tyrimo duomenimis, šiuo metu tik 7 proc. užsieniečių studentų įsidarbina Lietuvoje po studijų (MOSTA, 2017). Daugiausia, t. y. 10 proc., absolventų pasiliko po pirmosios pakopos studijų, po magistrantūros – 3 proc. Net 79 proc. likusių Lietuvoje aukštųjų mokyklų absolventų sudarė atvykusieji iš kitų Europos valstybių, daugiausia Rusijos (28 proc. nuo visų likusių dirbti), Baltarusijos (24 proc.) ir Ukrainos (17 proc.) (MOSTA, 2017).

Po studijų baigimo Lietuvoje įsidarbina tik nedidelė absolventų iš užsienio dalis (apie 7 proc.). 79 proc. Lietuvoje likusių aukštųjų mokyklų absolventų sudaro atvykusieji iš Rusijos, Baltarusijos ir Ukrainos. Viena iš rimčiausių kliūčių – užsieniečių įsidarbinimo sąlygas reglamentuojantys įstatymai ir kiti teisės aktai.

MOSTA atliktame tyrime pabrėžiama, kad aukštai kvalifikuotų specialistų iš užsienio pritraukimui į Lietuvą Remiantis Pasaulio ekonomikos forumo Pasaulinio konkurencingumo indeksu, Lietuva pagal užsieniečių įdarbinimo paprastumą 2018 m. buvo 133 vietoje tarp 140 pasaulio šalių

(įvertinta 3 balais) (World Economic Forum, 2018). ES kontekste, Lietuva kartu su Kroatija vertinamos kaip valstybės, kuriose užsieniečių įdarbinimas sudėtingiausias (žr. 21 pav.).

21 pav. ES valstybės pagal Pasaulinio konkurencingumo indekso 2018 m. rodiklį „užsieniečių įdarbinimo paprastumas“, balai

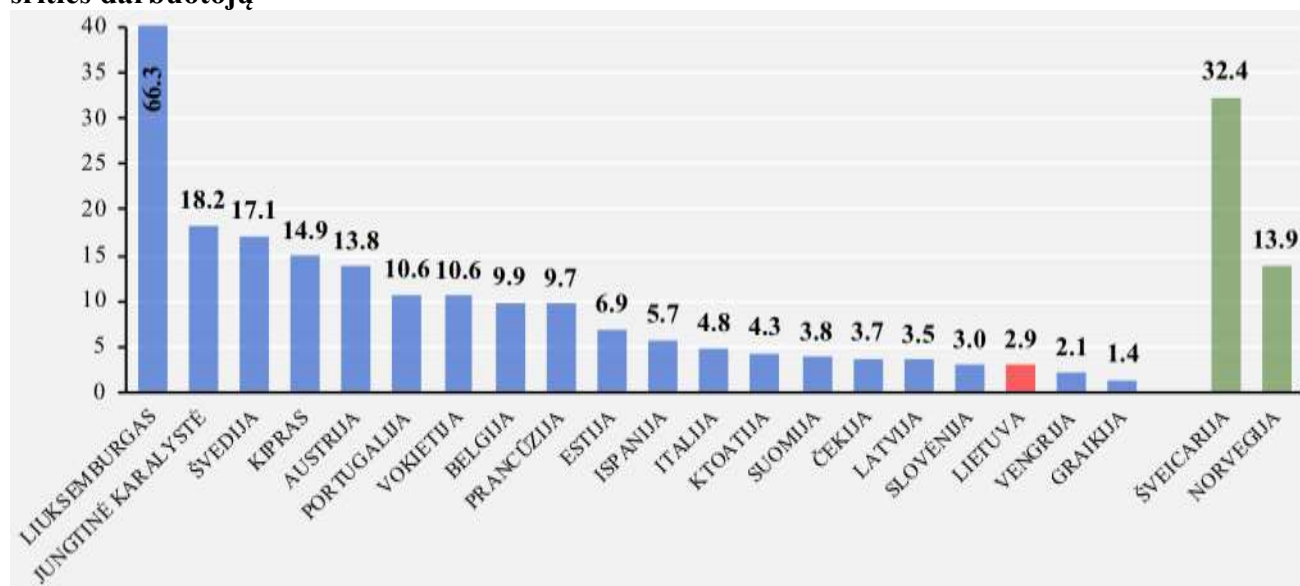

Duomenų šaltinis: Pasaulio ekonomikos forumo pasaulinio konkurencingumo indeksas.

Informacijos apie Lietuvoje dirbančius aukštos kvalifikacijos specialistus iš užsienio labai trūksta¹⁴. Naujaisi rasti statistiniai duomenys yra penkių metų senumo, todėl jie tik iš dalies nusako dabartinę padėtį. 2014 m. duomenimis, užsieniečiai sudarė tik 2,9 proc. Lietuvos mokslo ir technologijų srities darbuotojų (žr. 22 pav.). Lyginant su ES ir kitomis Europos valstybėmis, pagal šį rodiklį Lietuva patenka į vieną iš trijų prasčiausių pozicijų.

Trūksta informacijos apie Lietuvoje dirbančius aukštos kvalifikacijos specialistus iš užsienio. Monitoringo nebuvimas – rimta kliūtis, vertinant priemonių, nukreiptų į užsienio tyrėjų pritraukimą, efektyvumą.

22 pav. Užsieniečiai, dirbantys mokslo ir technologijų srityje¹⁵ 2014 m., proc. nuo visų šios srities darbuotojų

Duomenų šaltinis: Eurostat (LFS survey).

¹⁴ Monitoringo nebuvimas – rimta kliūtis, vertinant priemonių, nukreiptų į užsienio tyrėjų pritraukimą, efektyvumą.

¹⁵ Asmenys, turintys aukštąjį išsilavinimą ir dirbantys mokslo ir technologijų srityse.

Prielaidas formuotiis neigiamam aukštos kvalifikacijos specialistų tarptautinio mobilumo balansui Lietuvoje pagrindžia Pasaulio konkurencingumo reitingo ir Pasaulio talentų reitingo tyrimai:

- Pasaulio konkurencingumo reitingas (angl. *The Global Competitiveness Index*), kurio duomenimis 2018 m. Lietuva tarp 137 pasaulio valstybių užėmė 109-ąją vietą pagal šalies gebėjimus išlaikyti talentus ir 117-ąją vietą pagal šalies gebėjimus pritraukti talentus (World Economic Forum, 2018).
- IMD Pasaulio talentų reitingas, kurio duomenimis 2018 m. Lietuva buvo 36 vietoje tarp 63 valstybių (IMD, 2018, p. 68).

Taigi, Lietuvai aktualiai iškyla ne tik talentų ugdymo, bet protų susigrąžinimo ir pritraukimo poreikis, nes nesiimant priemonių, nukreiptų į aukštos kvalifikacijos specialistų pritraukimą / susigrąžinimą, šaliai gresia atsilikimas nuo kitų Europos Sąjungos valstybių, kuriose talentų pritraukimas yra laikomas viena iš prioritetinių šalies investicinės aplinkos gerinimą ir šalies konkurencingumą skatinančių veiklų.

4. 2014-2020 LIETUVOS PRIEMONIŲ UŽSIENIO TYRĖJŲ PRITRAUKIMUI APŽVALGA

Pasiruošdama 2014–2020 m. ES fondų investicijų laikotarpiui, Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija (toliau – ŠMSM) 2016 metais patvirtino Lietuvos mokslo tarybos (toliau – LMT) administruojamas mokslinių tyrimų ir mobilumo finansavimo priemones ir veiklas bei parengė projektų finansavimo sąlygų aprašus. LMT pavestos administruoti 2014–2020 m. ES struktūrinių fondų investicijų veiksmų programos (LMT, 2016):

- 9 prioriteto „Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas konkrečiau uždavinio 9.3.3 „Sustiprinti viešojo sektoriaus tyrėjų gebėjimus bei pajėgumą vykdyti aukšto, lygio MTEP veiklas“ **priemonė Nr. 09.3.3-LMT-K-712 „Mokslininkų, kitų tyrėjų, studentų mokslinės kompetencijos ugdymas per praktinę mokslinę veiklą“;**
- 1 prioriteto „Mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų skatinimas“ konkrečiau uždavinio Nr. 1.2.2 „Padidinti žinių komercinimo ir technologijų perdavimo mastą“ **priemonė Nr. 01.2.2-LMT-K-718 „Tiksliniai moksliniai tyrimai sumanios specializacijos srityje“.**

Pirmosios priemonės tikslas – sudaryti sąlygas mokslininkų ir tyrėjų kompetencijos plėtrai vykdant MTEP veiklas ir per praktinę veiklą suteikti naujų įgūdžių, stiprinti turimus bendruosius tyrėjų gebėjimus, tokiu būdu padedant Lietuvos mokslininkams ir tyrėjams tapti konkurencingiems Europos mokslinių tyrimų erdvėje.

Antroji priemonė skirta padidinti žinių komercinimo ir technologijų perdavimo mastą, plėtoti fundamentines ir taikomas žinias, prisidedančias įgyvendinant MTEP prioritetus, ir skatinti mokslo ir studijų institucijas vykdyti MTEP veiklas, turinčias komercinį potencialą.

6 lentelėje pateiktos LMT administruojamos 2014–2020 m. ES struktūrinių fondų investicijų priemonės ir veiklos bei joms skirtas finansavimas.

6 lentelė. LMT administruojamos 2014–2020 m. ES struktūrinių fondų investicijų priemonės ir veiklos bei joms skirtas finansavimas¹⁶

Priemonės ir veiklos	Numatytas skirti finansavimas, mln. Eur
Priemonė 09.3.3-LMT-K-712 Mokslininkų, kitų tyrėjų, studentų mokslinės kompetencijos ugdymas per praktinę mokslinę veiklą	57,4
1. Mokslininkų kvalifikacijos tobulinimas vykdant aukšto lygio MTEP projektus	32,8
2. Mokslininkų kompetencijos ugdymas vystant protų pritraukimą ir reintegraciją (Valstybės profesorių programa)	5,7
3. Mokslininkų kvalifikacijos tobulinimas vykdant individualius „Horizontas 2020“ MTEP projektus	4,9
4. Studentų gebėjimų vykdyti MTEP veiklą ugdymas	2,3
5. Stažuocių po doktorantūros studijų skatinimas	7,3
6. Mokslininkų, tyrėjų gebėjimų plėtra ir bendradarbiavimo vystymas vykdant mokslinių idėjų mainus, mokslinės išvykas iš Lietuvos ir į Lietuvą	4,4
6.1. Vizitas dalyvauti doktorantūros procese Lietuvos mokslo ir studijų institucijoje“	
6.2. Vizitas į Lietuvos mokslo ir studijų instituciją mokslininkų kompetencijai kelti	
6.3. Kompetencijos kėlimas mokslo renginiuose užsienyje	
6.4 Kompetencijos kėlimas mokslinėje stažuotėje	
Priemonė Nr. 01.2.2-LMT-K-718 Tiksliniai moksliniai tyrimai sumanios specializacijos srityje	44,9
1. Aukšto lygio tyrėjų grupių vykdomi moksliniai tyrimai	29,0
2. Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus	14,5
3. Paralelinių laboratorijų MTEP veikla	1,4

Abi LMT administruojamos priemonės numato veiklas, kuriomis siekiama didinti Lietuvos mokslo ir studijų tarptautiškumą, tyrėjų mobilumą bei pritraukti užsienio mokslininkus.

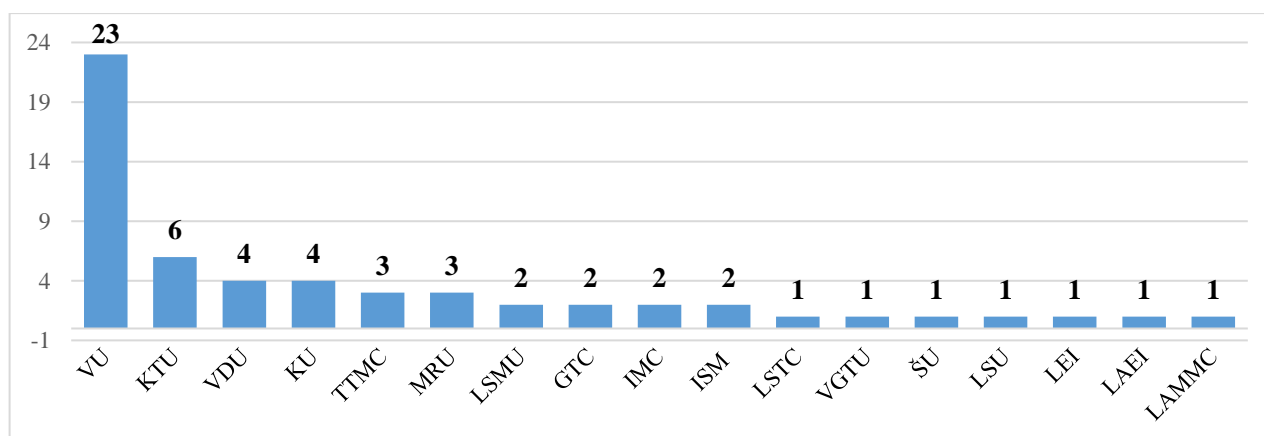
¹⁶ LMT ES struktūrinės paramos moksliniams tyrimams vykdyti skyriaus pateikta informacija.

4.1. Priemonė „Mokslininkų, kitų tyrėjų, studentų mokslinės kompetencijos ugdymas per praktinę mokslinę veiklą“

Priemonės veikla *Mokslininkų kompetencijos ugdymas vystant protų pritraukimą ir reintegraciją (Valstybės profesorių programa)*“ skirta užsienio tyrėjų pritraukimui į Lietuvą. Jos tikslas – pritraukti aukšto lygio mokslininkų iš užsienio (mokslinio tyrimo vadovas turi būti mokslininkas, kuris per pastaruosius 6 metus ne trumpiau, kaip 5 metus vykdė MTEP veiklas užsienyje), suburti tyrėjų grupes, inicijuoti ir vykdyti tarptautinio lygio mokslinius tyrimus. Pagal šią veiklą projektams įgyvendinti numatyta skirti iki 5 792 400 eurų ES struktūrinių fondų lėšų. Iš jų – humanitarinių ir socialinių mokslo krypčių projektams skiriama iki 1 737 720 eurų; gamtos, technologijos, žemės ūkio, medicinos ir sveikatos mokslo krypčių projektams skiriama iki 4 054 680 eurų¹⁷. Planuojama, kad teikiami projektai truks 3-3,5 metus. Šiuo metu apie Valstybės profesorių programos poveikį sunku spręsti, nes kol kas nebuvo skelbtas kvietimas teikti paraiškas.

Svarbu pažymėti, kad pagal kitą veiklą „*Mokslininkų kvalifikacijos tobulinimas vykdant aukšto lygio MTEP projektus*“ jau pirmo kvietimo metu (2017. 04.06. – 2017.07.04.) pavyko į Lietuvos mokslo ir studijų institucijas (toliau – MSI) pritraukti 23 užsienio tyrėjus (LMT, 2018), nors ši veikla nėra tiesiogiai nukreipta į tyrėjų iš užsienio pritraukimą. Pagal šią veiklą pirmojo kvietimo metu Lietuvos mokslo ir studijų institucijos pateikė 195 paraiškas, iš kurių finansuoti 58 projektai (didžiausia 1 projektui galima skirti finansavimo lėšų suma yra 600 000,00 Eur, o bendra projektų vertė 33,33 mln. EUR). Daugiausiai projektų laimėjo Vilniaus universiteto mokslininkų grupės (23), 6 projektus įgyvendina Kauno technologijos universiteto tyrėjai, po 4 projektus vykdo Vytauto Didžiojo universiteto ir Klaipėdos universiteto mokslininkai (žr. 23 pav.).

23 pav. Lietuvos MSI įgyvendinamų projektų skaičius pagal poveiklę „Mokslininkų kvalifikacijos tobulinimas vykdant aukšto lygio MTEP projektus“

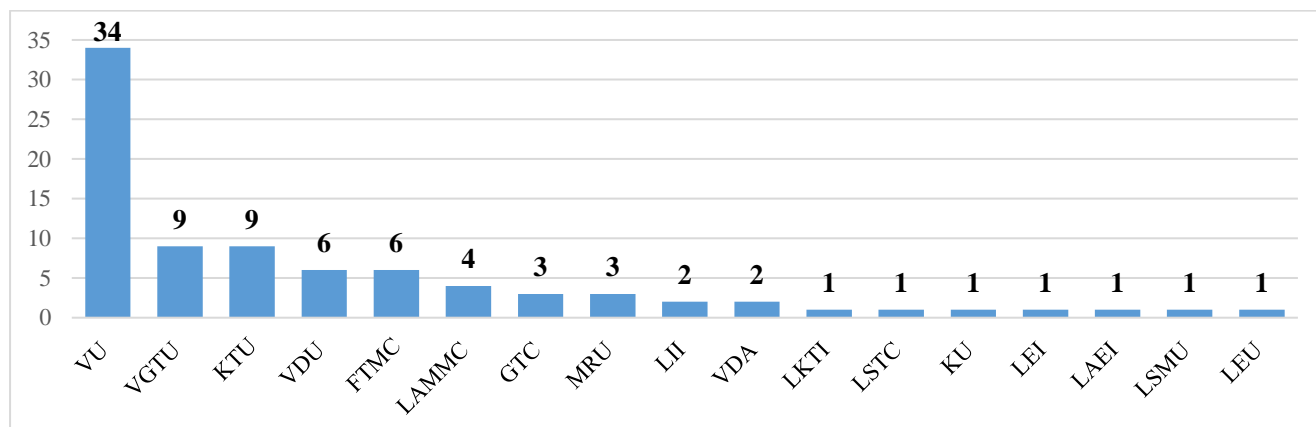

Užsienio tyrėjų pritraukimo potencialą turi ir veikla „*Stażuočių po doktorantūros studijų skatinimas*“, kuri suteikia galimybes jauniems tyrėjams pradėti tarptautinio lygio karjerą ir tobulintis garsiausiuose savo srities pasaulinių tyrimų centruose. Pažymėtina, kad podoktorantūros stažuotojai gali atvykti ir iš užsienio valstybių, tarp jų daktaro laipsnį Lietuvoje įgiję, bet mokslinę veiklą užsienyje pradėję vykdyti šalies tyrėjai. 2014–2020 m. ES fondų investicijų laikotarpiu buvo paskelbtas vienas kvietimas (2017.04.14. – 2017.07.05.) teikti paraiškas finansuoti projektus pagal veiklą „Stażuočių po doktorantūros studijų skatinimas“. Šio kvietimo metu buvo gautos 209

¹⁷ <https://www.lmt.lt/lt/mokslo-finansavimas/mokslininku-inicijuoti-projektai/valstybes-profesoriu-programa/3085>

paraiškos, iš kurių įgyvendinami 85 projektai (bendra vertė – 3,9 mln. Eur)¹⁸. Daugiausiai podoktorantūros stažuotių vykdo Vilniaus universitetas, po jo pagal stažuotojų skaičių seka Vilniaus Gedimino technikos universitetas ir Kauno technologijos universitetas (žr. 24 pav.).

24 pav. Lietuvos MSI projektų skaičius, įgyvendinant veiklą „Stazuotių po doktorantūros studijų skatinimas“

Vertinant veiklos „Stazuotių po doktorantūros studijų skatinimas“ indėlį užsienio tyrėjų pritraukimo požiūriu, tenka pripažinti, kad įgyvendinant šią veiklą, pavyko pritraukti labai nedaug jaunų mokslininkų iš užsienio. Tarp 85 pareiškėjų, stažuotojai iš užsienio sudaro labai nedidelę dalį – 5-10 proc. (tiksliau sunku pasakyti, nes sąrašuose stažuotojo atstovaujama šalis nenurodyta, todėl teko spręsti pagal stažuotojo pavardę¹⁹). Panaši situacija buvo ir 2007–2013 m. ES finansiniu laikotarpiu kai buvo vykdytas projektas „Podoktorantūros stažuotių (post doc) įgyvendinimas Lietuvoje“. Per visą projekto įgyvendinimo laikotarpį buvo finansuotos 225 podoktorantūros stažuotės, iš jų Lietuvoje stažavosi tik 11 jaunų užsienio mokslininkų (beveik pusę jų sudarė mokslininkų iš Ukrainos – 5 podoktorantūros stažuotojai) (LMT, 2015). Galima teigti, kad veikla „Stazuotių po doktorantūros studijų skatinimas“ suteikia galimybes pritraukti užsienio jaunus mokslininkus, tačiau patys stažuotojai nelinkę rinktis Lietuvos.

Veikla „Mokslininkų, tyrėjų gebėjimų plėtra ir bendradarbiavimo vystymas, vykdam mokslinių idėjų mainus, mokslinės išvykos iš Lietuvos ir į Lietuvą“ remia tiek Lietuvos mokslininkų bei doktorantų tarptautinį mobilumą (vykstant į mokslines stažuotes užsienyje ar dalyvaujant užsienio mokslo renginiuose), tiek ir patyrusių mokslininkų iš užsienio vizitus į Lietuvos mokslo ir studijų institucijas vykdyti MTEP veiklas ir dalyvauti disertacijų gynimo procese. Užsienio tyrėjų pritraukimui skirtos 2 poveiklės:

- **poveiklė „Vizitas dalyvauti doktorantūros procese Lietuvos mokslo ir studijų institucijoje“;**
- **poveiklė „Vizitas į Lietuvos mokslo ir studijų institucijų mokslininkų kompetencijai kelti“.**

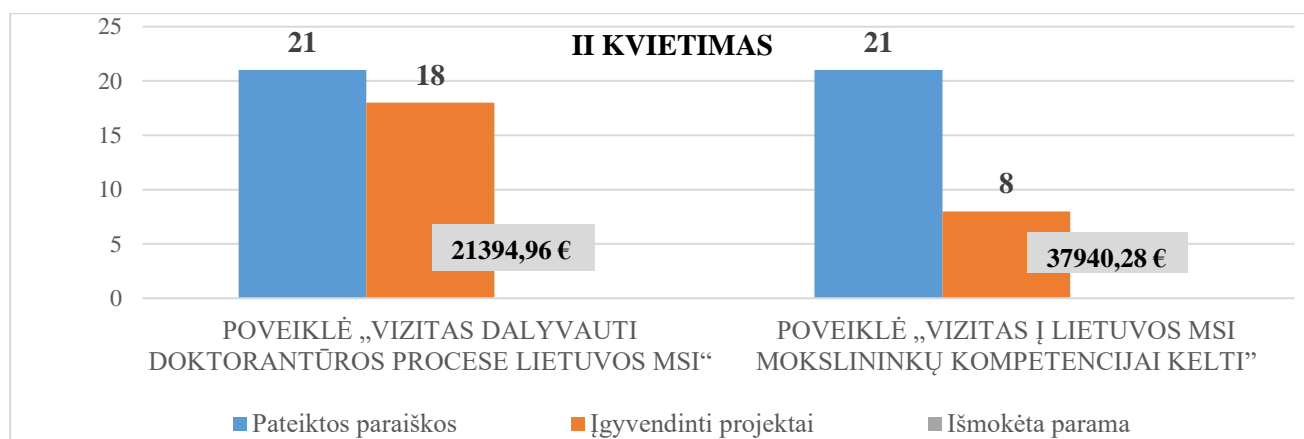
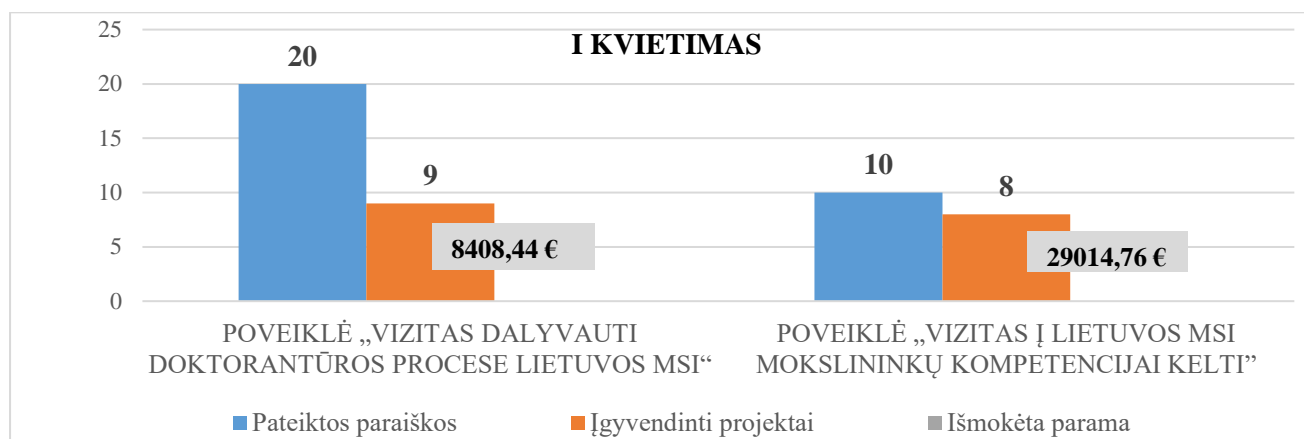
Šios poveiklės numato trumpalaikius užsienio tyrėjų vizitus – iki 4 kalendorinių dienų, dalyvaujant disertacijų gynimo procese, ir 5-30 kalendorinių dienų, vykdam MTEP veiklas.

Įgyvendinant minėtas užsienio tyrėjų pritraukimui skirtas poveikles LMT yra paskelbusi 2 kvietimus teikti projektų paraiškas. Pirmojo kvietimo teikti paraiškas metu (2017.09.15. – 2017.11.14.) pagal abi poveikles buvo pateikta 30 paraiškų, iš kurių 17 buvo įgyvendinta (išmokėta 37 423,2 EUR paramos). Per antrąjį kvietimą iš viso buvo pateiktos 42 paraiškos, finansuoti 26 projektai, kurių bendra vertė 59335,24 EUR (žr. 25 pav.).

¹⁸ https://www.esinvesticijos.lt/lt/paraiskos_ir_projektai?invitation=73&contract_date%5Bfrom%5D=1990-01-01

¹⁹ https://www.lmt.lt/data/public/uploads/2017/11/d1_finansuotini_projektai_postdoc.pdf

25 pav. Veiklos „Mokslininkų, tyrėjų gebėjimų plėtra ir bendradarbiavimo vystymas, vykdant mokslinių idėjų mainus, mokslinės išvykas iš Lietuvos ir į Lietuvą“ poveiklių, skirtų užsienio tyrėjų pritraukimui, įgyvendinimo rezultatai²⁰

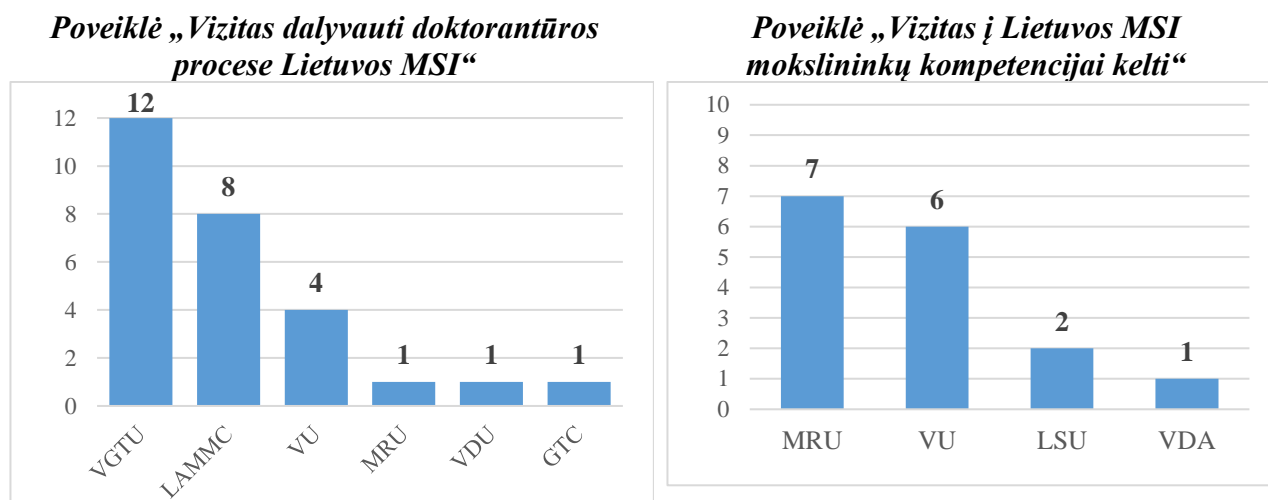

Taigi, 2014–2020 m. ES fondų investicijų laikotarpiu pagal veiklą „Mokslininkų, tyrėjų gebėjimų plėtra ir bendradarbiavimo vystymas, vykdant mokslinių idėjų mainus, mokslinės išvykas iš Lietuvos ir į Lietuvą“ į Lietuvą trumpiems vizitams pavyko pritraukti 43 patyrusius mokslininkus iš užsienio, tam skiriant 96 758,44 EUR finansavimą.

Aptariant Lietuvos MSI dalyvavimą įgyvendinant minėtas užsienio tyrėjų pritraukimui skirtas poveikles, galima pasakyti, kad pagal poveiklę „Vizitas dalyvauti doktorantūros procese Lietuvos MSI“ daugiausiai projektų įgyvendino Vilniaus Gedimino technikos universitetas (12 projektų) ir Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centras (8 projektai). O pagal poveiklę „Vizitas į Lietuvos MSI mokslininkų kompetencijai kelti“ aktyviausi buvo Mykolo Riomerio universitetas (7 projektai) ir Vilniaus universitetas (6 projektai). (žr. 26 pav.).

²⁰ <https://www.esinvesticijos.lt>

26 pav. Lietuvos MSI įgyvendinančios veiklos „Mokslininkų, tyrėjų gebėjimų plėtra ir bendradarbiavimo vystymas, vykdant mokslinių idėjų mainus, mokslinės išvykos iš Lietuvos ir į Lietuvą“ poveikles, skirtas užsienio tyrėjų pritraukimui²¹

Svarbu paminėti ir Europos socialinio fondo administruojamą bei LMT įgyvendinamą projektą Nr. 09.3.3-ESFA-V-711-04-0001 „*Lietuvos mokslo tarptautiškumo didinimas – MTEP ryšių plėtojimas (LINO LT)*“ (įgyvendinimo sutartis tarp LMT ir Europos socialinio fondo agentūros pasirašyta 2017-02-06). Šio projekto tikslas – skatinti Lietuvos mokslo tarptautiškumą stiprinant šalies tyrėjų ir mokslo vadybininkų gebėjimus dalyvauti tarptautinėse MTEPI programose.

Projekto lėšomis (iš viso skirta 1 654 696,93 Eur) taip pat finansuojami įvairūs trumpalaikiai tyrėjų ir mokslo vadybininkų vizitai:

- Lietuvos tyrėjų išvykos, kurių tikslas – dalyvauti tarptautinių projekto partnerių paieškos renginiuose užsienyje ir (ar) konsultotis tarptautinių MTEP bei inovacijų srities paraiškų konkursų klausimais;
- Lietuvos mokslo vadybininkų išvykos į mokslo projektus finansuojančias užsienio institucijas ar mokslo įstaigas, nuolat laiminčias tarptautinius MTEP bei inovacijų srities konkursus;
- galimų užsienio partnerių mokslininkų vizitai į Lietuvos aukštąsias mokyklas ar valstybinius mokslinių tyrimų institutus susipažinti su Lietuvos tyrėjais ir jų institucijų techninėmis galimybėmis (laboratorijomis, mokslo centrais ir pan.).

Užsienio tyrėjų pritraukimo požiūriu aktualiausi yra užsienio partnerių mokslininkų vizitai į Lietuvos MSI. Šio projekto rėmuose finansuojami trumpi mokslininkų vizitai (iki 2 d.), kompensuojant kelionės ir apgyvendinimo išlaidas. Pagal šį projektą buvo paskelbti 2 nuolatiniai kvietimai teikti prašymus dėl užsienio partnerio mokslininko vizito finansavimo (2017 m. ir 2018 m.). Pagal šiuos kvietimus 2017–2018 m. gauti 39 prašymai ir visi jie buvo finansuoti²². Kadangi kiekvieno užsienio partnerio vizitui rengiamas atskiras prašymas, vadinasi, įgyvendinant projektą Lietuvos mokslo tarptautiškumo didinimas – MTEP ryšių plėtojimas (LINO LT)“, Lietuvoje trumpiems vizitams apsilankė arti 40 užsienio tyrėjų.

²¹ <https://www.esinvesticijos.lt>

²² <https://spektras.lmt.lt/index0.php>

4.2. Priemonė „Tiksliniai moksliniai tyrimai sumanios specializacijos srityje“

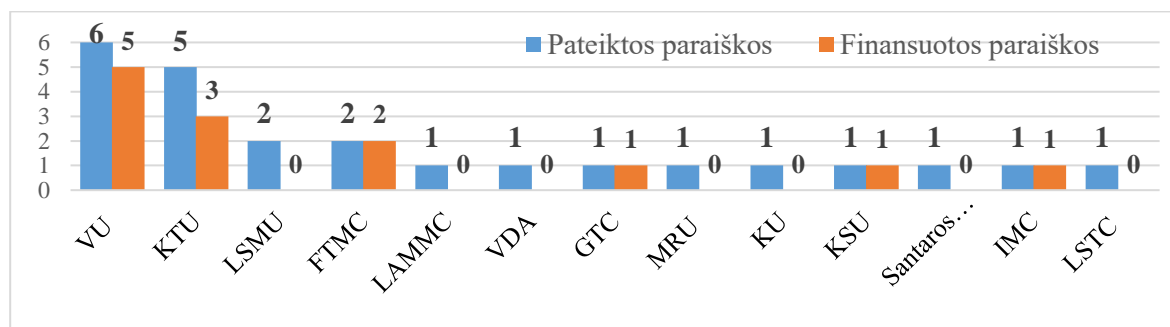
Ši LMT administruojama priemonė taip pat reikšminga užsienio tyrėjų pritraukimui į Lietuvą, ypač jos veikla „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ (sumanios specializacijos srityje), kurios tikslas – padidinti mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros rezultatų komercinimo mastą, stiprinant žmogiškuosius gebėjimus, būtinus MTEPI raidos (sumanios specializacijos) prioritetams įgyvendinti, pritraukiant mokslininkus ir kitus tyrėjus iš užsienio.

Pagal „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ (sumanios specializacijos srityje) veiklą finansuojami tarptautinio lygio mokslinių tyrimų projektai, kuriems vadovauja iš užsienio atvykę aukšto lygio mokslinių tyrimų vadovai. Veikla skirta finansuoti iki 48 mėn. trukmės projektus, didžiausia galima paramos 1 projektui suma 1 000 000,00 Eur. Reikalavimus atitinkantis mokslinio tyrimo vadovas – užsienyje ne trumpiau kaip 5 metus iki paraiškų pateikimo termino nepertraukiamai dirbantis iš užsienio atvykstantis arba atvykęs (Lietuvoje ne ilgiau kaip 12 mėn.) mokslininkas.

Pirmasis Protų pritraukimo ir reintegracijos paraiškų konkursas įvyko 2018.03.29. – 2018-05-28. Šio kvietimo metu buvo pateiktos 24 projektų paraiškos, kurių bendra prašoma finansuoti suma – 20,5 mln. EUR. Pasirašyta 13 projektų finansavimo sutarčių, kurių bendra vertė – 11,9 mln. EUR.

Daugiausiai paraiškų pateikė Vilniaus universitetas (6) ir Kauno technologijos universitetas (5), kurie ir laimėjo daugiausiai projektų – Vilniaus universitetas įgyvendina 5 projektus (tai sudaro apie 39 proc. visų finansuotų projektų), Kauno technologijos universitetas – 3 projektus. Fizinių ir technologijos mokslų centras laimėjo 2 projektus iš 2 teiktų (jų sėkmės rodiklis 100 proc.). Po vieną Protų pritraukimo ir reintegracijos projektą įgyvendina Gamtos tyrimų centras, Kazimiero Simonavičiaus universitetas ir Inovatyvios medicinos centras (žr. 27 pav.).

27 pav. Lietuvos MSI pateiktos ir finansuotos „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ (sumanios specializacijos srityje) paraiškos²³

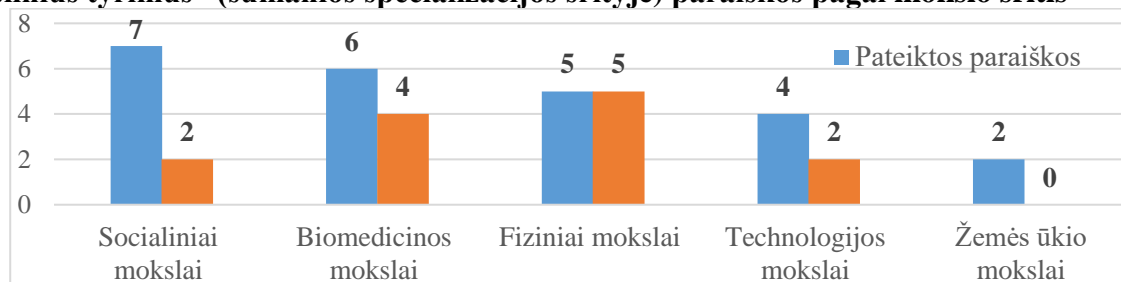
Vertinant pagal mokslo sritis ir kryptis, aktyviausi buvo socialinių mokslų atstovai, pateikę 7 paraiškas (daugiausiai ekonomikos ir vadybos krypties), ir biomedicinos mokslų atstovai, pateikę 6 paraiškas (daugiausiai medicinos krypties). Tačiau užsienio mokslininkų vadovaujamų tarptautinio lygio mokslinių tyrimų projektų daugiausiai įgyvendinama fizinių mokslų srityje – 5 (4 iš jų biochemijos ir fizikos krypties) ir biomedicinos mokslų srityje – 4. Finansuota po du socialinių

²³ KTU – Kauno technologijos universitetas. VU – Vilniaus universitetas. LSMU Lietuvos sveikatos mokslų universitetas. FTMC – Fizinių ir technologijos mokslų centras. LAMMC – Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centras. VDA – Vilniaus dailės akademija. GTC – Gamtos tyrimų centras. MRU – Mykolo Romerio universitetas. KU – Klaipėdos universitetas. KSU – Kazimiero Simonavičiaus universitetas. Santaros klinikos – Vilniaus universiteto ligoninės Santaros klinikos. IMC – Inovatyvios medicinos centras. LSTC – Lietuvos socialinių tyrimų centras.

(vadybos ir ekonomikos krypties) ir technologijos mokslų sričių projektų. Žemės ūkio mokslų srities projektai paramos negavo.

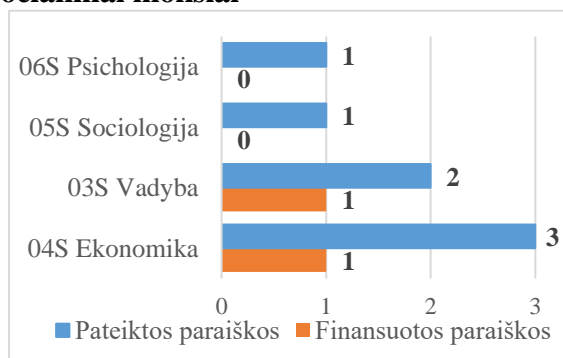
Lyginant pateiktų ir finansuotų paraiškų santykį, sėkmingiausi buvo fizinių mokslų projektai – visos šios mokslo srities pateiktos paraiškos gavo finansavimą, o socialinių mokslų srityje pateiktų paraiškų sėkmės rodiklis nesiekė 30 proc. (žr. 28-29 pav.).

28 pav. Lietuvos MSI pateiktos ir finansuotos „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ (sumanios specializacijos srityje) paraiškos pagal mokslo sritis²⁴

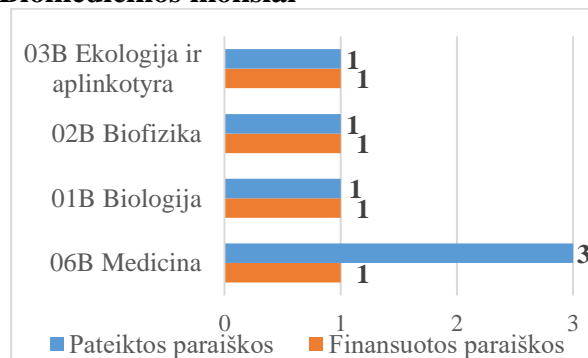

29 pav. Lietuvos MSI pateiktos ir finansuotos „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ (sumanios specializacijos srityje) paraiškos pagal mokslo kryptis

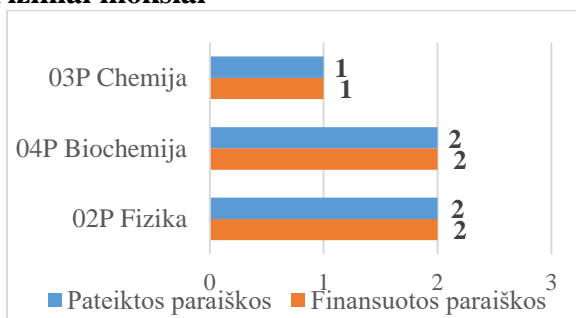
Socialiniai mokslai

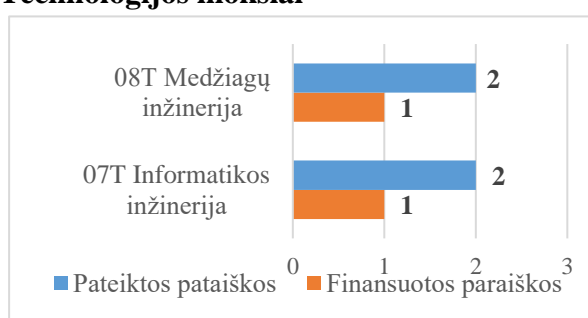
Biomedicinos mokslai

Fiziniai mokslai

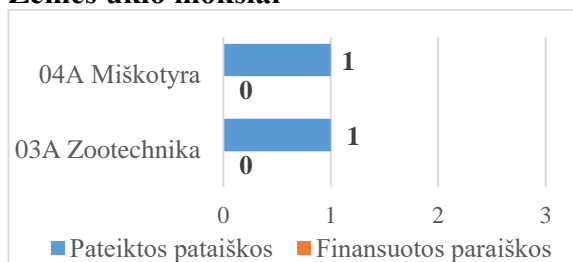

Technologijos mokslai

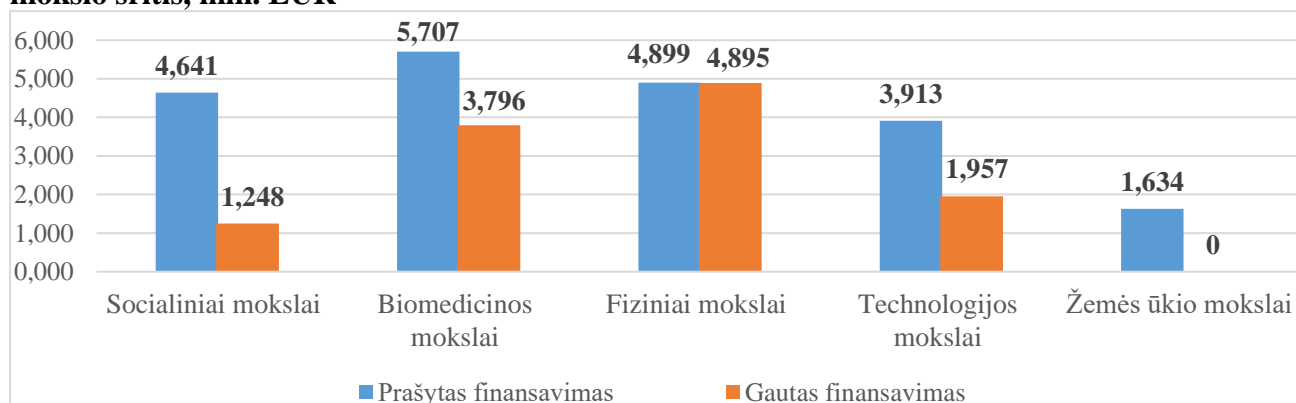
²⁴ Paraiškos grupuojamos pagal seną mokslo krypčių ir sričių klasifikaciją, kadangi jos buvo pateiktos iki 018-05-28, o nauja klasifikacija LR Vyriausybės nutarimu Nr. 1317 patvirtinta vėliau – 2018 m. gruodžio 19 d.

Žemės ūkio mokslai

Pagal „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ (sumanios specializacijos srityje) projektams skirtą finansavimą, didžiausia parama (4,9 mln. EUR) skirta fizikinių mokslų srities projektams. Biomedicinos srities projektams įgyvendinti skirta 3,8 mln. EUR, o technologijos mokslų srities projektai gavo beveik perpus mažesnę finansavimą (1,96 mln. EUR). Mažiausia paramos dalis teko socialinių mokslų srities projektams – 1,2 mln. EUR (žr. 30 pav.).

30 pav. „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ (sumanios specializacijos srityje) paraiškoms prašytas ir skirtas finansavimas pagal pateiktų paraiškų mokslo sritis, mln. EUR

Projektų, pateiktų įgyvendinti veiklą „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ (sumanios specializacijos srityje), pasiskirstymas pagal sumanios specializacijos kryptis rodo, kad daugiausiai paraiškų (po 5) buvo pateikta įgyvendinti tokiems MTEP ir inovacijų prioritetams kaip sveikatos technologijos ir biotechnologijos, agroinovacijos ir maisto technologijos bei įtraukti ir kūrybinga visuomenė.

Paramą gavusieji projektai daugiausiai (po 3 projektus) buvo skirti sveikatos technologijų ir biotechnologijų (pareiškėjai Vilniaus universitetas ir Inovatyvios medicinos centras); agroinovacijų ir maisto technologijų (pareiškėjai Kauno technologijos universitetas ir Gamtos tyrimų centras) bei naujų gamybos procesų, medžiagų ir technologijų (pareiškėjai Vilniaus universitetas, Kauno technologijos universitetas ir Fizinių ir technologijos mokslų centras) prioritetams įgyvendinti (LMT, 2018) (žr. 7-8 lent.).

7 lentelė. Pateiktos ir finansuotos „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ (sumanios specializacijos srityje) paraiškos pagal sumanios specializacijos kryptis

Sumanios specializacijos kryptis	Teikta paraiškų	Finansuoti projektai
1. Energetika ir tvari aplinka	3	2
2. Sveikatos technologijos ir biotechnologijos	5	3
3. Agroinovacijos ir maisto technologijos	5	3
4. Nauji gamybos procesai, medžiagos ir technologijos	4	3
5. Transportas, logistika ir informacinės ir ryšių technologijos	2	1
6. Įtraukti ir kūrybinga visuomenė	5	1
Iš viso:	24	13

8 lentelė. Lietuvos MSI dalyvavimas pagal sumanios specializacijos kryptis (veikla „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ (sumanios specializacijos srityje))

Pareiškėjai	Finansuojama projektų	Sumanios specializacijos kryptys					
		1	2	3	4	5	6
VU	5	1	2	0	1	1	0
KTU	3	0	0	2	1	0	0
FTMC	2	1	0	0	1	0	0
GTC	1	0	0	1	0	0	0
KSU	1	0	0	0	0	0	1
IMC	1	0	1	0	0	0	0
Iš viso	12	2	3	3	3	1	1

Analizuojant paramą gavusių Protų pritraukimo ir reintegracijos projektų pareiškėjus galima pastebėti, kad veikla „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ pagrinde paskatino protų susigrąžinimo (reintegracijos) nei užsienio tyrėjų pritraukimo procesus – tarp 13 finansuotų projektų vadovų 11 yra iš Lietuvos į užsienį dirbti išvykę mokslininkai ir tik 2 projektų (pareiškėjai Kazimiero Simonavičiaus universitetas ir Inovatyvios medicinos centras) vadovai yra iš užsienio pritraukti mokslininkai²⁵.

²⁵ <https://www.lmt.lt/lt/doclib/3sqqqws17ht1rzjer1uzqkf4ujee1wmu>

5. „MOKSLININKŲ IŠ UŽSIENIO PRITRAUKIMAS VYKDYTI MOKSLINIUS TYRIMUS“ (SUMANIOS SPECIALIZACIJOS SRITYJE) PROGRAMOS 1 KVIETIMO VERTINIMAS

Atsižvelgiant į techninėje specifikacijoje numatytus reikalavimus vertinant Lietuvoje 2014-2020 laikotarpiu Lietuvos mokslo tarybos vykdomas konkursinio finansavimo priemones užsienio tyrėjų pritraukimo aspektu bei gautus duomenis, buvo išskirti šie analizės aspektai:

- Veiksnių, darančių įtaką užsienio tyrėjų pasirinkimui atvykti į Lietuvą įvertinimas;
- Mokslo ir studijų institucijų atvirumo ir vidaus kultūros tyrėjų pritraukimui iš užsienio įvertinimas;
- „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ (sumanios specializacijos srityje) programos 1 kvietimo vertinimas;
- „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ (sumanios specializacijos srityje) programos 1 kvietimo projektų įgyvendinimo aspektai;
- Užsienio tyrėjų ir Lietuvos institucijų atstovų pateiktos rekomendacijos užsienio tyrėjų pritraukimo tobulinimui.

Toliau pateikiama atlikto tyrimo, kurio metu buvo atlikti interviu su šios programos 1 šaukimą laimėjusių projektų vadovais bei priimančiųjų institucijų atstovais. Siekiant neperkrauti analizės citatomis, argumentacijai pateikiama viena – dvi geriausiai atspindinčios teiginių citatos, nors apie vieną ar kitą aspektą kalbėjo visi informantai.

5.1. Veiksnių, darančių įtaką užsienio tyrėjų pasirinkimui atvykti į Lietuvą įvertinimas

Siekiant išsiaiškinti veiksnius, darančius įtaką užsienio tyrėjų pasirinkimui atvykti į Lietuvą, buvo atlikti interviu metu su laimėjusių pirmojo šaukimo pagal 2014–2020 metų ES fondų investicijų veiksmų programos priemonę 01.2.2-LMT-K-718 „Tiksliniai moksliniai tyrimai sumanios specializacijos srityje“ veiklos „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ programą vadovais. Šių informantų buvo prašoma įvardinti, kokia buvo jų motyvacija dalyvauti šiame konkurse ir laimėjus – atlikti mokslinius tyrimus Lietuvoje. Buvo paminėti tiek bendrieji, tiek asmeniniai motyvaciniai veiksniai.

Bendrieji motyvaciniai veiksniai pasirinkti Lietuvą:

- **Daugelis į užsienį išvykusių Lietuvos tyrėjų galvoja grįžti:** *„visada buvo tos mintys, kad gal jau laikas grįžti. Žvalgėmės darbų Lietuvoje ir kitose šalyse“ (5 interviu); „ten aš dirbau, bet nebuvo taip, kad niekad nenorėjau grįžti, visad buvo tokia mintis, ar įmanoma grįžti Lietuvon. Čia vis pasikalbi, ar yra galimybė“ (10 interviu); „tikrai yra daug daugiau žmonių, norinčių grįžti“ (2 institucijos interviu).*
- **Noras perduoti žinias, prisidėti prie Lietuvos mokslo vystymosi:** *„čia buvo šaukimas, labai įdomus, pagalvojau, kad neblogai būtų kažką Lietuvoje [nuveikti], pasidalinti žiniomis“ (9 interviu), „mokslininkų pritraukimas su lietuviškomis šaknimis mums įdomus dėl to, kad tie žmonės yra pasiruošę dalį uždarbio gauti ne algos forma, jiems rūpi kiti dalykai, jie nori prisidėti prie Lietuvos mokslo spartos, vystymosi, tas dalykas kompensuoja truputį mažiau konkurencingą darbo pasiūlymą. Jų atlyginimas mažėja, bet jie yra laimingi dėl kitų aspektų“ (2 institucijos interviu).*
- **Labai didelė konkurencija užsienyje:** *„tiesą pasakius, užsienyje irgi nėra pyragai, konkurencija yra didelė. Tie, kas įsitvirtino užsienyje, tai šaunuoliai, bet dažniausiai labai*

didelė konkurencija būna“ (4 interviu), „Ispanijoje irgi yra tų finansavimų, bet irgi sunku, didelė konkurencija“ (1 interviu).

- **Imponuoja galimybė turėti savo projektą, lyderystės pozicija:** „manau daugumai yra noras turėti savo projektą“ (1 interviu), „jei pasilikčiau užsienyje, būčiau kažkieno kito idėjų vystęs ir tikrai nebūčiau vadovas. Tai dėl to ir grįžome“ (4 interviu), „mokslininkams labai svarbu būti projekto vadovu, mokslininko CV tas yra labai svarbu“ (1 institucijos interviu).
- **Geros sąlygos, pakankamai didelis projektas:** „pinigų yra pakankamai, kad galėtum įdomų projektą įgyvendinti“ (1 interviu), „geras sąlygas pasiūlė. Šiaip ir anksčiau žadėjau ir aš, ir mano draugai, užsienio lietuvių sutinku, tai žiūrėjome, anksčiau sąlygos buvo nekokios, čia pirmas šaukimas buvo toks normalus, kur duoda pinigų, iš karto ir grįžome“ (4 interviu).
- **Jau turima pozityvi bendradarbiavimo su Lietuvos mokslo ir studijų institucijomis patirtis:** „aš jau daugybę metų bendradarbiauju su Kauno technologijos universitetu“ (2 interviu), „aš visą laiką bendradarbiauju ir su profesoriaus [...] grupe, visada atvažiuodavau, beveik kasmet atvažiuoju aplankyti giminių, tuo pačiu darydavome darbus, tai tas ryšys buvo“ (9 interviu), „aš neturėjau nutrūkusių ryšių su Lietuva, net dirbdamas užsienyje turėjau bendrų projektų su fizikais, toli nuo jų nepabėgau“ (10 interviu).

Asmeniniai motyvaciniai veiksniai:

- **Darbo kontraktų pabaiga, naujos vietos paieškos:** „kontraktai baigėsi [...], žmonai taip pat, ir galvojome, ką daryti“ (7 interviu).
- **Per mažai mokslinių iššūkių buvusioje darbo vietoje:** „baigėsi ta stažuotė ir mane pasikvietė mano disertacijos vadovas sugrįžti į laboratoriją. Ten sau ramiai dirbau, bet gal pritrūko iššūkių. Norėjosi daugiau mokslo“ (1 interviu).
- **Šeimyninės priežastys:** „norėjau, kad mano sūnus pagyventų Lietuvoje, nes jis šneka pusiau angliškai, pusiau lietuviškai. Norėjau ir su Lietuvos mokslu padirbti, bet daugiau asmeninės priežastys. Norėjau Lietuvoje pabūti ir pagyventi“ (6 interviu), „šeimos pasikeitusi situacija, mums svarbu, kad vaikas augtų aplinkoje, kur yra pusbroliai, tetos, dėdės, seneliai. Vaiko identitetas susijęs geografiškai su vieta“ (2 institucijos interviu).

Svarbu pažymėti, kad informantai paminėjo ne vieną, o kelias priežastis dalyvauti šioje programoje. Taip pat svarbu, kad šiek tiek skiriasi išvykusių iš Lietuvos tyrėjų ir užsienio tyrėjų paminėti motyvaciniai veiksniai – išvykusiems iš Lietuvos tyrėjams prie bendrų abejoms informantų grupėms motyvacinių veiksnių prisideda noras grįžti į gimtąją šalį bei šeimyninės priežastys, dažniausiai susijusios su noru vaikus auginti Lietuvoje. Iš esmės, interviu metu paminėti motyvaciniai veiksniai atliepia kitų šalių patirties, pritraukiant užsienio tyrėjus, analizėje paminėtus motyvacinius veiksnius.

5.2. Lietuvos mokslo ir studijų institucijų atvirumo ir vidaus kultūros tyrėjų pritraukimui iš užsienio įvertinimas

Siekiant įvertinti Lietuvos mokslo ir studijų institucijų atvirumo ir vidaus kultūrą užsienio tyrėjų pritraukimo aspektu, buvo klausama apie dalyvavimo „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ programoje teigiamus ir neigiamus priimančios institucijos vertinimus. Dalis informantų paminėjo, kad jie asmeniškai sužinojo apie dalyvavimo šioje programoje galimybes ir patys kreipėsi į vieną ar kelias potencialias priimančias institucijas: „aš pamačiau 15min.lt, kad toks rengiamas [šaukimas]. Ten buvo žinutė, kad planuoja ir aš pradėjau ieškoti. Visai netyčia. Pradėjau domėtis, kokios sąlygos, tada parašiau tam savo vadovui. [...]Bet čia labiau mano iniciatyva“ (1 interviu), „tai paieškojau kur galėčiau Lietuvoje, tris pagrindines institucijas atradau,

rinkausi tarp Vilniaus ir Kauno, nu ir mano tema arčiau Kauno, tai parašiau, jie buvo susidomėję ir padavėme. Iš karto labai susidomėjo“ (4 interviu).

Labai dažnai informaciją apie programos šaukimą pateikė pažįstami Lietuvos mokslininkai, buvę kolegos: *„iš tikrųjų gavau pirmiausia tai iš tų, kas Lietuvoje dirba, jie man papasakojo, kad toks šaukimas yra“ (4 interviu), „mano buvę kolegos, su kuriais mes palaikėme ryšius, sakė būtent kad yra šitas kvietimas, labai tiktų ir būtų galimybė atvykti į Lietuvą“ (6 interviu).*

Tačiau dažnai iniciatyvą pasikviesti tyrėjus parodė ir priimančios institucijos, žinančios šiuos tyrėjus kaip buvusius studentus / kolegas ar bendradarbiavusios su jais kituose projektuose: *„jis žinojo, kad galvojame apie Lietuvą ir pasiūlė pabandyti aplikuoti šioje programoje“ (5 interviu), „jie man pasakė, kad yra toks kvietimas ir kad būtų gera galimybė man atvykti į Lietuvą“ (6 interviu), „daug laiko jau bendravome su VU vadovais. Nebuvome praradę ryšių, jie mane jau kvietė kuris laikas. 10 metų beveik“ (7 interviu), „jie mane informavo apie kitą galimybę didesniai projektui“ (8 interviu).*

Iš vienos pusės, tai rodo, kad kai kurios Lietuvos institucijos ar jų padaliniai yra labai pozityviai nusiteikę ir aktyviai ieško užsienio tyrėjų, siekdami stiprinti savo mokslinį potencialą. Kalbintų priimančiųjų institucijų atstovai ir atvykę užsienio tyrėjai nurodo šiuos užsienio tyrėjų pritraukimo privalumus:

- **Užsienio tyrėjų pritraukimas kelia institucijos mokslinių tyrimų lygį, atneša naujų idėjų:** *„Lietuvos mokslui reikia daugiau tarptautiškumo, mokslininkų, kurie turi daugiau patirties, įgytos ne tik Lietuvoje. Atnešu savo idėjas ir, tikiuosi, praturtinsiu Lietuvos mokslinę terpę“²⁶;*
- **Kelia universitetinių studijų lygį:** *„labai svarbu turėti žmonių, kurie patys daro tyrimus, tai kelia mūsų studijų lygį, daromės konkurencingesni. Mūsų atveju jie visi įsitraukia, kuriame naują studijų programą“ (2 institucinis interviu);*
- **Stiprėja ryšiai su kitų šalių tyrėjais (tinklaveika – angl. *networking*):** *„mes iš to tyrėjo labai daug tikimės. Visų pirma, kad jis tą projektą prives iki galo, nes jis labai ambicingas, o antras dalykas – tas *networking*“ (1 institucijos interviu);*
- **Šalies kaip stiprios mokslo srityje reprezentacija:** *„aš esu tarptautinės organizacijos prezidentas, aš labai daug keliauju ir kai aš vykstu į Pietų Korėją, Indiją, Braziliją, Ameriką, aš reprezentuoju nebe Jungtinę Karalystę. Aš pristatau Lietuvą“ (8 interviu);*
- **Tarptautinės mokslinės publikacijos su Lietuvos prieskyra:** *„aš jau esu publikavęs daugybę straipsnių su Lietuvos prieskyra“ (8 interviu).*

Iš kitos pusės, užsienyje dirbantys tyrėjai patys nebūtų šio programos kvietimo pastebėję: *„dažniausiai jei yra bendradarbiavimas, tai ta laboratorija, kuri yra Lietuvoje, dažniausiai perduoda žinias, nes kitu atveju nežinau ar buvo skelbta tarptautinėje spaudoje. Paprastai mes viską gauname per žurnalus mokslo, jei ten nėra, tai tarptautiniu mastu nelabai žmonės žino“ (9 interviu).*

Visi kalbinti informantai teigiamai atsiliepia apie priimančios institucijos žmones, džiaugiasi jų draugiškumu, palaikymu ir pagalba: *„kol kas tai džiaugiuosi. [...] Žmonės padeda, draugiški [...], kolegos padeda, paaiškina ką daryti“ (1 interviu), „gauname daug dėmesio, tuo džiaugiamės“ (5 interviu), „labai palaiko grįžtančius. Tas palaikymas tikrai yra“ (7 interviu).* Manoma, kad toks pats atviras ir draugiškas bendravimas būtų ir tuo atveju, jei atvyktų užsieniečiai vykdyti projektus: *„I: Ar būtų tiek pat draugiški, jei būtų užsieniečiai, o ne lietuviai grįžę? R: Manau, kad taip“ (5 interviu).*

Apie tarptautinės aplinkos pakankamumą iš interviu su informantais pavyko nedaug sužinoti, nes apklausti užsieniečiai apie tai nekalbėjo, o grįžusiems į Lietuvą šis aspektas nėra labai svarbus, tačiau teigiamai vertinama, kad mokslinėje aplinkoje yra daugiau sugrįžusių kolegų: *„yra nemažai tyrėjų, kurie yra grįžę. Tikiuosi surasti bendraminčių“ (5 interviu).*

²⁶ <https://www.delfi.lt/mokslas/mokslas/panevezyje-zaliasias-biotechnologijas-kurs-pasaulinio-lygio-mokslininkas.d?id=80518673>

Visgi informantai pateikė atskleidė ir kai kurias problemiškas jų darbo Lietuvos mokslo ir studijų institucijose, mokslo administravimo puses:

- **Sunkesnis projektų administravimo procesas nei užsienyje:** „aišku, čia yra tų biurokratinių niuansų. Aišku, viskas lėčiau, nei įsivaizdavau. Seniau aš dariau mokslą, neteko susidurti su biurokratija, neteko derinti [viešųjų] pirkimų. Bet ten irgi praeina tuos visus procesus, tik gal lengviau. Lietuvoje turi įrodinėti, kad ne kažką blogo darai“ (1 interviu).
- **Kai kurios priimančios institucijos nėra pakankamai pasirengusios priimti užsienio mokslininkus, nėra darbo vietų, kompiuterių:** „blogai, visumoj tai blogai. Jei žmogus nežinotų sistemos, čia jam būtų šakės. Kaip susirasti kabinetą? Kaip kompiuterius gauti? Iš tikrųjų, dar reikia dirbti pagal tarybinių laikų, dalinai, sistemą, kurioje turi kovoti dėl kiekvieno kabineto. Turime dabar kažkokį truputį apgriuvusį kabinetą, galų gale gavome“ (6 interviu).
- **Nepakanka priimančios institucijos komunikacijos apie projekto valdymą, ypač užsieniečiams:** „instituto atstovai niekad su manimi nekalbėjo man svarbiais klausimais, tokiais kaip mano sumokami mokesčiai, niekas nekalba apie pensiją, aš net nežinau, ar nuo mano atlyginimo yra skiriama dalis pensijai“ (8 interviu), „ką galima pagerinti, tai komunikaciją su tais kandidatais, kuriuos kvieti. Mūsiškis irgi sako, kad pradžioje nelabai suprato mokestinės bazės, kelionių apskaitos, lėšų naudojimo“ (1 institucijos interviu).
- **Kai kurioms institucijoms sunkiai sekasi spręsti iškilusias problemas:** „kai kurių problemų taip ir neišsprendėme. Direktorius kai kurias užduotis pavedė administratoriui, tačiau jis, kad ir koks naudingas bebūtų, neturi įgaliojimų priimti svarbius sprendimus. Taigi, nėra žmogaus, galinčio padėti išspręsti man svarbius klausimus“ (8 interviu).
- **Sunkumai užtikrinti tarptautinę aplinką, bendravimą anglų kalba:** „kitas dalykas – vidinė kultūra. Čia yra sunkiau, bet mes bandome labai spausti, kad kuo daugiau bendravimo būtų ir lietuviškai, ir angliškai. Pas mus 10 užsieniečių ir 140 lietuvių. Tai lietuviai niekad nesugalvos rašyti laiškų anglų kalba. Bet reikia su tuo dirbti. Nes tas svarbu, nes užsieniečiams nesmagu būti aplinkoje, kur bendraujama jiems nesuprantama kalba“ (2 institucinis interviu).
- **Konkurencija ir išskirtinės sąlygos užsienio tyrėjams:** „pas mus aukšto lygio mokslininkus galima ant pirštų suskaičiuoti. Dėl to bet koks aukšto lygio mokslininko pritraukimas, jo negalima kvestionuoti, nes yra didelis skirtumas lygio, vietiniams labai sunku konkuruoti. Mes turime šiokių tokį ypatingą elgesį su tais atvykusiais, tas yra blogai (2 institucinis interviu).

Galima teigti, kad dalis Lietuvos mokslo ir studijų institucijų ar jų padalinių yra labai suinteresuotos užsienio tyrėjų pritraukimu, mato didelę naudą tiek mokslo vystymo prasme, tiek sveikos konkurencijos, vietinių tyrėjų kompetencijų augimo, pasitempimo prasme. Didžiausios kliūtys yra siejamos su sunkesniu nei užsienyje administravimo procesu, institucijų nepasirengimu priimti užsienio tyrėją, komunikacijos trūkumu ir bendrai mokslo vadybos problemomis. Kadangi projektai dar neseniai yra prasidėję, tikėtina, kad apie Lietuvos mokslo ir studijų atvirumo užsienio tyrėjams ir vidaus kultūros vertinimą galima būtų daugiau sužinoti po ketverių metų, projektams einant į pabaigą.

5.3. „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ (sumamos specializacijos srityje) programos 1 kvietimo vertinimas

Bendrai paėmus, „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ (sumamos specializacijos srityje) programa visų informantų vertinama labai pozityviai. Lietuvos mokslo ir studijų institucijoms ši programa padėjo pritraukti iš užsienio aukšto lygio tyrėjus, kurių jos pačios dėl lėšų trūkumo negalėjo pritraukti: „tai yra unikali galimybė gauti aukšto lygio mokslininkus, kurių kitaip negalėtume įpirkti“ (2 institucijos interviu), „padalinys turi ribotas finansines galimybes, tad pasiūlyti patrauklų atlyginimą būtų sunku“ (4 institucinis interviu).

Vis dėlto buvo paminėta nemažai programos aspektų, kuriuos galima būtų tobulinti:

- **Neatsižvelgta į užsienio šalių panašių programų patirtį, programos konkurencingumą globaliu mastu:** „programa yra labai neapgalvota, vienareikšmiškai. Jos epizodinis buvimas – problema didžiulė. Turi žmonės, kurie rašo, pasižiūrėti į užsienio patirtį“ (3 institucinis interviu), „nesupranta, kad mokslas yra globalus. Jei mūsų tikslas yra integruotis į globalią mokslo sistemą, eiti koja kojon su pasauliu, tai mes negalime savo taisyklių susigalvoti. Bet ne, mes vis galvojame kažkokias savo taisykles, kažkokių beprotiškus, tik sau suprantamus reikalavimus, kurie neturi prasmės, daugiau maišo nei skatina“ (7 interviu).
- **Kvietimo reklamos nebuvimas:** „reikalinga didesnė reklama, yra labai daug platformų, kur gali viešinti tokius dalykus“ (5 interviu).
- **Neaiškiai suformuluotas programos adresatas:** „labai netiksliai suformuluota, kad aš, net perskaitęs apie tą programos kvietimą Lietuvoje, nesupratau, kad čia man ji yra skirta. Šioje vietoje labai padėjo kolegos, kurie „išvertė į lietuvių kalbą“. Aprašymas buvo per ilgas ir stebėtina daug buvo aprašyta, kas būtų bendradarbiaujant su kažkokia trečia institucija, o apie mokslininką, kokio ieško, buvo vienas sakinys. Ir tas sakinys buvo skirtingai suprantamas administruojančių, instituto ir mano“ (4 interviu).
- **Labai sudėtingas kvietimo surašymas, nepritaikytas užsienio tyrėjams:** „kvietimas iš tikrųjų buvo, kaip suprantu, pristatytas Lietuvos mokslininkams. Būnant [kitoje šalyje] kažkokiam mokslininkui apskritai be šansų būtų apie tai sužinoti ir be šansų būtų suprasti taisykles. Viskas, ką aš gavau, buvo 100 puslapių įstatymai, pagal kuriuos susigaudyti, kaip reikia rašyti tą kvietimą ir kokia kalba, būtų buvę neįmanoma“ (6 interviu).
- **Reikalavimas pateikti paraišką lietuvių kalba yra nepritaikytas užsienio tyrėjams:** „buvo neaišku, dalį į lietuvių kalbą reikėjo versti, dalį – anglų kalba rašyti, tai užsienio mokslininkai niekad negalėtų... Pačią paraišką reikėjo lietuvių kalba rašyti. Kaip jie gali pritraukti užsienio mokslininkus, jei paraiška turi būti lietuvių kalba parašyta?“ (6 interviu).
- **Nėra paprastai pateiktų taisyklių, kaip pildyti paraišką:** „esu dirbusi su Suomijos, Amerikos, Vokietijos, Australijos fondais ir iš esmės dažnai jei būna kažkokia programa, tai yra du ar trys puslapiai taisyklių. Aš tikėjau, kad ir čia bus tokie keli puslapiai taisyklių, bet kol kas jų nėra. Yra tik įstatyminiai aktai, kurie parašyti teisine kalba, jie yra labai ilgi ir susirasti kaip ką reikia daryti, yra labai sudėtinga“ (6 interviu).
- **Perteklinis reikalavimas užpildyti lėšų paskaičiavimą valandomis:** „norėtusi rašyti tą mokslinę dalį. Blogiausia – išdėlioti pinigus pagal dienas ir pan.“ (4 interviu), „turėjome nurodyti, kiek valandų kiek žmonių prie kurio straipsnio dirbs. Kas gali pasakyti moksliniuose tyrimuose, kiek aš valandų prie tam tikro straipsnio dirbsiu? Aš, aišku, parašiau kažką, bet rašai ir supranti, kad čia visiškai nesąmonė“ (6 interviu), „didelė problema kaip ten tas valandas suskaičiuoti, pinigų išskaidymą reikėtų supaprastinti“ (10 interviu).
- **Svarbiausia problema, kurią paminėjo visi informantai, – nenumatyta pinigų ilgalaikiam turtui, kitose šalyse tokia galimybė yra (pvz., Lenkijoje):** „keista, kad nieko nenumatyta ilgalaikiam turtui. Aš atvažiuoju į laboratoriją, noriu pasidaryti reaktorių. Mūsų atveju tai yra būtina. Tai dabar turiu didelę bėdą. Turiu pirkti detales, o ne reaktorių, ir gaištu brangų laiką. Aš šitą ne problema įvardinčiau, o klaida. Lenkijoje buvo identiška programa, tai ten paprasčiausiai tu nurodai, kiek kam tau reikės“ (4 interviu).
- **Prireikė daug pagalbos pildant paraišką iš priimančiųjų institucijos:** „pirmiausia – užsienietis pats vienas tikrai neparašytų to, nes prašymai ten yra labai keisti. Esu daug užsienyje davęs projektų ir net tokių pačių, kaip šitas, tai tikrai labai sudėtinga. Tokių programų yra ir Lenkijoje, ir Ispanijoje, ir Portugalijoje“ (4 interviu).
- **Nepriimtinas yra konferencijų išankstinis numatymas, nepagrįsti apribojimai konferencijų srityje, draudžiantys dalyvauti konferencijose už ES ribų:** „įspraudžia į rėmus, reikėjo numatyti konferencijas per 4 metus, tai kitos konferencijos net neskelbia, kas bus

po dviejų metų. Gal man tuo metu nereikės, kaip ir nutiko man, viskas nusikėlė, tada turi rašyti keitimus, tai ir jiems papildomai darbo. Turkija – netinka, nes ne ES šalis, bet tu gi turi projektui naudą žiūrėti... Turėtų būti laisviau“ (1 interviu)..

- **Reikia apskaičiuoti persikėlimo išlaidas, kurios panašiose programose paprastai yra fiksuotos:** „pinigų neprašiau, nes juos sudėtinga buvo paskaičiuoti. Kitose paraiškose fiksuota suma būdavo – 2000 eur. Taip ir čia daryti patarčiau“ (4 interviu).

5.4. „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ (sumanios specializacijos srityje) programos 1 kvietimo projektų įgyvendinimo aspektai

Interviu su programos dalyviais taip pat buvo prašoma pasidalinti, kaip sekasi įgyvendinti laimėtus projektus. Šalia pasidžiaugimo atliekamais darbais, buvo įvardinti ir sunkumais, su kuriais tyrėjams tenka susidurti:

- **Pertekliniai projektų administraciniai reikalavimai:** „absurdiški dalykai. Popierių krūvos, ataskaitos. Darbo žiniaraščiai. Kažkokia beprotybė. Pirkti nieko negalima, nes turi per du mėnesius susinaudoti. Bet to neįmanoma pakeisti, nes yra rodikliai formalūs. Kiekvienas euras turi turėti rodiklį“ (7 interviu).
- **Neaišku, kas projekto vadovas – ar atvykęs užsienio tyrėjas, ar priimančios institucijos atstovas:** „aš nuėjau pas direktorių ir pasakiau: „kaip aš galiu būti projekto vadovas, jei neturiu galimybės matyti projekto biudžetą?“. Iš tiesų gerokai mažiau už mane patirties turintis asmuo yra mano padalinio vadovas, jis ir vadovauja projektui, ne aš“ (8 interviu), „vienas dalykas – kas yra vadovas? Tas, kur atvažiavo, ar tas, kuris pakvietė ir parašė? Čia kažkaip tos teisės vienodžiau turėtų būti paskirstytos, nes praktiškai visą administracinį darbą tenka daryti mums, padaliniui, į kurį atvažiuoja, tai norėtume daugiau sprendimų laisvės“ (4 institucinis interviu).
- **Išlaidų įsikūrimui padengimas ateina daug vėliau, nei jų reikia:** „Vilnius – man pažįstamas miestas, grįžau, apsistojau pas draugus pradžiai. Kokiame kitame mieste gal būtų buvę sunkiau. Ten yra persikėlimo išlaidos numatytos, nėra jų daug, bet pradžiai. Tiek, kad tos išlaidos atėjo gerokai vėliau“ (1 interviu).
- **Neaiškus ir labai aktualus tęstinumo klausimas:** „taip, Europos projektų ir Lietuvos projektų galvoju dar paduoti, norisi įsitvirtinti ir universitete. Dabar esu laikinas darbuotojas ir visur man parodo, kad esu laikinas. Kitur kaip tik parodo, kad jis čia yra laukiamas, o pas mus universitete nieko tokio nėra. (4 interviu), „čia papildomą darbą aš galėčiau gauti, bet jis nebūtų pagal užsienio atlyginimą, man tiesiog sunku pereiti prie tokio atlyginimo.“ (6 interviu).
- **Neaiškios programoje siekiamo tyrimų rezultatų komercializavimo galimybės:** „daugumai dalykų yra tik žodžiai, mūsų valdžia nesupranta, ką tas reiškia. Nėra patirties, kaip tai daroma. Ne biurokratai tuos dalykus padaro. Turbūt nėra žmonių, kurie įsivaizduotų, kaip tas komercializavimas daromas, kiek tai užtrunka ir kai kada neįmanoma tokių dalykų nei suplanuoti, nei pririšti prie kažkokių rodiklių. [...] Amerikoje tie dalykai yra nusistovėję ir patys mokslininkai žino, kaip tai yra daroma. Universitetai labai daug į tai investuoja, visa infrastruktūra yra, tik tada galima sėkmingai tą ciklą daryti“ (7 interviu).

Atlyginimų tyrėjams klausimas yra toks aktualus, kad šį aspektą tenka išskirti atskirai. Šiuo aspektu išaiškėjo keli svarbūs dalykai:

- **Programoje atlyginimų klausimu orientuojamasi tik į vieną vadovaujantį tyrėją, o ne į komandą, tai vertinama kaip didelis trukdis pritraukti daugiau reikalingų užsienio tyrėjų:** „mes grįžome kaip du tyrėjai, bet tik vienas žmogus yra su padidintu atlyginimu... Tai nėra labai draugiška tokioms šeimoms kaip mes. Orientuojasi į vieną tyrėją, ne į komandą. Yra

galimybių. Dėstysiu papildomai, bet kai turi projektą, norisi atsidėti tam projektui“ (5 interviu), „tvarkoj, vienam užsieniečiui mokslininkui mokamas atlyginimas tipo užsieniečio lygio, bet visus kitus turi įdarbinti pagal vietinius atlyginimus. Mes turime vieną poziciją, kurios neužpildėme ir aš žinau daug potencialių žmonių, kuriuos aš galėčiau iš užsienio pasikviesti, bet už tokį atlyginimą niekas nevažiuos“ (6 interviu).

- **Programoje numatytas atlyginimas vis dar nėra konkurencingas:** „vietiniams žmonėms atrodo „oho, čia užsienietiškus atlyginimus moka“, bet tai nėra labai aukštas atlyginimas užsienio geram mokslininkui. Tai yra kažkoks postdoc 'o atlyginimas, kurį aš galėčiau gauti tik ką apsigynus disertaciją, o čia tu turi būti atsakingas už grupę ir už projektą, tai visai kitas atsakomybės lygis“ (6 interviu).
- **Tokia programa, kokia yra dabar sunkiai gali tikėtis pritraukti labai aukšto lygio tyrėjus dėl mažo atlyginimo dydžio:** „iš mūsų pusės tai akivaizdžiai jaučiame, kad per maži įkainiai. Mes jį pritraukėme, nes mums tiesiog pasisekė. Dabar jis sako, kad pabaigs šį projektą, bet jei norėsime jį išlaikyti – atlyginimas turėtų būti minimum dvigubas“ (1 institucijų interviu).

Kiti interviu paminėti aspektai labiau susiję su persikėlimo problemomis, kurios užsienio tyrėjų pritraukimo atveju taip pat yra svarbios:

- **Apsigyvenimo problemos:** „Vilniuje neturėjome kur grįžti, bet patys intensyviai ieškojome, kur įsikurti“ (5 interviu), „dabar gyvenu universiteto svečių namuose. Nuomos klausimo dar neišsprendžiau, ar pirkti, ar nuomoti. Žiūrėsime. Yra sunkiau“ (9 interviu).
- **Neapgalvota dėl užsienio tyrėjo sutuoktinio/sutuoktinės integracijos, pavyzdžiui, dėl socialinio draudimo, įtraukimo programų, išlaikymo ir pan.:** „didžiausia bėda – kad mano žmona užsienietė ir ji nėra drausta. Kaip tą padaryti, aš nežinau. Paklausiau universitete, jie bando aiškintis, kas turėtų ją drausti“ (4 interviu), „kitose šalyse, jei atvažiuoja antra pusė, tai klausimas iškyla kokios sąlygos dirbti, ar yra išlaikymas. [...] Jei žmona nedirba, tai ji yra išlaikytinė, vadinasi nuo mokesčių kažkiek mažiau atskaito ir jai eina minimali išlaikytinio alga. To irgi nėra Lietuvoje, nėra to pasiruošimo priimti užsieniečius, bet apie antras puses neapgalvota visai“ (9 interviu).
- **Sudėtinga dėl gyvenamosios vietos deklaravimo, tokia informacija turi būti aiškiai iškomunikuojama ir suteikiama pagalba užsienio tyrėjui:** „nuo pat pradžių buvo nesusikalbėjimas dėl atvykimo gyventi į Lietuvą. Institutas reikalavo, kad aš bent 50 proc. laiko būčiau Lietuvoje ir deklaruočiau čia savo gyvenamąją vietą, tačiau tokiu atveju kiltų grėsmė mano rezidento statusui kitose šalyse“ (8 interviu), „čia yra LMT reikalavimas. Mes stengiamės, bet įstatymų numatytose ribose. LMT sako: „mes žiūrime lanksčiai, duokite mums darbo grafikus“. Bet darbo įstatymai yra nelankstūs, jei tu kažkiek laiko gyveni, turi deklaruoti vietą...“ (1 institucijos interviu).
- **Sudėtinga suderinti gyvenimą Lietuvoje su įsipareigojimais savo darbovietėje užsienyje:** „tai tiek, kiek pasižadėjau, ten 5 mėnesiai išeina, tai mane [...] universitetas išleido. Didesni universitetai žiūri į tarptautinį reikšmę, kadangi grantas įdomus, solidus, kai jau yra vienas milijonas, tada jau pradeda suklusti ir išleisti. Jei būtų 100 000 eurų, tai sakyty „ko tu ten važiuoji“. Išleido mane, susitariau, kad aš mokymą ten turiu daryti, negaliu mokyti VU, bet galiu dirbti mokslinį darbą“ (9 interviu).

5.5. Užsienio tyrėjų ir Lietuvos institucijų atstovų pateiktos rekomendacijos užsienio tyrėjų pritraukimo tobulinimui

Rekomendacijos valdžios sektoriaus lygmeniu:

- **Lietuvos kaip aukštųjų technologijų šalies įvaizdžio stiprinimas:** „Lietuva turi garsiai kalbėti, pasakyti kažką tokio... sukuriame aukštųjų technologijų valstybę. Lietuvoje nieko

daugiau nėra, yra darbštūs, kūrybingi žmonės. Valstybės generalinė linija turėtų atsirasti. Darome aukštųjų technologijų valstybę. Visa eilė priemonių turi būti. Saulėtekis dabar gyvena ketvirtą vyriausybę, bet visi laikėsi vienos linijos ir tas matosi. Bet kiek metų tam reikėjo. Vertė neatsiranda greitai“ (3 institucinis interviu).

- **Skatinti verslo prisidėjimą prie užsienio tyrėjų pritraukimo:** „I: Užsienyje yra daug privačių fondų, kurie domisi tyrėjų pritraukimu... R: 2-3 yra [Lietuvoje]“ (3 institucinis interviu).
- **Toliau nuosekliai kelti Lietuvos tyrėjų atlyginimus, kad jie taptų konkurencingi tiek Lietuvos mastu, tiek Europoje:** „aišku, kitas dalykas yra atlyginimas. Kai yra skelbiama, galima pasižiūrėti, kas yra Europoje konkurencinga. Jei mes pasiūlysim konkurencingą atlyginimą ir kūrybinę aplinką, galima tikėtis, kad žmonės rinksis tai“ (4 institucinis interviu), „ypatingas sąlygas sukuriame tiems, kurie atvykę. Bet tas gal yra laikina. Ateityje tikimės, kad ir mūsų profesoriai turės europinius atlyginimus. [...] Labai svarbu kelti tą bazę. Ji smarkiai pakilo, gal 40 proc. atlyginimų bazė, bet reikėtų kelti dar tiek pat per ateinančius metus, nes kitaip mes sukuriame paralelinius pasaulius“ (2 institucinis interviu).
- **Toliau orientuotis pritraukti užsienio tyrėjus sumanios specializacijos srityse:** „dažniausiai tyrėjams įdomu važiuoti ten, kur kažkas naujo, kur vedantys centrai, kurie yra pirmame dešimtuose, kur labai naujos žinios, gera ekspertizė. Gal lazeriai Lietuvoje stovi aukštame lygyje ir gal galima sudominti kai kuriomis temomis iš kitur atvažiavusius žmones. Reikia žiūrėti, kur yra pirmaujančios sritys. Tada tose srityse galima pritraukti iš užsienio“ (9 interviu). **Tačiau sumanios specializacijos strategija turi būti tobulinama, nes jai pateikta daug kritikos:** „tai nėra prioritetų formavimo strategija. Paliktas popieriaus lapas ant stalo ir visi, kas pro šalį praeina, parašo ką nori. Tai nėra vientisas dokumentas. Tai kratinys dalykų. Gal tos penkios kryptys, tos pagrindinės, bet jos detalizuotos į prioritetus, kurie visiškai kratinys“ (7 interviu).

Rekomendacijos instituciniu lygmeniu:

- **Reikia palaikyti ryšius su išvykusiais iš Lietuvos tyrėjais bei potencialiais užsienio tyrėjais:** „būtina sąlyga – glaudus, artimas kontaktas su tais žmonėmis. Jie negali atvažiuoti į niekur. Kažkas jų turi laukti. Mūsų atveju šitas organiškai vyko, tinklas yra užsimezges ir tada mes ieškome tik priemonių, kurias galime panaudoti“ (2 institucinis interviu).
- **Reikia toliau stiprinti tyrimų infrastruktūrą:** „tam reikalingos darbo vietos, galinčios užtikrinti kūrybinę aplinką. Investicijos į infrastruktūrą turėtų būti daromos taip, kad būtų kuriami konkurencingi centrai, laboratorijos ir pan. Tuomet galima tikėtis, kad žmonės atvažiuos dirbti“ (4 institucinis interviu).
- **Stiprinti institucinio mokslo potencialo matomumą, pavyzdžiui, per tarptautines publikacijas:** „mes bandome viską daryti, kad atsidurtume tarptautiniuose tinkluose, kad mūsų doktorantai dirbtų ir spausdintųsi geruose žurnaluose. Visa tai lemia tą aplinką ir gal po kurio laiko į mus pasižiūrės kaip į vietą, kur verta važiuoti. [...] Tai tokioms publikacijoms reikėtų labiau skirti dėmesį, padaryti mūsų darbus matomus“ (4 institucinis interviu).
- **Ieškoti galimybių sudominti verslą prisidėti pritraukiant užsienio tyrėjus:** „Lietuvos bankas su VU turi tyrimų centrą, tyrimų centras yra suburtas tam, kad abi organizacijos galėtų sujungti resursus ir pateikti konkurencingą pasiūlymą tiems mokslininkams. Pusė tyrimų centro yra ne lietuviai“ (2 institucinis interviu).
- **Stiprinti universiteto, mokslo centrų administracinius gebėjimus pritraukti užsienio tyrėjus:** „situacija keičiasi. VU nuo šių metų turi žmogų, kuris rūpinasi užsieniečiais. Atskiras etatas žmogiškųjų resursų skyriuje. Per vasarą turime net du užsieniečius įdarbinti ir tas žmogus daro nuostabų darbą. Jei norime būti tarptautiški, mes turime atverti savo darbo rinką, dėl talentų kovoti tarptautinėje rinkoje“ (2 institucinis interviu).

- **Skirti institucijos atstovą, kuris padėtų užsienio tyrėjui:** „rekomenduoju turėti atstovą, kuris galėtų pakuruoti jį. Parodyti, ką mes čia turime“ (10 interviu).
- **Stiprinti institucinės aplinkos tarptautiškumą ir kitais būdais, pavyzdžiui, per užsienio tyrėjų dalyvavimą seminaruose, apmokant trumpalaikius vizitus:** „kas šokiruoja sugrįžus į Lietuvą, į universitetą, tai akademinų seminarų stoka. Paryžiuje kiekvieną dieną būdavo svečias iš kito universiteto. Jis skaito pranešimą savo tyrimo, jis turi susitikimus, kur visi kas nori užsirašo ir yra pietūs, vakarienė. Kiekvieną dieną turi svečių universitetas. Pas mus toks dalykas neegzistuoja, bet mes tą vystome, bandome skatinti, atsivežame svečius. Tokia priemonė jei būtų, kurią būtų galima panaudoti vizitavimui pritraukti, būtų didelė nauda“ (2 institucinis interviu).
- **Atlaisvinti mokslininkus nuo dalies administracinio darbo projekte, perkeltiant tą dalį paskirtam institucijos atstovui ar net skyriui pagal užsienio universitetų patirtį:** „Amerikoje viskas laisviau. Dauguma universitetų funkcionuoja kaip privačios institucijos. Universitetas yra rangovas tyrimo, jie formuoja pirkimus ir pan. Mokslininkui reikia tik tyrimų tikslą pasiekti, visa kita daro universitetas. O čia viskas ant mokslininko“ (7 interviu).

Rekomendacijos programos lygmeniu:

- **Turi būti užtikrintas programos kvietimų aiškus periodiškumas:** „tai turi būti pastovi programa. Kur šaukimai? Kokia data? Kad ateitų žmonės, turi būti periodiškumas“ (3 institucinis interviu), „tai čia su visais šaukimais labai svarbu. Kai jie nėra periodiškai, gali pražiopsoti arba turi pastoviai sekti“ (1 interviu), „Australijoje arba Suomijoje kiekvienais metais žinai, kad tą ir tą dieną yra kvietimas ir tu žinai, kad šiais metais jei neparašei projekto, kitais metais rašysi, nes yra kvietimai kiekvienais metais, tai tu gali planuoti. Būtent tas stabilumas yra labai svarbu, kad žmonės žinotų, kokios yra programos, kokios jos bus už metų“ (6 interviu). **Minėtas 2 metų periodas:** „kas antrais metais gerai būtų. Per mėnesį neparašysi projekto“ (10 interviu); „nežinau, galima būtų kas pora metų“ (4 institucinis interviu).
- **Labiau reklamuoti programos kvietimą. Toks reklamavimas galėtų vykti per internetinius puslapius, kur skelbiasi finansuojamos programos, panaudoti reklamai konferencijas, pasirengti lankstinukus, kuriuos galima būtų padalinti:** „būtų galima patalpinti internetiniuose puslapiuose, kur yra naujos finansuojamos programos, kad labiau į akis kristų tokie kvietimai“ (3 interviu), „labai svarbu – tarptautinės konferencijos. Jų metu aš pristatau mūsų projekto rezultatus ir visada paminiu, kad projektas įgyvendinamas Lietuvoje. Tik reikia brošiūros, pristatančios programą, ją būtų galima dalinti konferencijų dalyviams. Tai padėtų didinti programos matomumą“ (2 interviu). **Susieti programos reklamą su šalies ir Vilniaus ar Kauno reklama:** „kad ir Australijoje, reklamuoja miestas savo, kodėl gera čia gyventi. Gyvenimo aspektas. Labai gerai, kad bandoma prisikviesti. Geriau reikėtų išreklamuoti. Vilnius – puikus miestas, jis kyla, yra daug galimybių čia. Geriau reikėtų tai pateikti“ (3 interviu).
- **Sudaryti galimybę lanksčiau disponuoti projekto lėšomis:** „pagrindinis reikalavimas – kad laisvai disponuoti lėšomis“ (7 interviu).
- **Labai svarbu įtraukti lėšų ilgalaikiam turtui, kelionėms:** „programoje pinigai skirti tik darbo užmokesčiui ir medžiagoms. O prietaisams – ne. Bet kasdien reikia, kažkas sugedo, kažką reikia perdaryti, tą nuolat darome“ (7 interviu), „numatyti santykinai nedidelį kiekį lėšų įrangai, kartais reikia specifinės įrangos. Bent tam tikra dalis pinigų turėtų būti skirta“ (4 institucinis interviu). **Minima 50-100 tūkst. suma ilgalaikiam turtui:** „būtų racionalu iki 50-100 tūkstančių. Bet pagrindinės eilutės yra dvi: tyrėjui, jo komandai, ir reagentams, paslaugoms. Gal kelionėms galėtų būti daugiau pinigų“ (1 institucijos interviu).
- **Supaprastinti finansinės dalies pildymą:** „šiaip pačiam paruošti viską sunku būtų. Čia labai padėjo iš administracijos pusės, iš finansų skyriaus. Grįžus iš kitos šalies tie terminai, sistema yra komplikauta, gerai, kad buvo žmonės, padėję suprasti“ (3 interviu).

- **Parodyti darbo Lietuvoje tęstinumo galimybes:** „dar turėtų atsirasti dokumentuose saugikliai, sakantys kas po [projekto pabaigos] bus. Žmonės nesupranta, kas bus po projekto pabaigos. Turi aiškiai suprasti, kad bus tęstinumas, kas leis jums čia patogiai jaustis. Tas turi atsirasti. Dabar mes patys ką darome, mes įdedame į kontraktą, kad po projekto pabaigos, mes sakome, kad po to jie galės pretenduoti į poziciją centre arba mes duosime jiems akademinę laisvę ir padėsime susiformuoti grupę“ (3 institucinis interviu).

Rekomendacijos dėl geresnės programos įgyvendinimo aplinkos:

- **Reikia trumpalaikių vizitų susipažinti su žmonėmis ir darbo kartu galimybėmis, infrastruktūra ir pristatyti savo darbus, kompetenciją:** „būtų neblogai turėti trumpalaikius vizitus, kad leistų susivokti, ar būtų su kuo dirbti, ar pati vieta tinka. Tokie vizitai reikalingi ir tiems, kurie seniai išvažiavę, ir tiems, kurie neseniai, nes viskas greitai keičiasi“ (3 interviu), „per tuos trumpalaikius jie galėtų atvažiuoti ir pamatyti, kas čia yra“ (2 institucinis interviu), „gera praktika yra padaryti savo darbų pristatymą. Prancūzijoje pas mane buvo viena iš užduočių – parengti pristatymą, ką aš dariau prieš tai, kuo aš galiu būti naudingas“ (10 interviu).
- **Mokslinio startup'o fondo galimybė:** „dar yra kitas variantas, kaip daro Toronto universitetas, jis pritraukia iš viso pasaulio jaunus tyrėjus po pirmo arba antro PhD, pasiūlo tarptautinius atlyginimus ir tarptautinius pradedamuosius fondus, vadinamus startup funds, tai jie eina iki milijono ir tada nauji jauni mokslininkai gali atvažiuoti ir pradėti savo kryptį“ (9 interviu).

5.6. Lietuvos užsienio tyrėjų pritraukimo situacijos Lietuvoje SSGG

9 lentelė. Lietuvos užsienio tyrėjų pritraukimo situacijos SSGG

STIPRYBĖS	SILPNYBĖS
<ul style="list-style-type: none"> • Lietuvoje sukurta moderni, MTEPI vystymui tinkama infrastruktūra. • Įgyvendinamas aukštųjų mokyklų bei mokslinių tyrimų institutų tinklo optimizavimas. • Lietuvos tyrėjai yra aukštos kvalifikacijos – daugiau nei pusė mokslo ir studijų institucijose dirbančių tyrėjų turi daktaro laipsnį. • Nuo 2019 m. padidinti tyrėjų atlyginimai ir doktorantų stipendijos. • Bendras Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų „išvykstamojo“ tarptautinio mobilumo rodiklis viršija ES vidurkį. • Lietuva yra tarp pirmaujančių ES pagal mobilių (į užsienį studijuoti išvykstančių) doktorantų dalį. • Virš trečdaliao Lietuvos mokslininkų per paskutinius 10 metų po daktaro laipsnio gavimo yra dirbę užsienyje 3 mėn. arba trumpiau (tai beveik atitinka ES vidurkį). 	<ul style="list-style-type: none"> • Esama MTEP infrastruktūra fragmentuota, nepakankamai efektyviai išnaudojama • MTEP sričiai skatinti Lietuvoje skiriama dvigubai mažiau lėšų nei vidutiniškai ES. • Lietuvos tyrėjų skaičius mažesnis nei vidutiniškai ES, be to, atotrūkis nuo ES vidurkio didėja. • Mažėja mokslo laipsnį įgijusių tyrėjų skaičiaus. • Lietuvoje absoliučiais skaičiais labai mažai lėšų skiriama darbo sąnaudoms. • Lietuvos tyrėjų atlyginimai ženkliai (4 kartus) atsilieka nuo ES vidurkio. • Iš Lietuvos dalinėms studijoms į užsienį išvykstančių magistrų dalis yra beveik dvigubai mažesnė už ES vidurkį. • Tyrėjų įgyjančių ar įgijusių daktaro laipsnį užsienyje yra mažiau nei vidutiniškai ES. • Tik 1 proc. Lietuvos tyrėjų dirba užsienyje (ES vidutiniškai apie 13 proc.).

<ul style="list-style-type: none"> • Ženkliai daugėja į Lietuvą iš užsienio atvykstančių studentų visose studijų pakopose. 2013-2018 m., užsieniečių magistrantūros studijose padaugėjo beveik 2 kartus, o doktorantūros studijose – beveik 3 kartus. • Dalis į užsienį išvykusių dirbti Lietuvos tyrėjų turi didelę motyvaciją grįžti į Lietuvą. • Vykdomos podoktorantrūrinių stažuočių, užsienio tyrėjų pritraukimo programos. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lietuvos mokslininkų, išvykstančių ilgesniam nei 3 mėn. laikotarpiui, dalis mažesnė už ES vidurkį (Lietuva yra 3-čia nuo galo tarp 28 ES valstybių). • Mažėja Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų skaičius. • Pagal iš užsienio pritrauktų studentų dalį, ypač doktorantų, Lietuva atsilieka nuo ES vidurkio. • Lietuvoje įsidarbina tik nedidelė absolventų iš užsienio dalis. • Lietuva vertinama kaip valstybė, kurioje užsieniečių įdarbinimas labai sudėtingas. • Trūksta informacijos/ nerenkama statistika apie Lietuvoje dirbančius tyrėjus iš užsienio. • Užsienio tyrėjai sudaro tik labai nedidelę iki 3 proc. Lietuvos mokslo ir technologijų srities darbuotojų dalį. • Informacijos apie Lietuvoje dirbančius aukštos kvalifikacijos specialistus iš užsienio trūkumas apsunkina priemonių, nukreiptų į užsienio tyrėjų pritraukimą, efektyvumo vertinimą. • Užsienio tyrėjų pritraukimo programos 1 kvietimas turi tobulintinų vietų, ypač būtina įtraukti lėšų ilgalaikiui turtui bei supaprastinti paraiškos rengimo būdą pagal gerąją užsienio patirtį.
GALIMYBĖS	GRĖSMĖS
<ul style="list-style-type: none"> • ES parama • Lietuvos ekonomikos augimas • Politinių jėgų sutarimas dėl užsienio tyrėjų pritraukimo būtinybės 	<ul style="list-style-type: none"> • Stipri tarptautinė konkurencija dėl protų • Jaunų tyrėjų trūkumas • ES paramos sumažėjimas

6. UŽSIENIO TYRĖJŲ PRITRAUKIMO Į LIETUVOS MOKSLO IR STUDIJŲ INSTITUCIJAS MODELIS

Užsienio tyrėjų pritraukimo į Lietuvos mokslo ir studijų institucijas modelis (toliau – Modelis) pristato holistinę priemonių sistemą, užtikrinančią užsienio tyrėjų pritraukimą. Tik kompleksinės priemonės pajėgios garantuoti proveržį užsienio tyrėjų pritraukime, nes tam reikalingas daugelis sąlygų – nuo šalies žinomumo mokslo srityje iki užsienio tyrėjų (ir jų šeimų) integracijos priemonių. Ypač tai svarbu Lietuvai, kuri yra labiau prarandanti talentus, nei juos pritraukianti šalis. Atsižvelgiant į ribotus Lietuvos resursus, siūlomas modelis veikia yra siekiamybė, atspindinti sisteminių požiūrį į užsienio tyrėjų pritraukimą ir kartu atskleidžianti aspektus, kurių Lietuva stokoja pritraukdama užsienio tyrėjus.

Modelio pagrindiniai principai:

- Tyrėjų mobilumas nėra neigiamas reiškinys, tai siektinas modernios mokslo ir studijų sistemos bruožas, skatinantis atvirą pasauliui ir naujovėms mokslo aplinką ir mokslo plėtrą, keitimąsi žiniomis bei kūrybingumą;
- Užsienio tyrėjų pritraukimas vyksta globalaus masto konkurencijos dėl talentų sąlygomis, todėl tiek siūlomos karjeros galimybės, tiek atlygis ir net užsienio tyrėjų pritraukimo programų kvietimų sąlygos turi atitikti geriausią tarptautinę praktiką;
- Užsienio tyrėjų pritraukimo priemonės turi būti kompleksinės, galinčios užtikrinti sinergiją ir padėti efektyviau pritraukti užsienio tyrėjus;
- Užsienio tyrėjų pritraukimo priemonių efektyvumui įvertinti būtinas nuolatinis tyrėjų tarptautinio mobilumo stebėjimas (monitoringas).

Modelio tikslas – įvardinti/pateikti/atkleisti užsienio tyrėjų pritraukimo į Lietuvos mokslo ir studijų institucijas politikos priemonių tarpusavio sąveikos sistemą, kuri dėl sinerginio efekto padės efektyviau pasiekti reikšmingesnių užsienio tyrėjų pritraukimo politikos tikslų.

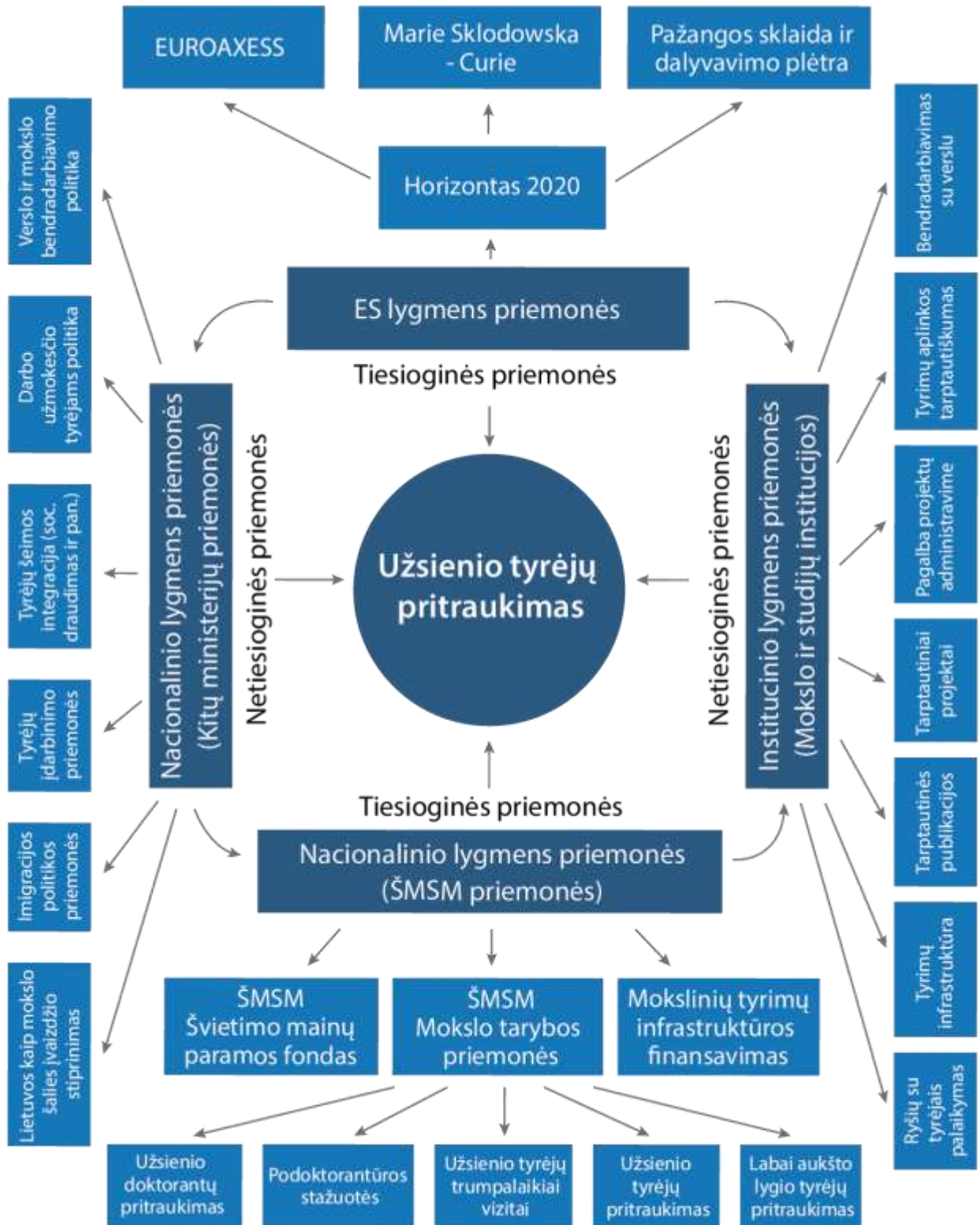
Modelio uždaviniai:

- Identifikuoti europinio, valstybinio, institucinio lygmens tiesiogines ir netiesiogines priemones užsienio tyrėjų pritraukimui;
- Nustatyti šių priemonių sinerginį efektą;
- Įvardinti Lietuvos užsienio tyrėjų pritraukimo politikos silpnąsias vietas (spragas);
- Pateikti siūlymus užsienio tyrėjų pritraukimo politikos tobulinimui.

Modelis parengtas remiantis užsienio šalių patirties pritraukiant užsienio tyrėjus gerąja praktika bei aptarta Lietuvos situacija. Tikimasi, kad parengtas modelis padės toliau tobulinti užsienio tyrėjų pritraukimo politiką.

Modelio vizualinė schema pateikta 31 pav. Modelis parengtas priemonių, reikalingų efektyviam užsienio tyrėjų pritraukimui, pagrindu. Siekiant išvengti modelio perkrovimo tekstu, nurodytų Lietuvos nacionalinio ir institucinio lygmens priemonių įvardijimai pateikiami pabrėžiant priemonės tikslą, o ne pavadinimą.

31 pav. Užsienio tyrėjų pritraukimo į Lietuvos mokslo ir studijų institucijas modelio vizualinė schema

Modelyje pateikiamos tiesioginės ir netiesioginės priemonės, reikalingos efektyviam tyrėjų pritraukimui. Tiesioginės priemonės apima tiek Europos Sąjungos administruojamos per Horizonte 2020 programą priemones (EUROAXESS, Marie Skłodowska-Curie, Pažangos sklaida ir dalyvavimo plėtra), tiek Lietuvos priemones, administruojamas Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos (toliau – ŠMSM). Nors yra ir kitų Lietuvos ministerijų administruojamų priemonių, prisidedančių prie užsienio tyrėjų pritraukimo (pvz., 2012 m. VŠĮ „Investuok Lietuvoje“ ir LR ūkio ministerijos (dabar LR Ekonomikos ir inovacijų ministerija) inicijuota programa „Kurk Lietuvai“), šiame modelyje akcentuojamos ŠMSM įgyvendinamos priemonės, ypač Lietuvos mokslo tarybos administruojamos priemonės, nukreiptos į užsienio doktorantų pritraukimą, podoktorantūrinių stažuočių finansavimą, užsienio tyrėjų trumpalaikius vizitus bei pritraukimą, aukšto lygio užsienio tyrėjų pritraukimą.

Netiesioginės, su mokslinių tyrimų aplinkos gerinimu susijusio užsienio tyrėjų pritraukimo priemonės modelyje sugrupuotos į nacionalinio ir institucinio lygmens priemones. Nacionaliniame lygmenyje būtina užtikrinti palankią imigracijos ir tyrėjų įdarbinimo politiką, tyrėjų šeimos integracijos (socialinio draudimo, įdarbinimo ir pan.) politiką, konkurencingą tyrėjų darbo užmokestį bei mokslo ir verslo bendradarbiavimo skatinimo politiką.

Instituciniame lygmenyje, Lietuvos mokslo ir studijų institucijos turėtų užtikrinti ryšių su išvykusiais iš Lietuvos ir užsienio tyrėjais palaikymą bei vystymą, mokslinių tyrimų infrastruktūros (ne tik laboratorijų, bet ir darbo vietų, kompiuterių ir pan.) pritaikymą pritrauktiems tyrėjams, rūpinimąsi mokslo ir studijų institucijos reputacija per tarptautinius projektus ir publikacijas, pagalbos pritrauktiems užsienio tyrėjams suteikimą (per pilną informacijos suteikimą, projekto administravimo palengvinimą, perimant dalį administracinių funkcijų), mokslinių tyrimų aplinkos tarptautiškumo stiprinimą, darbo kultūros gerinimą, bei bendradarbiavimo su verslu iniciatyvas (pvz., VU ir Lietuvos banko įkurtas tyrimų centras, kurio apie pusę darbuotojų yra užsienio tyrėjai).

Netiesioginių ir tiesioginių užsienio tyrėjų pritraukimo priemonių derinimas sukuria priemonių sinergiją, nes Lietuvai nepakanka tik netiesioginių priemonių, gerinančių mokslinių tyrimų aplinką, taikymo. Tačiau tik tiesioginių priemonių taikymas irgi negali būti pilnai veiksmingas, nes tinkamos mokslinių tyrimų aplinkos nebuvimas sukuria daug kliūčių pritraukti ir ypač išlaikyti užsienio tyrėjus. Sinergiją sukuria ir skirtingų finansavimo šaltinių derinimas Modelyje įvardintų užsienio tyrėjų pritraukimo priemonių įgyvendinimui, kai lėšos skiriamos tiek ES lygmenyje, tiek nacionaliniame lygmenyje, ar pritaikant kofinansavimo mechanizmą. Nors Modelyje nėra atskirai išskirta (nes modelis skirtas tobulinti užsienio tyrėjų pritraukimo politiką), tačiau pritraukiant užsienio tyrėjus svarbios ir verslo iniciatyvos, pvz., Mariaus Jakulio Jason ne pelno siekiantis fondas (MJJ fondas), teikiantis finansinę paramą gabiems verslo kūrėjams, akademikams ir studentams, galintiems ir norintiems prisidėti prie Lietuvos ekonomikos augimo²⁷.

Modelio įgyvendinimo efektyvumas priklauso ne tik nuo tiesioginių ir netiesioginių užsienio tyrėjų pritraukimo priemonių derinimo, bet ir nuo visų šiame procese dalyvaujančių institucijų nuoseklių ir ilgalaikių pastangų stiprinti Lietuvos kaip mokslo ir aukštųjų technologijų šalies įvaizdį. Iš kitos pusės, įvairių priemonių taikymas, savo ruožtu, prisideda prie argumentų tokiam Lietuvos įvaizdžiui susiformuoti, kadangi įvaizdžio kūrimas be realių veiksmų yra neefektyvus.

Remiantis Lietuvos užsienio tyrėjų pritraukimo situacijos analize matyti, kad nors dauguma tiesioginių ir netiesioginių priemonių jau yra įgyvendinama, tačiau nepakankamai dėl įvairių priežasčių: tiek dėl finansavimo trūkumo (pvz., per mažų tyrėjų atlyginimų), tiek dėl nepajėgumo pasinaudoti ES tiesioginėmis priemonėmis (pvz., dėl mažai turimos patirties įgyvendinant ES mokslinius projektus, aukšto lygio mokslinių publikacijų stokos ir pan. sunku konkuruoti su kitų šalių tyrėjų projektais), tiek per mažai skiriant pastangų pritraukti užsienio tyrėjus, turinčius reikiamą tarptautinių projektų patirtį, aukšto lygio publikacijas bei mokslinius ryšius, kad padidėtų galimybės pasinaudoti ES tiesioginėmis priemonėmis. Nors Lietuva jau įgyvendina pirmąsias tiesiogines

²⁷ <http://mjffondas.lt/>

užsienio tyrėjų pritraukimo priemonės, be jų aiškaus tęstinumo, reguliarumo ir sąlygų tyrėjų pasilikimui sudarymo, jos gali ir nepasiekti norimo rezultato.

REKOMENDACIJOS PAGAL MODELIO LYGMENIS IR PRIEMONES

Europinio (Horizontas 2020) lygmens priemonės (tiesioginės) <i>siūlomos Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai ir mokslo ir studijų institucijoms</i>	
Geresnis EUROAXESS galimybių išnaudojimas	Rekomenduojama skatinti Lietuvos mokslo ir studijų institucijas (MSI) labiau išnaudoti EURAXESS iniciatyvos galimybes. MSI vertinimo sistemoje numatyti kriterijus, kuriuose atsispindėtų MSI dalyvavimas EURAXESS.
Dalyvavimo Marie Skłodowska-Curie programoje skatinimas	Rekomenduojama inicijuoti tyrimą, kuris identifikuotų Lietuvos mokslininkų dalyvavimo įvairiose Horizontas 2020 priemonėse barjerus ir pateiktų rekomendacijas šių barjerų mažinimui.
Dalyvavimo programoje „Pažangos sklaida ir dalyvavimo plėtra“ skatinimas	
Nacionalinio lygmens priemonės (netiesioginės) <i>siūlomos įvairioms ministerijoms</i>	
Verslo ir mokslo bendradarbiavimo stiprinimas	Rekomenduojama glaudžiau bendradarbiauti su LR Ekonomikos ir inovacijų ministerija, numatant priemones, kuriomis siekiama didinti įvairius verslo ir mokslo bendradarbiavimo modelius. Tai skatintų verslo indėlį į mokslo vystymą, pritraukiant tiek filantropines lėšas, tiek užsakymus moksliniams tyrimams, tiek paramą mokslo pasiekimų komercializacijai ir pan. Kartu tai papildytų valstybės skiriamas lėšas mokslo vystymui, užsienio tyrėjų pritraukimui.
Darbo užmokesčio tyrėjams kėlimas	Rekomenduojama tęsti tyrėjų darbo užmokesčio kėlimą, siekiant, kad Lietuvoje tyrėjų atlyginimai būtų konkurencingi ES lygiu. Tai padėtų pasiekti iš karto keletą tikslų: pritrauktų į mokslo vystymą jaunas žmones, pritrauktų ir, svarbiausia, išlaikytų pritrauktus užsienio tyrėjus ir tokiu būdu padidintų dotacijas gaunamas iš Horizonte 2020 programos
Užsienio tyrėjų šeimų integracijos gerinimas	Rekomenduojama numatyti ir įgyvendinti pritrauktų užsienio tyrėjų šeimų integracijos priemones, užtikrinant leidimą gyventi, mokestines lengvatas, socialinį draudimą ir kt.

Užsienio tyrėjų imigracijos ir įdarbinimo procesų supaprastinimas	Rekomenduojama tiek darbo teisėje, tiek imigracijos politikoje diegti užsienio tyrėjų atvykimo ir įdarbinimo lengvatas.
Lietuvos kaip mokslo šalies įvaizdžio stiprinimas	Rekomenduojama, formuojant Lietuvos įvaizdį, įtraukti Lietuvos kaip mokslo/aukštųjų technologijų šalies pozicionavimą.

Nacionalinio lygmens priemonės (tiesioginės) <i>siūlomos Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai</i>	
ŠMSM švietimo mainų paramos (ŠMP) fondas	Tęsti ir plėtoti ŠMP fondo priemones, kadangi jos supažindina užsienio studentus su Lietuvos mokslo sistema bei pasiekimais ir taip potencialiai prisideda prie užsienio tyrėjų pritraukimo. Rekomenduojama išryškinti užsienio tyrėjų pritraukimo aspektą vertinant ŠMP fondo priemonių įgyvendinimo sėkmę.
ŠMSM Mokslo tarybos priemonės	
<ul style="list-style-type: none"> Užsienio doktorantų pritraukimo priemonių tobulinimas 	Atsižvelgiant į tai, kad užsienio doktorantai ir stažuotojai sudaro labai nedidelę Lietuvos jaunųjų tyrėjų dalį (Lietuva retai pasirenkama kaip tikslinė šalis), rekomenduojama sukurti jaunų užsienio tyrėjų pritraukimo priemonių visumą (kaip ir kitų užsienio tyrėjų pritraukimo atveju). Šių priemonių patrauklumui ypač svarbūs MSI mokslo pasiekimai bei Lietuvos kaip mokslo šalies įvaizdis.
<ul style="list-style-type: none"> Podoktorantūros stažuotojų (postdokų) pritraukimo priemonių tobulinimas 	
<ul style="list-style-type: none"> Užsienio tyrėjų trumpalaikių vizitų priemonės reguliarumo užtikrinimas 	Rekomenduojama tęsti užsienio tyrėjų trumpalaikių vizitų reguliarią finansavimą, nes vizitai padeda užsienio tyrėjams susipažinti su Lietuvos MSI ir jų mokslininkais bei turima infrastruktūra. Tai potencialiai skatina bendrų tarptautinių projektų ir publikacijų atsiradimą, didina Lietuvos žinomumą mokslo srityje, potencialiai padeda susidomėti mokslinių projektų vykdymu Lietuvoje.
<ul style="list-style-type: none"> „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ (sumamos specializacijos srityje) priemonės tobulinimas, tęstinumo ir reguliarumo užtikrinimas 	Rekomenduojama taikyti tęstines ir reguliarias užsienio tyrėjų pritraukimo programas, teikiant pirmenybę jaunų tyrėjų, kurie yra mobilesni ir siekia mokslinės karjeros, pritraukimui.
<ul style="list-style-type: none"> Labai aukšto lygio užsienio tyrėjų (valstybės profesorų programa) pritraukimo priemonės stebėseną 	Rekomenduojama, remiantis „Profesorių programos“ I kvietimo rezultatais, įvertinti šios programos efektyvumą labai aukšto lygio tyrėjų pritraukimo aspektu.
Mokslinių tyrimų infrastruktūros finansavimo tęstinumo užtikrinimas	Rekomenduojama tęsti mokslinių tyrimų infrastruktūros atnaujinimo ir palaikymo finansavimą, skatinti Lietuvos jungimosi į Europos mokslinių tyrimų infrastruktūrų tinklus. Išvystyta

	MTEP infrastruktūra yra viena iš stipriųjų Lietuvos mokslo pusių pritraukiant užsienio tyrėjus.
Institucinio lygmens priemonės (netiesioginės) <i>siūlomos mokslo ir studijų institucijoms</i>	
Ryšų su tyrėjais palaikymas	Rekomenduojama MSI vertinimo sistemoje numatyti kriterijus, atspindinčius bendras mokslines veiklas (projektai, publikacijos, mokslo renginiai ir pan.) su užsienio tyrėjais.
Tyrimų infrastruktūros įveiklinimo didinimas	Rekomenduojama, toliau plėtojant tyrimų infrastruktūrą, daugiau dėmesio skirti jos įveiklinimui, pvz., apjungiant skirtingų institucijų turimą infrastruktūrą bendram naudojimui, didinant viešo naudojimo galimybes (verslui, užsienio institucijoms) ir pan.
Tarptautinių publikacijų skatinimas	Rekomenduojama stiprinti už tarptautinius ryšius atsakingų padalinių/asmenų vaidmenį institucijose, identifikuojant barjerus, su kuriais susiduria Lietuvos mokslininkai ir tyrėjai, publikuodami straipsnius tarptautinio lygio leidiniuose, dalyvaudami tarptautiniuose projektuose, ir nustatant efektyvius esamų problemų sprendimo būdus. Tai padėtų stiprinti institucinio mokslo potencialo matomumą, pavyzdžiui, per tarptautines publikacijas, projektus
Dalyvavimo tarptautiniuose projektuose rėmimas	
Projektų administravimo pagalbos didinimas	Rekomenduojama skatinti MSI steigti projektų administravimo padalinius/ atsakingus asmenis. Gerinant mokslinių projektų vadybą, nuimti nuo tyrėjų projektų finansinės atskaitomybės ir viešųjų pirkimų vykdymo našta, perkelti ją, pagal užsienio šalių patirtį, mokslo ir studijų institucijų padaliniams.
Tyrimų aplinkos tarptautiškumo užtikrinimas	Rekomenduojama akcentuoti užsienio tyrėjų integracijai palankios aplinkos institucijose kūrimo svarbą (dalykinis susirašinėjimas anglų kalba, įtraukimas į pilnavertį dalyvavimą institucijos socialiniame gyvenime, ir pan.). Tai padėtų padidinti ilgalaikio užsienio tyrėjų pritraukimo į MSI galimybes.
Bendradarbiavimas su verslu	Rekomenduojama į MSI strateginės veiklos planus įtraukti bendradarbiavimo su verslu veiklas (priemonės) ir numatyti jų įgyvendinimo vertinimo sistemą, kuri atspindėtų MSI bendradarbiavimas su verslu pažangą.

Atsižvelgiant į programos „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ (sumamos specializacijos srityje) finansuotų projektų vadovų ir priimančių institucijų atstovų išsakytus pastebėjimus, rekomenduojama tobulinti programą šiais aspektais:

Rekomendacijos „Mokslininkų iš užsienio pritraukimo vykdyti mokslinius tyrimus“ (sumamos specializacijos srityje) programai	
Programos projektų paraiškų reikalavimų tobulinimas	<ul style="list-style-type: none"> – Paraiškų teikimo sąlygas priartinti prie globalaus mokslo pasaulyje priimtinių standartų. – Aiškiau suformuluoti kvietimo adresatą. – Supaprastinti kvietimo taisyklių aprašymą.
Programos kvietimų periodiškumo užtikrinimas	Užtikrinti programos kvietimų aiškų periodiškumą (siūlomas 2 metų periodas).
Žinomumo apie programą didinimas	Labiau viešinti programą, tam pasitelkiant tarptautines konferencijas, tarptautinius mokslo renginius
Programos paraiškų teikimo tik anglų kalba sąlygų sudarymas	Nereikalauti papildomai pildyti paraiškų lietuvių kalba (šiuo metu to reikalauja Valstybinės kalbos įstatymas)
Programos projektų lėšų disponavimo sąlygų gerinimas	<ul style="list-style-type: none"> – Supaprastinti finansinės paraiškos dalies pildymą. – Sudaryti galimybę lanksčiau disponuoti projekto lėšomis. – Numatyti lėšų ilgalaikiam turtui (siūloma 50-100 tūkst. EUR suma); – Taikyti fiksuotus įkainius persikėlimo ir konferencijų išlaidų apskaičiavimui, atsisakyti reikalavimo išvardinti detalai konferencijas 4 metams į priekį
Darbo tęstinumo Lietuvoje galimybių numatymas	Į programos aprašymą įtraukti užsienio tyrėjų galimybių aptarimą tęsti darbą Lietuvos MSI po projekto įgyvendinimo.

IŠVADOS

Apžvelgus užsienio literatūrą, matyti, kad globaliose tyrėjų pritraukimo varžybose šalys imasi tiek tiesioginių, tiek netiesioginių priemonių. Pagrindiniai veiksniai, skatinantys mokslininkus migruoti, yra noras plėtoti tarptautinius mokslinių tyrimų tinklus ir bendradarbiavimą bei naudotis specifinėmis žiniomis, ištekliais ar prestižu, leidžiančiais mokslininkams vystyti savo karjerą. Akademinių institucijų ir tradicijų, įstatyminės bazės, reputacijos ir įvaizdžio aspektai, taip pat atvira ir patraukli mokslinė aplinka, grįsta kokybiškais moksliniais tyrimais, konkurencingu darbo užmokesčiu ir patraukliomis tyrėjų karjeros perspektyvomis išryškėja kaip itin svarbūs protų nutekėjimo ir jų pritraukimo veiksniai. Užsienio patirties analizė atskleidžia, kad biurokratinės, reguliavimo kliūtys yra pagrindiniai trukdžiai, kliudantys užsienio tyrėjams atvykti gyventi ir dirbti kitoje šalyje.

Užsienio tyrėjų pritraukimo situacijos statistinė analizė parodė, kad Lietuvos MTEP veiklai skiriamų išlaidų dalis daugiau nei du kartus mažesnė už ES vidurkį, o žemi tyrėjų atlyginimai lemia tai, kad tyrėjo karjera Lietuvoje nėra patraukli ir yra viena esminių protų nutekėjimo priežasčių. Lyginant su ES vidurkiu, Lietuvos tyrėjų skaičius yra mažas ir mažėjantis, ypač nedidelė doktorantūrą baigusiujų dalis ir mokslo laipsnį įgijusių tyrėjų skaičius taip pat mažėja. Aukštųjų mokyklų studentų skaičius dėl demografinių pokyčių bei išvykimo į kitas šalis Lietuvoje mažėja sparčiau nei daugelyje ES šalių, o pagal iš užsienio pritrauktų studentų (ypač doktorantų) dalį Lietuva atsilieka nuo ES vidurkio. Tokia situacija atskleidžia, kad Lietuva kol kas nėra pajėgi be užsienio tyrėjų pritraukimo ne tik toliau vystyti turimas stiprias mokslo sritis, bet ir išlaikyti esamą mokslo lygį.

Nors pagal aukštųjų mokyklų studentų tarptautinio mobilumo rodiklius Lietuva viršija ES vidurkį, tyrėjų tarptautinis mobilumas yra mažesnis už ES vidurkį tiek pagal daktaro laipsnį užsienyje įgijusių, tiek pagal užsienyje dirbančių tyrėjų bei mokslininkų dalį. Lietuvos tyrėjai mokslininkai į užsienį dažniau išvyksta trumpiems iki 3 mėn. laikotarpiais. Po studijų baigimo Lietuvoje įsidarbina tik nedidelė absolventų iš užsienio dalis (apie 7 proc.). Didžiąją daugumą Lietuvoje likusių aukštųjų mokyklų absolventų sudaro atvykusieji iš Rusijos, Baltarusijos ir Ukrainos. Užsienio tyrėjai sudaro tik labai nedidelę iki 3 proc. Lietuvos mokslo ir technologijų srities darbuotojų dalį. Pagrindinės kliūtys pritraukti tyrėjus yra nekonkurencingas tyrėjų atlyginimas ir užsieniečių įsidarbinimo sąlygas reglamentuojantys įstatymai ir kiti teisės aktai. Tokia situacija atskleidžia nepalankią Lietuvos padėtį konkuruojant dėl tyrėjų pritraukimo su kitomis šalimis.

Vertinant pasinaudojimą ES iniciatyvomis tyrėjų mobilumui skatinti, galima pažymėti, kad, lyginant su kitomis ES valstybėmis, Lietuvos dalyvavimo Marie Skłodowska-Curie programoje rodikliai nėra geri ir, apskritai, iš „Horizontas 2020“ Lietuva pasiima daugiau nei dvigubai mažiau lėšų nei siekia jos įmokos. Nepakankamai išnaudojamos ir EURAXESS iniciatyvos galimybės: Lietuvoje nėra EURAXESS centro, veikia 5 EURAXESS kontaktiniai punktai, kurie informaciją ir pagalbą teikia tik instituciniu lygiu; nacionaliniame tinklapyje www.euraxess.lt Lietuvos MSI talpina mažai informacijos apie darbo pasiūlymus; Lietuvoje yra tik 1 organizacija gavusi „HR Excellence in Research“ apdovanojimą.

Aptariant pritrauktų tyrėjų į Lietuvą motyvacinius veiksnius, jie iš esmės atliepia užsienio šalių patirties pritraukiant užsienio tyrėjus analizėje paminėtus motyvacinius veiksnius, pabrėžiančius geresnės karjeros galimybes. „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ (sumanios specializacijos srityje) programa vertinama už tai, kad suteikia galimybę turėti savo projektą, lyderystės poziciją, geras sąlygas, didelį projektą išvengiant didelės konkurencijos užsienyje. Šiek tiek skiriasi išvykusių iš Lietuvos tyrėjų ir užsienio tyrėjų paminėti motyvaciniai veiksniai – išvykusiems iš Lietuvos tyrėjams prie bendrų motyvacinių veiksnių prisideda noras grįžti į gimtąją šalį, perduoti žinias, prisidėti prie Lietuvos mokslo vystymosi bei šeimyninės priežastys, dažniausiai susijusios su noru vaikus auginti Lietuvoje.

Dalis Lietuvos mokslo ir studijų institucijų ar jų padalinių yra labai suinteresuota užsienio tyrėjų pritraukimu, mato didelę naudą tiek mokslo vystymo prasme, tiek sveikos konkurencijos, vietinių tyrėjų kompetencijų augimo, pasitempimo prasme. „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ programa vertinama labai pozityviai, nes Lietuvos mokslo ir studijų institucijoms padėjo pritraukti iš užsienio aukšto lygio tyrėjus, kurių jos pačios dėl lėšų trūkumo negalėtų pritraukti.

Didžiausios programos problemos siejamos su sunkesniu nei užsienyje administravimo procesu, nekonkurencingu tyrėjų atlyginimu Lietuvoje, institucijų nepasirengimu priimti užsienio tyrėją, komunikacijos trukumu tarp programos dalyvių ir bendromis mokslo vadybos problemomis. Taip pat buvo paminėta nemažai programos kvietimo aspektų, kuriuos galima būtų tobulinti: paraiškos teikimo sąlygas priartinti prie globalaus mokslo pasaulyje priimtinių standartų, daugiau kvietimo viešinimo, aiškiau suformuluoti kvietimo adresatą, supaprastinti kvietimo taisyklių aprašymą, nereikalauti pildyti paraišką lietuvių kalba, supaprastinti lėšų apskaičiavimą, numatyti lėšų ilgalaikiam turtui (remiantis Lenkijos pavyzdžiu, kai šalia struktūrinių fondų lėšų buvo skirta lėšų ilgalaikiam turtui iš valstybės lėšų), atsisakyti lėšų konferencijoms ir persikėlimui detalizavimo, nustatant fiksuotas sumas.

Šalia pasidžiaugimo atliekamais darbais, buvo įvardinti ir sunkumai, su kuriais tenka susidurti įgyvendinant projektus: projektų valdymo administraciniai reikalavimai, tyrėjų savarankiškumo ribojimas, vėluojantis išlaidų padengimas, neaiškus tęstinumo klausimas, neaiškios programoje siekiamo tyrimų rezultatų komercializavimo galimybės, sunkumai į projektus pritraukti kitus užsienio tyrėjus dėl atlyginimo apribojimo, apsigyvenimo sunkumai, neapgalvota užsienio tyrėjo sutuoktinio/sutuoktinės integracija, gyvenamosios vietos deklaravimo ir gyvenimo Lietuvoje suderinimo su įsipareigojimais savo darbovietėje užsienyje problemos.

Programos dalyvių išsakytos rekomendacijos valstybiniu lygmeniu: Lietuvos kaip aukštųjų technologijų šalies įvaizdžio stiprinimas, verslo įsitraukimo į užsienio tyrėjų pritraukimą skatinimas, Lietuvos tyrėjų atlyginimų konkurencingumo kėlimas, tolesnė orientacija pritraukti užsienio tyrėjus sumanios specializacijos srityse, patobulinus sumanios specializacijos strategiją. Taip pat buvo pasiūlyta nauja mokslinio startup'o fondo įkūrimo priemonė pagal Toronto universiteto gerąją praktiką.

Rekomendacijos instituciniu lygmeniu: palaikyti ryšius su išvykusiais iš Lietuvos tyrėjais bei potencialiais užsienio tyrėjais, toliau stiprinti tyrimų infrastruktūrą, stiprinti institucinio mokslo potencialo matomumą, pavyzdžiui, per tarptautines publikacijas, projektus, ieškoti galimybių sudominti verslą prisidėti pritraukiant užsienio tyrėjus, stiprinti universiteto, mokslo centrų administracinius gebėjimus pritraukti užsienio tyrėjus, stiprinti institucinės aplinkos tarptautiškumą, atlaisvinti mokslininkus nuo dalies administracinio darbo projekte, perkeltant tą dalį paskirtam institucijos atstovui ar net skyriui pagal užsienio universitetų patirtį.

Rekomendacijos programos lygmeniu: paraiškos teikimo sąlygas priartinti prie globalaus mokslo pasaulyje priimtinių standartų, užtikrinti programos kvietimų aiškumą periodiškumą (minėtas 2 metų periodas), labiau reklamuoti programos kvietimą, aiškiau suformuluoti kvietimo adresatą, supaprastinti kvietimo taisyklių aprašymą, nereikalauti pildyti paraišką lietuvių kalba, supaprastinti finansinės dalies pildymą, numatyti lėšų ilgalaikiam turtui (minima 50-100 tūkst. suma ilgalaikiam turtui), sudaryti galimybę lanksčiau disponuoti projekto lėšomis, atsisakyti lėšų konferencijoms ir persikėlimui apskaičiavimo, nustatant fiksuotas sumas, parodyti darbo Lietuvoje tęstinumo galimybes.

Remiantis užsienio šalių patirties ir Lietuvos situacijos pritraukiant užsienio tyrėjus analize bei „Mokslininkų iš užsienio pritraukimo vykdyti mokslinius tyrimus“ (sumanios specializacijos srityje) programos 1 kvietimo vertinimu bei rekomendacijomis, buvo sukurtas Užsienio tyrėjų pritraukimo modelis, apimantis Europos Sąjungos, nacionalinio, tarpinstitucinio ir institucinio lygmenų užsienio tyrėjų pritraukimo tiesiogines ir netiesiogines priemones. Šių priemonių kompleksinis derinimas sukurtų sinergiją, didinančią priemonių taikymo efektyvumą.

LITERATŪRA

- Boekholt, P., Arnold, E., Kuusisto, J., Lankhuizen, M., McKibbin, S. ir Rammer, A. 2001. Benchmarking Mechanisms and Strategies to attract Researchers to Ireland. Prieiga per internetą: http://www.skillsireland.ie/media/egfsn0102_attracting_researchers.pdf
- European Commission. 2018 (1). H2020 – Marie Skłodowska-Curie Actions (MSCA). Country fact sheet, Lithuania (LT), Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/research/mariecurieactions/resources/document-libraries/h2020-marie-skłodowska-curie-actions-msca-country-factsheet-lithuania_en
- European Commission. 2018 (2). Education and Training Monitor. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/volume-1-2018-education-and-training-monitor-country-analysis.pdf>
- European Commission. 2018 (3). Science, Research and Innovation Performance of the EU 2018. Strengthening the foundations for Europe's future. Prieiga per internetą: <https://www.sipotra.it/old/wp-content/uploads/2018/04/SCIENCE-RESEARCH-AND-INNOVATION-PERFORMANCE-OF-THE-EU-2018.pdf>
- European Commission. 2017. MORE3 study: Support data collection and analysis concerning mobility patterns and career paths of researchers. Prieiga per internetą: <https://www.more3.eu/online-indicator-tool?view=deliver>
- Guthrie, S. Lichten, C., Corbett, J. Ir Wooding, S. 2017. International mobility of researchers: a Review of the Literature. RAND Europe. Prieiga per internetą: <https://royalsociety.org/~media/policy/projects/international-mobility/researcher-mobility-report-review-literature.pdf>
- IMD. 2018. World Talent Report. Prieiga per internetą: <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/talent-rankings-2018/>
- Mahroum, S. 2005. The international policies of brain gain: A review, *Technology Analysis & Strategic Management*, 17:2, 219-230. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/citedby/10.1080/09537320500088906?scroll=top&needAccess=true>
- LMT. 2018. Veiklos atskaita. Prieiga per internetą: <https://www.lmt.lt/lt/administracine-informacija/planavimo-dokumentai/veiklos-ataskaitos/166>
- LMT. 2016. Veiklos atskaita. Prieiga per internetą: <https://www.lmt.lt/lt/administracine-informacija/planavimo-dokumentai/veiklos-ataskaitos/166>
- LMT. 2015. Veiklos atskaita. Prieiga per internetą: <https://www.lmt.lt/lt/administracine-informacija/planavimo-dokumentai/veiklos-ataskaitos/166>
- LRV. 2019. 2019 metų nacionalinė reformų darbotvarkė, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. gegužės 8 d. nutarimu Nr. 461. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAD/810f32d675931e99ceae2890faa4193/format/ISO_PDF/
- LR Valstybės kontrolė. 2017. Valstybinio audito ataskaita: Valstybės investicijos į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą siekiant inovacijų augimo. Prieiga per internetą: <https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=3690>

Morano-Foadi, S. 2005. Scientific Mobility, Career Progression, and Excellence in the European Research Area, *International Migration* 43(5):133-162. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/227864482_Scientific_Mobility_Career_Progression_and_Excellence_in_the_European_Research_Area1

MOSTA. 2019 (1). Mokslo daktarų karjera Lietuvoje: užimtumas, pajamos ir veiklos sektorius. Prieiga per internetą: <https://mosta.lt/images/tyrimai/20190415-mokslo-daktaru-uzimtumas-ir-pajamos.pdf>

MOSTA. 2019 (2). Moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra Lietuvoje. Prieiga per internetą: <https://mosta.lt/images/tyrimai/20190514-MTEP-Lietuvoje.pdf>

MOSTA. 2017. Užsienio studentai Lietuvoje: ar gebame pritraukti mokyti, o įgijus išsilavinimą išlaikyti Lietuvoje? Prieiga per internetą: <https://mosta.lt/images/leidiniai/uzsienieciai.pdf>

MOSTA. 2016. Lietuvos mokslo ir studijų būklės apžvalga. Prieiga per internetą: [Lietuvos_mokslo_ir_studiju_bukle_2016.pdf](#)

MOSTA, LR ūkio ministerija. 2018. Sumanios specializacijos įgyvendinimo stebėseną. Antroji ataskaita, 2018. Prieiga per internetą: http://sumani2020.lt/images/documents/ss/ss_ataskaita_2018.pdf

UNESCO. 2015. UNESCO Science Report: towards 2030. Prieiga per internetą: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/unesco-science-report-towards-2030-part1.pdf>

Vadapalas, J. 2016. Pasiūlymai dėl MTEP priemonių užsienio investuotojams tobulinimo. Prieiga per internetą: <http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2016/05/Pasi%C5%ABlymai-d%C4%97l-MTEP-priemoni%C5%B3-u%C5%BEsienio-investuotojams-tobulinimo.pdf>

World Economic Forum. 2018. The Global Competitiveness Index. Prieiga per internetą: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018/competitiveness-rankings/#series=EOSQ138>